IVSTI LIPSI

DE

CONSTANTIA

LIBRI DVO,

Qui alloquium præcipuè continent in Publicis malis.

Quinta editio, melior & Notis auctior.

LONDINI

Impensis Georg. Bishop.

1592.

PRO CONSTANTIA MEA PRÆSCRIPTIO.

QVOD in iteratâ hac editione, iterùm te alloquor, Lector, præter votum meum accidit, etsi non præter opinionem. Iudicia enim ista præuidi antè, imò prædixi. Negant satis piè hoc argumentum à me tractatum: negant locis aliquot satis verè. Parum piè ideò: quia Philosophum egisse tantùm videor, inquiunt, nec inspersisse quæ potui & debui è libris sacris. Quæ admonitio valdè mihi grata: velim & illis simplex meum & sine fuco responsum. Nam quòd apertam pietatem ante omnia requirunt, mo: hoc tantùm moneo, vt oculos priùs seriò intendant in finem meum inque scopum. Si mihi Theologum agere propositum, aberraui: si Philosophum, cur culpant? Haurimus enim è lacunis, inquiunt, quæ liceat è purissimo diuinarum litterarum fonte. Húcne me vocant? At ego ex animo testor & respondeo, non aliam me viam salutis nosse, quàm hanc quæ per vnum illum & directum limitem ducat: ad quem tamen percurrendum, humanas etiam litteras laxamenti aliquid afferre censeam, imò adiumenti. Augustini consilium esse scio, quæ à Philosophis scripta sunt colligere, *& in vsum nostrum vindicare possessoribus illis iniusta erepta.* Hoc sequi volui: & peccaui? Peccassem, fateor, si purum hunc & mysticum religionis nostræ liquorem corrupissem veteri aliquâ & olenti fæce. At contrà institi: & sordentem per se, parúmque mundam doctrinam, depurgare atque illustrare aggressus sum novo isto Sole. Cui bono id non bonum? In pugnâ, equitum aut stratarii militis præcipuam operam esse scimus: spernis ideò sagittarios & funditores? In domo extruendâ architecti maximam laudem & vsum: tollésne operas igitur & administros? Idem hîc censeo. diuinæ illæ litteræ vetæ roboris, veræ virtutis & constantiæ solidæ effectrices: nec tamen humanam prorsus Sapientiam sperne, eam dico quæ non se effert, sed seruit placidè & ancillatur. Lapides, cæmenta, calcem, ex veteri & diu lapso ædificio illo Philosophiæ comportamus: ne inuide lucellum hoc architecto, & patiare materiam hanc substerni saltem in fundamentis. At enim sacra illa meliora, nec verbis iis abstinendum fuit. Meliora fateor: sed adde etiam grauiora. Lacertos meos expendo, & artus artésque libro: cur onus mihi imponi patiar, cui non sim ferendo? Theologis, id est magnis altísque viris (& eximios multos hæc ætas tulit) magna ista & alta relinquo: mea cymba leget litus. Philosophum ego agam: sed Christianum. Nam de verbis, quid turbant? Non quo stilo ea scripta sint, sed quo sensu videant: nec an vsitatè, sed an verè. Si enim recti sensus: quid refert in re tam arduâ, quo velo aut veste (modò non indecorâ) eos texerim? Si vani: conuincant. Nempe hoc ipsum volumus, aiunt: & quædam à te scripta non ex fide. De rectâ Ratione erras, quam cum priscis illis exaggeras nimis & attollis. Egóne? verbis fortasse illorum: sensu numquam meo. Nam ne ipse erres, vno verbo hoc testor:

nullam me rectam purámque Rationem intellegere, niſi à deo directam, niſi à fide illuſtratam. Sed quæ, malùm, illegitima iſta captio eſt, cùm genere toto ſententia bona ſit, quærere in verbi vñius aut alterius latebrâ calumniæ anſam? Ratio ipſa, & ſuis viribus, non ducit nos ad deum, non ad verum: ſed tamen vt in aquâ aut pelui defectum Solis intuemur, idque per ſolis ipſius radios, obliquè & quodam flexu: ſic in iſtâ, res diuinas, ſed caue cenſeas aliter, quàm per deum ipſum. Iam de fato aut fatalibus, de impiis ob bonum punitis: ſiquid nimis exacui, aut ab aliis acutum arripui (quo in genere fortean * Boëthiana illa ſententia ſit) velim ab æquo lectore æquiter legi & intellegi. quam ad rem præiuimus nunc aliquot ad oram Notis. Mihi quidem mens vbique bona: & ſi alibi humana hæc lingua aut calamus titubauit, ne aſperè quæſo nimis luam. Sum enim ex iis, quibus Pietas in corde magis, quàm in ore: quique factis exerceri eam acriter malim, quàm verbis. Nec ſæculum hoc ſatis mihi placet, (audebo dicere) quo nullum vnquam feracius religionum fuit, ſterilius pietatis. Quæ contentiones vbique? quæ rixæ? & cùm omnia fecerint, cùm cælum & terram ſubtilis ingenii alâ peruolârint; quid aliud, quàm, cum Ariſtophanæo Socrate, ἀεροβατεῖν? Habes, mi Lector, breuem præſcriptionem noſtram: quæ tamen æquo tibi nimia, ſatis vel iniquo. Te cum curâ moneo hortórque, ne auocent & auertant animum à germano Philoſophiæ ſtudio noui Domitiani iſti: qui non eam ſolùm (facultas modò & vires ſint) ſed in exſilium pellant omnes bonas artes. Priſcos illos potiùs patres vide, Græcos Latinóſque, denſo agmine à nobis omnes ſtant, & modeſtum Philoſophiæ ſtudium non ferunt in Chriſtiano ſolùm, ſed inculcant & ſuadent. quorum auctoritatis ſcuto, ſatis me patrem ſine aliâ vlla ratione contra gigantes iſtos tectum. Nam Philoſophiam cur vberius verbis laudem? Fruſtrà. quia vt montium altitudo procul non appâret, ſed cùm acceſſeris: non item huius ſplendor, niſi cùm pernôris. Pernoſci autem ſine Chriſtianâ veráque religione non poteſt, quam prælucentem ſi tollis: fateor ecce & clamo, ludibrium illa vanitas, delirium. Benè Tertullianus: *Cui veritas cognita, ſine deo? cui deus, ſine Chriſto?* In quâ ſententiâ finio, & ſeriò conqueſco. Velim tu mecum.

Lib. 11. cap. x.

NOBI-

NOBILIBVS ET MAGNIFICIS CONSVLIBVS ET SENATVI POPVLOQVE ANTVERPIENSI

IVSTVS LIPSIVS
dedico consecróque.

LIBROS istos, quos de Constantiâ in mediis patriæ meæ turbis constanter scripsi & perscripsi: eos vobis dare dedicare mihi visum, vrbis magnæ magni Senatores. Splendor vester me impulit, prudentia, virtus. humanitas etiam illa, quam coràm sum expertus. propria vobis in bonos & eruditos. Nec, arbitror, pro ingrato erit munus. quod per se haut magnum, pondus ab animo meo accipiet: quia dedi quod, hoc quidem tempore, optimum maximumq; in omni meo litterario censu. Deniq; nouitas etiam forsan aliqua illud commendauerit: quoniam, nisi fallor, intercluſam diu & ſpinis obſitam hanc Sapientiæ viam, ſternere & munire aggredimur primi. quæ illa profectò est, quæ cum diuinis litteris coniuncta, possit ducere ad Tranquillitatem & Quietem. Mihi certè animus gratificandi vobis, iuuandi alios, non defuit. ſi vires: tam æquum est æquos vos aduersum me esse, quàm ego aduersus magnum illum deum sum: quem scio non vni omnia dedisse. Valete.

SCRIPTIONIS ET FINE.

NIHIL me fugit, Lector, in nouo hoc scribendi genere, noua multis iudicia parata & censuras. Siue illorum, quos percutiet inopinata hæc Sapientiæ professio ab eo, quem amœnioribus tantùm litteris censebant operatum: siue aliorum, quibus vilescet & pro lenti erit, quidquid in hoc studio aut stadio sudabitur posthac antiquis. Quibus vtrisque vt breuiter respondeam, meâ interest, imò etiam tuâ. Ac primi quidem illi duabus diuersissimis rebus peccare mihi videntur, Incuriâ & Curâ. Hâc, quòd in aliena studia actionesq; vltrò inquirendum sibi censeant. Illa, quòd inquirant tamen parum intentè aut diligenter. Vt enim ipse iis me indicem; numquam ita colles illi fortes, Musarum totum me ceperunt, vt non oculos idem idem mentemq; reflexerim ad securiorem istam Diuam. Philosophiam dico, cuius studia iam tum à puero ita mihi placuêre, vt peccare itaque quodam ardore viderer, & fræno atque inhibitione fuerim coërcendus. Sciunt præceptores mei, qui in Vbis: excussos mihi velut per vim libros eos omnes è manibus, & scripta etiam Commentariosq; ereptos, quos laboriosè conficerem, ex omni interpretum face. Nec mutatus sanè postea, & in omni hoc studiorum cursu, si non recto rigore & linea, tamen flexu tetendisse me scio ad illam Sapientiæ metam. Nec ideâ viâ, quâ hic philosophantium vulgus, qui in spinis argutiarum aut laqueis quæstionum malè dedita, non aliud quàm subtili quadam disceptationum filo texunt eas & retexunt. Hærent in verbis aut captiunculis: & ætatem totam in aditu Philosophiæ versantur, adyta eius numquam vident. Habent eam vt oblectamentum, non vt remedium: & instrumentum vitæ maximè seritum, vertunt in ludum quemdam nugarum. Quis eorum mihi de moribus quærit? quis adfectus temperat? quis timori, quis spei metam ponit aut modum? Quin adeò ad Sapientiam spectare hæc non arbitrantur: vt aliud aut nihil agere eos censeant, qui id agunt. Itaq; vitam eorum, siue iudicia, si videas: nihil vel in ipso vulgo reperias, quod ad illam attinet, spurcius: stultius, quod ad ista. Scilicet vt virium quo nil salubrius, quibusdam in venenum est: sic istis Philosophia, quâ abutuntur. At mihi alia mens, qui nauim semper auertem ab illis argutiarũ salebris, velificationem omnẽ direxi ad vnum tranquille mentis portum. Cuius studi mei primum nec fallax specimen esse volui hos libros. Sed enim, inquiunt alteri, melius & vberius ista veteres. Quædam ex istis, fateor: abnego, quod vniuersa. Si de moribus aliquid adfectibusve carptim posti Senecâ & diuinum illum Epictetum scribam: me quoque iudice, parum cordis habeam aut frontis. At si ea quæ ne attigerunt quidem illi, aut quisquam (fidenter enim id adfirmem) ex antiquis: quid fastidium aut carpunt? Solatia malis publicis quæsiui, quis ante me? Rem siue ordinem videam: mihi ea debere fatebuntur. & de verbis ipsis (fas dicere) non ea nobis inopia, vt cuiquam supplicemus. Denique hoc sciant, alia pluria aliis mihi scripta; hunc librum præcipuè mihi: illa fame, at hæc saluti. Quod olim altè & acutè quispiam, id hic verâ voce proclamo: Satis mihi pauci lectores, satis est vnus, satis est nullus. Id tantùm peto, vt quicumq; hæc tangent, cognoscendi animũ adferant & simul ignoscendi. Vt si cui fortè lapsus sim, præsertim cùm locos illos altiores conatus scandere de Prouidentiâ, Iustitiâ, Fato: condonent, quia nusquam certè malitia aut pertinacia est, sed humana saltem imbecillitas & caligo. Deniq; ab iis docear: faxo, vt nemo tam promptus ad monendum sit, quàm ego ad mutandum. Cetera vitia naturæ meæ non demo aut minuo: pertinaciam & contentionum studium seriò deprecor ab eâ & detestor. Saluo mi Lector quod vtinam per hunc librum in parte tibi sit!

IANI

IANI DOVSÆ NORDOVICIS AD IVSTVM LIPSIVM SVVM MELOS EX iambis meris, potiorem Lipsiani argumenti partem summamque totius operis carptim & quasi saltuatim complectens.

NOVVM cui istud imputabimus Melos?
Cui hoc Poëma musteum?
Tibine LIPSI? Ita hercle verò seriò:
Tibi (inquio) tibi, ô decus
Meum, omniúmque MENTEM habere queis BONAM,
Et esse * CORCVLIS datum est.
Sinistra ritè queis mamilla subsilit,
Deiferens IMAGINEM.
Cape istud ergò Iambicum Melos tibi,
Cape hoc Poëma musteum:
Poëma ductu & alite vnius tuo
Satúmque & editum simul:
Silentij esse quando longiùs reum
Pudet pigétque me tibi.
Neque vnquam id æquus ille Iuppiter sinat,
Vt his amoris ignibus
Ita anteuortat vlla segnitas mihi,
Fidem ore LIPSIO vt datam
Reapse frustrer. absit à Fide meâ
Modi istiusce vanitas.
Abesto, verba tertiata cui placent,
Referta falsimoniis.
Nec hocce SVADA LIPSIANA nos docet;
Pares cui haud Leporibus
Scientiisque; sed Fide esse mutuâ
Fauentiáque nos decet.
Et ampla Laus sat ista: plura qui appetit,
Neque ille cor, neque os habet.
Tua introire Templa posse sat mihi,
BONAEQVE MENTIS Abdita
Nouè reperta noscitare, te Duce:
Tuíque cote roboris
Cor asperare, nec periculi vllius
Pauere magnitudinem.
O approbanda MENTIS OBSTINATIO!
O expetenda DOGMATA!
Vt hic suaue, LANGIANO IN ATRIO
Inambulare! vt, ô, simul
Tuo assidere ab ore pendulum iuuat;
Tuo, illinsque quem facis

* *Hoc cognomento honestatos Romæ, qui ceteros mortales sapientiâ præstarent, testis Plin. lib. VII. cap. XXXI.*

Loquentem! & hinc in HORTVLVM sequi ordines
Vt è virente PERGVLA
Notare florum: & omne Stirpium genus
Hiante obire lumine.
NOVO QVE riora ab ORBE Semina
Sagace nare persequi!
Odor beate, quicquid est Aromatum
Lepore provocans tuo.
Licetne in hisce floseulis & herbulis,
Remissionis indigo,
(Vti exsoluta mens aberret à malis
Parumper) acquiescere?
Licet: neque istud (annuente hero) modò,
Sed & replere fructibus
Sinum, manusque vtrasque, & vngue carpere,
Et admouere naribus.
Quid? an lubido serta texere est tibi,
Corollulámque pactilem?
Rei huius optio ecce plena sit tibi,
Tuo arbitratu vt eligas,
Thyma, an rosas, amaracumne mauelis.
Age ecce, quantus hic nitor?
Quis ordo? quàm omnia aptè in areas suas
Locata, testeræ in modum?
Herine cultum, an elegantiam priùs
Loci ipse mirer, ambigo.
Stupere certè vtrumque cogor intuens;
Herilem at indolem magis,
Cui scatere tot facetiis datum,
Cui hanc præire SYMBOLAM,
Et ægra corda sospitare ius fuit,
Medentibusque pharmacis
Beare. Quæ modò ecce promus imputat
Nouâ arte LIPSIVS tibi.
Ahena vt vnde FIRMITVDO PECTORIS
Paranda: & vnde Inertia
Sit ista, & ægra Sensuum imbecillitas,
Habere cognitum queas.
Duplex Boni omnis ergo, seu Mali Caput;
OPINIO, atque MENS BONA.
POLI illa GERMEN IGNEVM, atque SPIRITV
Originem trahens suam.
Quid? ipse non HOMVLLO an insitus DEVS
Per istam IMAGINEM sui?
CVPIDINVM, hancce quisquis audit, omnium
Necesse VICTOR audiat.
At altera illa pars, OPINIO puta
Imaginosa, CORPORI
(Sata vnde) adhæret, impedita SENSIBVS,
Grauique fixa perpetim
Luto; cui vsque POENITENTIA it comes;

Vaga, ebriosa, futilis.
HOMO miselle, pulvis, vmbra, somnium,
Quousque fluctuabere,
OPINIONIS alligate vinculis?
Quousque GAVDIVM, DOLOR,
METVS, CVPIDO pectus impetent tibi?
Iaces? & erigi cupis,
Supráque vulgus eleuare verticem?
Idonea ecce FEBRVA,
Quibus piatus ipsa núbila ac Notos
Superuolare possies:
Auésque, quæ cor intus exedunt tibi,
Necare & ire perditum,
Quiésne cordi, & otium domi tibi,
Procul tumultu ab hostico,
Vbi Actuosus ipso in otio cluas?
(O vnica occupatio!)
Ad HORTVLVM hunccc LANGII, ánne LIPSII,
Gradum capesse, si sapis.
Opúsne vallo & Arce, vel Cetrâ tibi,
Cauere queis SPEI AC METVS,
Cupidinúmque sustinere vim queas?
Statu in gradúque fac tuo
Morêre, MENSQVE vortat ad DEVM tua,
Originem inquino sui.
Quousque CARNIS IMBECILLITAS tibi
Molesta; & vmbrâ inanium
Trahêre, prima quæ imperita Plebs putat?
Ducem ecce LIPSIVM tibi:
Eum sequaris. At cui, inquies, bono?
Mane: in tumultu vt otium
Agas; & vnus, inter arma Publica,
Metu solutus ambules.
Quid est, quod hic quærare? FATA te trahunt,
DEIQVE PROVIDENTIA?
Sequare: Cur enim irritum struas pedem
HERO rebellis, ac tibi?
Quid abnuis, miselle? cede Tempori
DEÓQVE. REBVS OMNIBVS
VICISSITVDO DEBITA. Hæc mori vides
Repentè, at illa oriri.
NECESSITATI vt obsequare, te monent
Tot VRBIVM Cadauera,
Ferire visa vertice antè quàm suo
Poli vtriusque cardinem.
Vbi illa iam, Imperare fueta REGIBVS,
Superba SEPTIMONTIVM?
Vbi MYCENAE? vbi inclyta VRBS Agenoris,
CORINTHVS, ARGOS, ILIVM?
Minuta, magna; summa, & ima respice;
PERENNE SVB POLO NIHIL.

Εἰς τὸ στρωτάτου καὶ λογιωτάτου

ΙΟΥΣΤΟΥ

ΤΟΥ ΛΙΨΙΟΥ,

περὶ δυσταθείας ἤτοι καρτερίας

βιβλίου.

Λιψιάδαι σιλίδαις σκολιῷ φθόνος ἔμματι πήξας
Οὐκ ἄγαμαι λογίους, εἶπεν, ἄτερ σοφίης.
Ἀλλὰ τόδ' ὑπείων γλαφυρόν τι σοφὸν τε πόνημα,
Καρτερικῆς κατέχει τίθμια σωφροσύνης·
Κρεῖσσον ἐμῶν, λίξας, πίλεται τόδε πεῦχος ἀοιδῶν
Λίξει ἐπισβολίης τηκίμβροτ' ἐφ' ἥμιν.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἐλλογίμων φιλίαι πρεῖς ἀστέρες, ὕπνος πάντων
Εἰσὶν παντοδαπῇ χρείαονες ἰδμοσύνῃ.
Σεῖο πόνος φιλίαι Κυΐακις, εἰμὶ δὲ λίαν
Καὶ φιλοσπαλήμερος, καὶ φιλολιμάδης.
Ἀλλὰ σοφῆς ἐφεπίδαπτ' οἴλας σέο τόσσον ἄεξον
Λύμι, ἐκ αἰκὴρ, ἀλλὰ μετ' ἄστεγον ἰῆς.

B. Vulcanij.

IVSTI LIPSI
DE
CONSTANTIA
LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

Præfatio & introductio. querela item aliqua de Belgarum turbis.

ANTE annos aliquot cùm Viennam Austriæ iter haberem, fugiens patriæ meæ turbas: deflexi, non sine deo duce, ad * Eburonum vrbem. quę nec longè à via; & in quâ amici, quos salutare more suadebar & amore. Inter eos Carolus Langius, vir (sine fraude aut ambitione dicam) optimus doctissimúsq; Belgarum. Qui cùm me hospitio excepisset; non omni solùm comitate & beniuolentiâ id temperauit, sed eo genere sermonum qui vtiles imò salutares mihi in omne æuum. Ille enim fuit ille vir, qui oculos mihi aperiret detersâ vulgarium aliquot opinionum nube: ille, qui viam ostenderet, quâ sine ambage peruenirem, vt cum Lucretio loquar, ad illa

Edita doctrinâ sapientum templa serena.

Nam cùm post meridiem feruido sole (præceps enim iam mensis Iunius erat) domi eius in atrio inambularemus: quæsiuit, vt fit, blandiùs de itinere meo & eius caussis. Cui cùm ego de turbis Belgarum, de insolentia Præfectorum & militum, liberè & verè multa dixissem: addidi postremò, prætexi à me aliam, sed hanc intimam esse discessus mei caussam. Quis enim Langi, inquam, tam firmo & tam ferreo pectore, qui diutiùs ferendis iis malis sit? Iactamur iam tot annos, vt vides, bellorum ciuilium æstu: &, vt in vndoso mari; non vno vento agitamur turbarum seditionúmque. Otium mihi cordi & quies? tubæ interpellant & strepitus armorum.

Horti

* *Leodium intellego.*

C. Langij vera laus.

Humanitas eius.

Sapientia.

Mala ciuilium bellorum.

Horti & rura? miles & sicarius compellit in vrbem. Itaque certum mihi Langi, relictâ hâc infestâ & infausta Belgicâ (ignoscat mihi Genius patriæ) *γῆν ἀντὶ γῆς, vt ille ait; & quouis terrarum fugere ——— *vbi nec Pelopidarum facta neque nomen audiam.* Langius admirans & vehit excitatus, Itáne tu Lipsi, inquit, abeas à nobis? A vobis, inquam, aut certè à hac vita. Quod enim malorum istorum effugium, nisi in fugâ? Nam vt videam ista cottidie & feram, non possum Langi: nec chalybs aliquis mihi circa pectus. Suspirauit ad hunc sermonem Langius, &, Infirme adolescens, inquit, quæ hæc mollities est? aut quæ tua mens salutem quærentis in fuga? Turbat & æstuat patria tua, fateor: sed quæ non hodie pars Europæ? Vt verè illud Aristophanæum possis augurari:

——— *τὰ δ' ὑπέρτερα πίπτειν ἔοικε
Ζεὺς ὑψεμέτης.

Itaque non patria fugienda, Lipsi: sed Adfectus sunt: & firmandus ita formandúsq; hic animus, vt quies nobis in turbis sit & pax inter media arma. Ego satis iuueniliter, Imò deserenda illa Langi, inquam: Certè enim audita malà leuiùs ad animum accident, quàm visa: & simul ponemur ipsi extra tela, quod dicitur, & puluerem huius agonis. Homerum non audis callidè monentem,

*Ἐκ βελέων μὴ πώ τις ἰὼ φίλοι ἤλυθε μῶλος ἀρηΐ;

CAPVT II.

Peregrinationem non facere ad internos morbos. indicinam eam esse non medicinam. nisi si forsè in leui quodam & primo adfectuum motu.

LANGIVS moto leuiter capite, Audio, inquit: malle tu Sapientiæ vocem & Rationis. Nam hæ, Lipsi, quæ te inuoluunt, nebulæ & nubeculæ sunt à fumo Opinionum. Itaque, vt cum Diogene dicam, *λόγῳ tibi hîc opus, non βοΐχῳ; radio inquam illo, qui caliginem tui capitis illustret. Patriam ecce desertum is: sed dic seriò, illam cùm fugies, te quoque effugies? Vide ne contrà sit: & tecum atque in pectore isto circumferàs fontem fomitémque tui mali. Vt ij qui febriunt, iactant se inquietè & versant, & lectum subinde mutant vanâ spe leuamenti: in eâdem caussâ nos, qui terram è terrâ frustrà mutamus, ægri scilicet mentis. Aperi-

re

Terram terrâ commutare, Adagium frequens Græcis.

Turbæ per Europam: quę euersionem minantur aut conuersionem. *id est: *superæ infera reddet Iupiter altiremans.* Commune turbarum remedium, in fugâ.

*Ἔκτοσθε τέλους, nequa vulneri vultum addat.

Ea opinio refutata.

*Rationi non loquo. Originem turbarum in nobis esse. Ideò non excuti eas motu:

se enim hoc est morbum, non tollere: fateri interdum hunc calorem, & non mederi. Eleganter *Romanus sapiens: *Proprium est ægri nihil diu pati, & mutationibus vt remediis vti. Inde peregrinationes suscipiuntur vagæ, & littora peterrantur, & modò quasi se modò terræ experitur præsentibus semper infesta leuitas.* Itaque fugitis semper turbas, non vitatis. Vt cerua illa apud Virgilium,

Quam procul incautam nemora inter Cressia fixit
Pastor agens telis:
——— *illa fugâ siluas saltúsque peragrat*
Dictæos, ———

frustrà: quia vt idem poëta addit——— *hæret lateri letalis arundo:* ita vos, qui telo hoc adfectuum penitus percussi, non id excutitis, sed migratione transfertis. Qui crus sibi aut brachium fregit, non currum aut equum poscit, vt opinor, sed chirurgum: tua quæ vanitas, qui internam hanc plagam motu sanare te postules & discursu? Animus enim certè est qui ægrotat: & omnis hæc exterior imbecillitas, desperatio, languor, orta ab vno fonte, quòd iacet ille & languet. Sceptrum abiecit princeps diuináque pars: & eò vilitatis lapsa est, vt sponte seruiat suis seruis. Dic, locus hic quid faciet aut motus? Nisi fortè regio aliqua est, quæ metus temperet, quæ spes refrænet, quæ malam hanc saniem educat, quam altè imbibimus, vitiorum. Atqui nulla ea est, nec in insulis ipsis beatorum. aut si est: ostende, & omnes illuc agmine factoimus. Sed motio ipsa & mutatio, inquis, habet eam vim? & recreat attollítque iacentem animum cottidiana illa conspecta nouitas morum, hominum, locorum. Ipsi erras. Nam, vt quod res est serió dicam, peregrinationem non vsque eò deprimo, vt nihil ei in hominem & in adfectus demiuris. Imò habeat. sed hactenus, vt leuia tædia quædam animorum & velut nauseas tollat: non tollat morbos, qui altiùs penetrârunt, quàm vt externa vlla medicina huc pertingat. Cantus, vinum, somnus, *commotiunculas illas primas non raró sanârunt ærę, doloris, amoris: at nunquàm egritudinem, quæ radices egit & fixit pedem. Idem hic est; & peregrinatio fortasse leues quosdam languores sanabit, non sanabit veros. Hærent enim primi illi motus orti à corpore quodammodo adhuc in corpore, aut certè in summa, vt ſic dicam, animorum cute: ideóque non mirum si quamuis leui

spongiâ

Indicari tantùm.
*Seneca.

Morbum enim cum animi esse.

Quem locus nullus suâ vi sanat.

Non item mutatio ipsa. Etsi fastidia quædam mitigat aut tollit.

*Stoici hæc ita distinguunt, primos commotiones aut præter rationem motus. Adfectus appellant: eosdem crebros & inueteratos, Morbos.

ſpongiâ abſtergeantur. non ita inueterati illi adfectus, quibus ſedes imò regnum in ipsâ animi mente. Cùm diu multúmque erraueris, cùm terrâ omnem & mare circulatus fueris: nullo eos mari elues, obrues nulla terrâ. Sequentur te: & poſt peditem equitémque ſedebit, vt cum poëta loquar, atra cura. Socrates interroganti cuidam, quid ita peregrinatio ſibi non profuiſſet? ſcitè reſpondit, Non enim te deſeruiſti: ſimile hîc dixerim. & quocunque fugies, corruptum corruptorémque animum tecum habebis, comitem non bonum. Atque vtinam comitem! ſed vereor vt ducem: quia non ſequentur te adfectus tui, ſed trahent.

At veri & veteres adfectus externis illis non leniuntur.

CAPVT III.

At veros animi morbos non tolli eâ, non minui: imò per eam recrudeſcere. Animum eſſe qui in nobis ægrotet: eique remedium à Sapientiâ & conſtantiâ petendum.

NON auocat igitur, inquis, etiam à veris malis peregrinatio? non campi illi conſpecti, & flumina, & montes, ponunt te extra doloris tui ſenſum? Auocant fortaſſe interdum & ponunt, ſed nec in longum, nec in bonum. Vt picturâ quamuis egregiâ oculi non diu delectantur: ſic omnis iſta hominum locorúmque varietas nouitate nos capit, ſed ad breue tempus. Aberratio hæc aliqua à malis eſt, non fuga: nec ſoluit peregrinatio doloris hanc cathenam, ſed laxat. Quid autem iſtud me iuuat, ſi lucem paulliſper video in arctiorem mox carcerem compingendus? Ita profectò eſt. inſidiantur animo externæ hæ omnes voluptates, & ſpecie iuuandi magis lædunt. Vt medicamenta minùs valida non extrahunt humorem noxium, ſed mouent: ſic vana hæc delectatio irritat in nobis fluctum illum cupidinum & adauget. Non diu enim à ſe aberrat animus: ſed vel inuitus domum mox compellitur & in vetus contubernium malorum. Illa ipſa opida conſpecta & montes, reducent te cogitatione in tuam patriam: & inter media gaudia videbis aliquid ſiue audies, quod ſenſum refricet tui doloris. Aut ſi paulliſper quieſces: breuis ille velut ſomnus erit, & mox experrecto tibi eadem aut maior febris. Creſcunt enim interpellatæ quædam cupidines, & vires capiunt ex interuallo. Mitte igitur, Lipſi, vana hæc, imò noxia: nec remedia, ſed venena: vera

Obiectioni occurſum. Et videri aliquod in mutatione ſolatium, non autem eſſe.

Aggrauari enim per eam mala.

fellowship

remus

vera illa potiùs admitte & seuera. Solem solúmque mutas? imò animum, quem malè Adfectibus mancipasti, subtractum legitimæ dominæ Rationi. Ab illo corrupto hæc desperatio est, ab illo vitiato hic languor. Illum mutes oportet, non locum: & efficere non vt alibi sis, sed vt alius. Tu fertilem illam Pannoniam videre nunc ardes, & fidam fortémque Viennam, & regem fluuiorum Danubium, & tot mira & noda quæ suspensâ aure bibant audientes: sed quanto melius, si idem hic tibi ad Sapientiam impetus & cupido? si penetres in feraces illius campos? si fontes humanarum perturbationum inquiras? si valla & arces exstruas, quibus arceas & defendas cupidinum insultus? Hęc enim vera morbi tui remedia: cetera omnia, panni & fomenta. Nihil te abitio ista iuuabit: nihil

——euasisse tot vrbes
Argolicas, mediósque fugam tenuisse per hostes:

hostem reperies apud te, & in isto (pectus mihi concutiebat) penetrali. quid refert ad quàm pacata loca veneris? bellum trahis tecum. ad quàm quieta? turbæ circum te, imò in te sunt. Pugnat enim pugnabítque secum semper discors hic animus, appetendo, fugiendo, sperando, desperando. Atque vt ij qui per timorem terga vertunt, magis exponunt se periculo intectos & auersos: sic errones & tirones isti, quibus cum adfectibus nunquàm pugna fuit, sed tantùm fuga. At tu, adolescens, si me audies, stabis: & gradum firmabis contra hunc doloris hostem. CONSTANTIA enim tibi ante omnia opus: & victor aliquis pugnando euasit, nemo fugiendo.

Verum autem remedium in animi mutatione.

Curiosa cura peregrinantium circa externa.

Quam ad interna transferri melius: & grauia potius, quàm suauia quæri.

Turbas alioquin vbique comites esse.

Resistendum igitur, & pugnandum cum dolore Constantię armis.

CAPVT IIII.

Definitiones Constantiæ, Patientiæ, Rectæ rationis, Opinionis. Item Pernicacia quid à Constantiâ differat & habeat: & à Patientiâ, Abiectio.

SERMONIBVS iis Langii erectior aliquâ parte ego, Alta & præclara hæc tua monita, inquam: & iam stare conor & adsurgere, sed, vt ij serè qui in somnis laborant, vano nisu. Reuoluor enim Langi, nequid mentiar, idemtidem ad meam terram: & hærent fixæ animo publicæ priuatæque curæ. Tu, si potes, pelle malas aues quæ me lancinant: & vincla solicitudinum deme, quibus in hoc Caucaso lentè ligor.

Langius

Langius vultu alacri, Ego verò demam, inquit: & nouus Hercules soluam hunc Prometheum. Attende tantùm & intende. Ad Constantiam te vocaui, Lipsi, & in eâ spem & præsidium posui tuæ salutis. Ea igitur ante omnia nobis cognoscenda est. CONSTANTIAM hîc appello, RECTVM ET IMMOTVM ANIMI ROBVR, NON ELATI EXTERNIS AVT FORTVITIS, NON DEPRESSI. Robur dixi; & intellego firmitudinem insitam animo, vt ab Opinione, sed à iudicio & rectâ Ratione. Exclusam enim antè omnia volo Pertinaciam (siue ea * meliùs Pertinacia dicitur:) quæ & ipsa obstinati animi robur est, sed à superbiæ aut gloriæ vento. Et robur duntaxat in vnâ parte. Deprimi enim haud facilè tumidi isti & pertinaces possunt, facillimè attolli: non aliter quàm culleus, qui vento inflatus ægrè mergitur, supereminet autem & exsilit suâ sponte. Talis enim istorum ventosa hæc durities est: cui origo à Superbiâ, & nimio pretio sui. igitur ab Opinione. At Constantiæ vera mater, Patientia & demissio animi est. quam definio RERVM QVAECVMQVE HOMINI ALIVNDE ACCIDVNT AVT INCIDVNT VOLVNTARIAM ET SINE QVERELA PERPESSIONEM. Quæ rectâ ratione susceptа, vna illa radix est, quâ altitudo pulcherrimi huius roboris nixa. Caue enim & hîc Opinio tibi imponat: quæ Patientiæ loco Abiectionem sæpe & torporem quemdam animi marcentis suggerit: verè vitium, & cui origo à Vilitate sui. Virtus autem mediâ viâ ingreditur, & cautè cauet ne quid in actionibus suis deliat aut exceedat. Dirigit enim se ad vnius Rationis trutinam, & illam habet examinis sui velut normam & obrussam. Est autem recta Ratio non aliud, quàm DE REBVS HVMANIS DIVINISQVE (quatenus tamen eæ ad nos spectant) VERVM IVDICIVM AC SENSVS. Opinio huic contraria, DE IISDEM FVTILE IVDICIVM AC FALLAX.

Ad explicationem Constantiæ descensum. Quid propriè ea sit.

*Nam Attius apud Nonium illam in virtute ponit, hanc in vitio. Seneca tamen & alibi alitèr

Constantiæ origo à patientiâ. Ea quoque definita.

Discreta à Torpore. Constantia medium inter Elationem & Abiectionem tenet: idq. Ratione duce. Ratio igitur quid sit? Quid item Opinio.

CAPVT V.

Ratio & Opinio vnde originem habeant. vtriusque vires & effectus. Alteram ad Constantiam ducere, alteram ad Leuitatem.

SED quoniam è duplici hoc velut capite (Opinionis sentio & Rationis) non robur solùm aut infirmitas animi oritur,

oritur, sed omnes in hac vitâ laudes aut culpę: pro bono vtilique facturus mihi videor, si de vtriusque origine & naturâ vberiùs paullo dicam. Vt enim lana priusquam vltimum illum & optimum colorem combibat, succis quibusdam aliis præparanda & imbuenda est: sic prædictionibus istis iuuis Lipsi animus, priusquam eum hac Constantiæ purpurâ serio tingam. Quod igitur te non fugit, duæ in homine partes, Anima & Corpus. illa nobilior, quę spiritum ignémque refert: hæc vilior, quæ terram. Iuncta ista inter se, sed concordiâ quadam discordi: nec facilè inter eas conuenit, vtrq. cùm de imperio agitur aut seruitute. Regere enim vtraq. vult, & magis illa quæ non debet. Terra attollere se supra ignem suum conatur, & cœnum hoc supra cælum. Hinc in homine dissidia, turbæ, & veluti adsidua quædam velitantium inter se partium pugna. Cui duces & tanquam imperatores, Ratio & Opinio. Illa pro animâ, & in animâ: hæc pro corpore & in eo pugnat. Rationi origo à cælo, imò à deo est: & magnificè eam Seneca celebrauit, *Partem in homine diuini spiritus mersam. Est enim hęc eximia illa intellegendi iudicandique vis: quæ, vt anima perfectio hominis, sic ipsa animæ est. Græci eam νῦν dixêre, Latini Mentem, aut etiam iunctim Animi menté. Non enim tota anima, ne aberres, recta ratio est: sed quod in eâ vniforme, simplex, immixtum, secretum ab omni fæce & lentore: quódque, vt verbo dicam, sidereum in eâ & cæleste. Nam ipsa anima, quamquam labe corporis & cótage sensuum grauiter corrupta & infecta sit: tamen vestigia quędam ortus sui altè retinet, & clarè in eâ scintillantes reliquiæ primi illius puriq; ignis. Hinc isti etiam in malis proiectisque hominibus conscientię stimuli: hinc flagella interna & morsus: hinc approbatio melioris vitæ exorta inuitis. Premi scilicet sanior illa sanctiórque pars potest, non potest opprimi: & tegi vrens illa flamma, non extingui. Emicant enim semper subsiliúntque illi igniculi, qui in his tenebris illustrant, in his sordibus depurgant, in his ambagibus dirigunt, & ad Constantiam ducunt & Virtutem. Atque vt heliotropium & flores quidam ingenio suo semper ad solem: sic Ratio ad deum obuersa & originem sui. Firma in bono & immota: vnum idémque sentiens: vnum idémque appetens aut fugiens: recti consilij, recti iudicii fons & scaturigo. Cui parêre, imperare est: & subiici, præesse rebus omnibus humanis.

De vtrâque accuratiùs & vberiùs dictum.

Homo duplex.

Anima in eo sublimis & ignea: Corpus, humile & ab humó.

Pugna inter eas partes.

Animam Ratio propugnat: Opinio, corpus.

* *Quod rigidè haud verum: sed tamen imago quędam reliquá dei.*

Quid recta Ratio.

Quæ aliquo modo semper in homine viuit.

Recta ratio constans, & ad Constantiam limes.

Laus eius, & dignitas.

manis. Domuit enim cupidines & exsultantes animi motus, quisquis hanc audiit: & in omnibus vitæ labyrinthis cutus ab errore, qui hanc sequitur vt Theseium filum. Deus ipse per hanc sui imaginem ad nos venit; imò quod propius est, in nos: & rectè ille quicumque dixit, *Bona mens sine* *nulla est.* At sequens illa & non sana pars (Opinionem dico) originem suam Corpori, id est terræ debet: eóque nihil nisi eam sapit. Corpus enim etsi per se immobile & exsens[illegible], tamen vitam motúmque ab animâ sumit: & vicissim animæ imagines rerum subiicit, per sensuum fenestras. Ita volut communio quædam & societas coita inter animam & corpus: sed communio, si exitum attendis, animæ non bona. Abducitur enim paullatim per eam è suo fastigio: adducitur misectúrque sensibus: & ex impuro hoc cœtu Opinio in nobis nascitur, quæ non aliud quàm Rationis vana imago & vmbra. Cuius vera sedes, Sensus: origo, Terra. ideóq. abiecta & vilis, non erigitur, non attollitur, nec altum aliquid aut æthereum spectat. Vana eadem, incerta, fallax, malè consulens, malè iudicans, Constantiâ imprimis animum spoliat & Veritate. Hoc cupit hodie, cras spernit: hoc probat, hoc damnat: nihil iudicio, sed corpori sensibúsq. gratificans omnia & indulgens. Atque vt oculus qui per nebulam aut aquam inspicit, res metitur falso modo: sic animus, qui per Opinionis nubem. Hæc homini, si consideras, malorum mater: hæc auctor in nobis confusæ & perturbatæ vitæ. Quòd curæ nos exerceant, ab hac est: quòd adfectus distrahant, ab hac: quòd vitia nobis imperent, ab istâ. Itaque vtij qui Tyrannidem sublatam è ciuitate volunt, tollunt ante omnia euertúntque arcem: sic nobis si seriò ad Bonam mentem pergimus, deiciendum castellum hoc Opinionum. Fluctuabimur enim cum iis semper: suspensi, queruli, turbidi, non deo, non hominibus satis æqui. Vt nauis vacua & inanis circumagitur in mari omni vento: sic in nobis vaga illa mens, quam pondus & tanquam saburra Rationis non stabiliunt.

Opinionis origo à terrâ & corpore.

Quomodo ex iis nascatur?

Opinio infirma, & ad inconstantiam limes.

Eius vituperium.

CAPVT VI.

Constantiæ laus, & seria ad eam adhortatio.

OPINIONIS igitur comes, Lipsi, leuitas est, vt vides: propriúmque eius, mutare semper & pœnitere. at Rationis,

deus, Cōstantia: adquam ipse diendam animō; ferò te hor- Ad Constantiam monitio.
tor. Quid abis, ad vana aut externa? hæc est sola illa Hele-
na, quæ vequam illud legitimúmque Nepenthes propinet, in
quo obliuiscaris animum & dolorum. Quòd si semel demisisti & Eius vis & fructus.
projecisti illa, in contra omnem casum & erectus, vno teno-
re quabis, nec cerin lance propendens aut dependens,
magnum illud Deóque proximum tibi vindicabis. Non mo-
uebit. Videsne in scriis & scenis quondam hodie regum sub-
lime & inuidendum illud, *Nec spem nec metum*? in te conueniet:
qui verè rex, verè liber, soli deo subiicière, immunis à iugo
adfectuum & Fortunæ. Vt fluuij quidam per media maria
transire dicuntur, & seruare suam vndam: sic tu per tumul- Contra dolorem præsertim & turbas.
tus circumfusos, vt salsedinem nullam trahas ex hoc pelago
mœrorum. Iacebis? Constantia te attollet. Vacillabis? sus-
tinebit. Ad lacum properabis vel ad laqueum? solabitur &
reducet à limine mortis. Tu eripe tantùm & erige te, & na-
uim flecte ad hunc portum: vbi securitas, vbi pax habitat:
in quo perfugium asylúmque à turbis & à curis. Quem si bo-
nâ fide semel tenueris, non turbet solum patria tua, sed ruat,
tibi ipse inconcussus. Nimbi circum te cadant & fulmina
& tempestas: clamabis verâ magnâque voce,

..... mediis tranquillus in vndis.

CAPVT VII.

Quid sit & quotuplex quod Constantiam turbet. Bona & Mala externa esse. Mala autem duplicia, Publica & Priuata. ex iis grauia & periculosa maximè videri Publica.

HAEC cùm dixisset Langius, voce & vultu acrior quàm solebat, me quoque scintilla corripuit boni ignis. &, Mi pater, inquam, (verè non blandè sic te appellem) duc me quò voles & doce, corrige & dirige. habes ægrum paratum ad omnem medicinam, siue tu ferrum cogitas siue ignem. Imò vtrumque pariter, ait Langius. quia & alibi stipulæ exurendæ inanium opinionum sunt, & alibi stirpes adfectuum excidendæ ab radice. Sed ambulamúsne etiam? an potior commodiórque nunc sessio? Sessio, inquam ego. æstuare enim iam incipio non ab vnâ caussa. Cúmque sellas Langius ferri & poni in eodem atrio iussisset, & iuxtim eum assedissem: ille paullum ad me obuersus, iterum sic cœpit. Ieci

hactenus velut fundamenta Lipsi, quibus commodè & rectè inædificaretur futurus sermo: nunc, si placet, accedam propiùs, & causas doloris tui inquiram, & manu, quod aiunt, tangam tuum vlcus. Duo sunt, quæ arcem hanc in nobis Constantiæ oppugnant, Falsa bona, Falsa mala. Vtraque sic appello, QVAE NON IN NOBIS SED CIRCA NOS, QVAEQVE INTERIOREM HVNC HOMINEM, ID EST ANIMVM, PROPRIE NON IVVANT AVT LAEDVNT. Itaque Bona aut Mala ea, re & ratione non dicam: fatebor opinione esse, & communi quodam vulgi sensu. In priori classe numerant, Opes, Honores, Potentiam, Sanitatem, Longæuitatem. in posteriore, Inopiam, Infamiam, Impotentiam, Morbos, Mortes: & vt verbo vno complectar, quidquid aliud fortuitum aut externum. Ab duplici isto stirpe quattuor illi capitales in nobis Adfectus orti, qui continent & conterunt vitam omnem humanam, Cupiditas, & Gaudium: Metus, & Dolor. E quibus, priores duo bonum aliquod opinabile respiciunt, éxque eo nati: posteriores, malum. Lædunt omnes turbántque animum, & nisi prouides, deiiciunt de suo statu: sed non vno tamen modo. Nam cùm quies eius & Constantia tanquam in æquabili quadam trutinâ sit: depellunt eum ab hoc libramento, illi attollendo; hi deprimendo. Sed falsa Bona & elationem nunc omitto (non enim is tuus morbus:) ad falsa Mala venio, quorum agmen iterum duplex. Sunt enim Publica, sunt Priuata. Publica designo & definio, QVORVM SENSVS VNO EODEMQVE TEMPORE AD PLVRES PERTINET. Priuata, QVORVM AD SINGVLOS. Inter illa censeo, Bellum, Pestem, Famem, Tyrannidem, Cædem: & quæ alia foras & in commune spectant. Inter ista, Dolorem, Inopiam, Infamiam, Mortem: & siquid velut domo clausum, in vno singulóque homine consideramus. Caussa mihi ita distinguendi non vana, quia reuera aliter is luget & alio quodam sensu, qui cladem patriæ, qui exsilium exitiúmque multorum: quàm qui vnius suum. Adde quòd ex vtrisque alij atq. alij morbi, sed nisi fallor, graviores ex primis: certè pertinaciores. Publicis enim malis obnoxii pleriq. nostrûm: siue quia impetu & turbâ ingruunt, ac confertâ velut acie obtruunt resistentem: siue magis, quòd ambitione quadam blandiuntur, & ægritudinem ex iis innasci animis non agnoscimus

Hostes Constantiæ duo.

Falsa bona.

Falsa mala.

Adfectus præcipui, quattuor, oppositi inter se: ad quos reliqui referuntur.

Quomodo ij Constantiam turbent?

Falsa bona, Cupidine & Gaudio: Mala, Metu & Dolore.

Sed Mala, duplicia: Publica, & Priuata.

Firmata ea distinctio, & aptata rei.

Dolor ex malis publicis grauissimus, & creberrimus.

Quia cum impetu venit.

mus sæpe, non sentimus. Ecce priuato dolori quisquis succubuit, fateatur vitiũ & imbecillitatem necessum est, etiam si non emendet (quæ enim defensio?) at qui huic, adeò delabeatur lapsu sæpe non fatetur, vt fic qui iactet etiam & censeat pro laude. Pietas enim & Miseratio dicitur: & quantum abest, vt inter virtutes imò numina consecretur publica hæc Febris? Poëtæ & oratores passim dilaudant & inculcant feruidum amorem patriæ: nec prorsus exculco ego, sed temperandum eum moderandúmque esse censeo & scisco. Reuera enim vitium est, intemperies est, & animi à gradu deiectio ac lapsus. Sed & grauis morbus parte aliâ quia non vnus in eo dolor, sed confusè Tuus & Alienus. Atque Alienus item duplex, caussâ Hominum, caussâ Patriæ. Vt id quod subtilius dici & diuidi à me videtur, capias sub exemplo. ecce Belgica tua nunc premitur non vnâ clade, & circumplexa eam vndiq. ciuilis huius belli flamma. vides passim agros vastari, diripi: opida incendi, euerti: homines capi, cædi: matronas pollui, virgines imminui: & quæ alia comitari amant bello. Nónne hîc tibi dolor? dolor. sed varius & diuisus, si inspicis: quia simul & te luges, & ciues, & patriam ipsam. In te, damna: in ciuibus, varium casum & occasum: in patria, conuersionem euersionémque status. Alibi habes quod clames, *Me miserum!* alibi,

——— tot ciues mei
Mandatam hostili pestem oppressiffis manu.

alibi denique, *O pater, ô patria!* Vt qui his non moueatur, & in quem cuneus ac cumulus nihil possit ingruentium tot malorum: aut valdè siccum & sapientem eum esse oporteat, aut valdè durum.

Quia honesti specie irrepit & imponit.

Quia item varius & multiplex.

Idque exemplis ostensum.

CAPVT VIII.

Mala publica oppugnata, sed ante omnia tres adfectus coërcitii. exq; iis hoc Capite ambitiosa quædam Simulatio: quâ homines Mala propria, vt Publica, lugent.

QVID est Lipsi? satin' vt præuaricari Constantiæ meæ videor, & caussam adhuc agere tui doloris? Sed feci quod animosi & fidentes Imperatores: elicui in campum & in aciem omnes tuas copias, cum quibus strenuè nunc confligam.

figam, sed velitatione quadam prius, deinde aperto Marte & velut collatis signis. Inter velitandum autem, res mihi Adfectus primo pedatos (vt cum antiquis loquar) prorerendi sunt, Constantiæ nostræ valdè aduersi: Simulatio, Pietas, Misericordia. Atque ille quidem prius. Negas te ferre mala publica, ea dolori tibi esse ob mortui. Satin' seriò adfirmas? an fraus hic aliqua & fucus? Ego commutor, imò seriò tu hoc rogas? inquam. an rides & irrisas? Ego seriò, inquit, non enim pauci ex hoc valetudinario vestro impune iudicis, & dolore rempublicam simulant, qui reuera eò spectant. Quæro igitur, satisne acceptum habeas, cuiam istam

Quæ te nunc coquit & versat sub pectore fraus.

patriæ ipsius causâ susceptam esse, an tuæ? Et ámne ambigis? inquam ego. patriæ vnus causâ mihi hic luctus, luctus, patriæ. Ille capite abnuens, Adolescens vide etiam atque etiam, inquit. Nam interse eximia hæc & sincera pietas, mirabor: certè in paucis. Queritur homines sæpe de malis publicis, fateor: nec alius tam communis dolor, & vt sic dixerim, magis in frontem incurrens. sed si propius examinas, reperies plerumque desiderium aliquod linguæ & cordis. Ambitiosa illa verba sunt. *Moueor ne clade patriæ, non vera inhorrescentium in fibris.* Quod de Polo histrione nobili traditum est, cùm Athenis fabulam actitaret, in qua dolor ipse representandus, eum filii sui defuncti ossa & vrnam clàm intulisse, & theatrum totum vero gemitu luctúque complesse: idem hîc dixerim de plerisque vestrûm. Comœdiam, ô boni! edites, & velati personam patriæ, priuata vestra damna meris & spicantibus lacrymis lugetis. *Mundus vulgus scilicet sic exprecat hisrionem*, ait Arbiter: certè hîc. Bellum hoc ciuile non cuius, inquiunt, & fusus innocentum cruor, & interitio libertatis & legum. Itáne? dolorem sanè vestrum video: quæro & cunctor de causâ. Quian', publica malè habent? histrio pone personam, imò quia tua. Vidimus agrestes sæpè trepidare & concurrere & vota facere, cùm calamitas subita ingruit aut tempestas: sed tu, cùm desæuiit, eosdem scrupea, & examina, reperies vnumquemque timuisse dumtaxat segeti & agellulo suo. Ad incendium in hac vrbe clametur: clauli pænè dicam & cuci concurrent ad restinguendum, quid censes? vtrum ob amorem patriæ? imò pete ab ipsis: quia damnum illud ad singulos peruehet, aut certè eius metus. Simile hîc est: & mouent

Tres Adfectus, qui fautores Doloris publico. Contra Simulationem, primò.

Quam malâ ambitione sæpe induunt.

Priuata enim plerique lugent, non publica.

Polus histrio

Itaque causa intima quærenda doloris.

8

trepidatio

mouent vulgò turbántque homines mala publica, non quia plurium id damnum, sed quia inter plures eos ipsi.

CAPVT IX.

Simulatio ea clariùs retecta, & ab exemplis. obiter de verâ Patriâ dictum. item malitiâ hominum gaudentium malis alienis, cùm ipsi extranei.

ITAQVE coram te iudice hæc causſa agatur, & in tuo tribunali: sed, quod olim, leuato velo. Nempe bellum hoc times? times. cur? quia pestis & pernicies coniuncta bello, Pestis illa ad quos? nunc ad alios quidem, sed pertingere etiam ad te potest. En caput tui doloris (si verum fateri sine eculeo vllo vis) en fontem! Vt enim cum fulmen in vnum aliquem cecidit, etiam ij qui in proximo stabant, tremuerunt: sic in magnis istis communibúsque cladibus damnum ad paucos peruenit, metus ad omnes. Quem si tollis, tollis vnà hunc dolorem. Ecce bellum si apud Æthiopas aut Indos geratur, nihil moueare (extra discrimen enim tu sis:) si apud Belgas, plores, clames, frontem percutias & femur. Atqui mala publica propter ipsa si luges, quid interest? Non enim illa patria mihi, inquies. Stulte, an non & illi homines eádem stirpe tecum & satu? sub eodem cæli fornice? in eádem terræ pila? Exiguum hoc quod hi montes coërcent, hi fluuij cingunt, patriam esse censes? Terras vniuersus orbis est, quacumque homines sunt cælesti illo semine oriundi. Egregiè olim Socrates interroganti, cuiatem se ferret? Mundanum respondit. Magnus enim erectúsque animus non includit se istis ab opinione seminis, illos cogitatione & sensu totum hoc Vniuersum complectitur, vt suum. Vidimus stultos & risimus, quos custos aut magister alligabat straminis vel exigui fili nodo: atque illi stabant quasi ferro aut vera compede deuincti: similis nostra hæc amentia, qui futili opinionis vinculo astringimur ad certam terræ partem. Sed vt firmiora hæc omittam, (vereor enim vt possis concoquere:) addo amplius. siquis deus sponsor tibi per hoc ipsum bellum sit, agellos tuos intactos fore, domum pecuniámque saluam, teipsum in monte aliquo constitutum velatum Homericâ nube: etiámne dolebis? de te quidem hoc non ausim dicere, sed erit non nemo qui gaudebit etiam, & oculos suos auidè pascet in confusâ

Dolemus lugemúsque publica, non vt publica. Sed damnum ne priuatum adiunctum, aut eius metus.

Occursum obiectioni de patriâ.

Quæ latiùs patet, quàm censet vulgus.

Opinio sola est, quæ eam artat.

Sed ostensum, ne angustæ quidē illius patriæ causâ nos dolere. Malitia nostra in alienis malis id euincit.

confusâ illâ morientium strage. Quid abnuis, aut miraris? Ita insita nescio quæ malitia humani ingenij fert, *Lætari*, vt poëta vetus loquitur, *malo alieno*. Atque vt poma quædam gustu suauiter acerba sunt: sic alienæ curæ, securis nobis. Pone mihi aliquem in Oceani illo littore, qui naufragium spectet. adficietur sanè, sed non iniucundo quodam animi morsu: quia aliena pericula videt, sine suo. at repone eumdem in iactata illa naui: dolebit scilicet alium dolorem. idem cùm omnia fecimus, diximus, hîc est: & * nostra mala verè atque ex animo lugemus, publica dicis morísq; caussâ. Quamobrem aulæum hoc scænicum tandem remoue Lipsi, & sparium complica: & missâ omni simulatione, ostende te nobis vero doloris tui vultu.

* *Egregiè Pindarus*: τὸ γὰρ εἰκῆ τι μίζαι πάντ' ὀμῶς· ἀνθρώπους δ' ἀπίμονον κραδίαν κεῖθεν ἀμφὶ ἀλλότριον.

CAPVT X.

Querela mea de increpatione Langij iam liberâ. sed additum, Philosophi id munus esse. Conatus item refutandi superiora: & obligatio amórque, qui in patriam.

ACRIS mihi visa prima hæc velitatio. quam interpellans, Quæ ista sermonũ libertas, imò acerbitas est? inquam. sic vellicas, sic pungis? Iure cum Euripide te compellem,

——— * μὴ νουθέτει μοι νόσον
μηδὲν σὺ λίαν γὰρ συμφορᾷ βαρύνομαι.

* *agro ne agritudinem Addas, satis superque cladibus premor.*

Langius arridens, Ergóne tu crustulum, inquit, à me aut mulsum exspectas? atqui ferrum paullò antè poscebas & ignem. Et rectè. Philosophum enim audis, Lipsi; non tibicinem, cui docere propositum, non ducere: prodesse, non placere. Vt pudeas & vt rubeas malo, quàm vt rideas: vt paniteas, quàm vt exsultes. * Ἰατρεῖον, ὦ ἄνδρες, τὸ τῶν φιλοσόφων σχολεῖον clamabat olim Rufus: quò sanitatis caussâ concurritur, non voluptatis. Nihil palpat ille medicus, nihil blanditur: sed penetrat, pungit, radit, & acri quodam sermonum sale sordes absterget animorum. Itaque ne in posterum quidem, Lipsi, rosas cogita, sesamum, aut papauer: sed spinas, sicas, absynthium & acetum. Ego iterum, Sed enim Langi, si fas dicere, agis mecum malè & malignè: nec, vt bonus pugil, legitimo nexu deiicis me, sed per argutias supplantas. Simulatè, ais, lugemus patriam, nec propter ipsam. Egóne? falsum. Nam vt hoc tibi dem (agam enim ingenuè) respectum in eo aliquem

* *Officina medici ô viri, philosophi schola est.* Est autem Musonij Rufi, apud Arrianum.

Per occasionem transi-

quem mei esse; at non solius. Lugeo enim, Langi, patriam imprimis, lugeo: lugebóque, etiamsi nullum mihi in eius discrimine diserimen. Iure bono. illa siquidem est, quæ me excepit, fouit, aluit: communi gentium sensu, sanctissima & antiquissima parens. At enim orbem vniuersum patriam mihi das. Quis renuit? sed tu quoque fatêre, præter hanc grandem & communem, aliam mihi esse magis definitam & peculiarem patriam: cui arcano quodam naturæ vinclo propiùs obstringor. Nisi censes vim nullam esse laciendi & attrahendi in natali illo solo. quod primùm corpore isto pressimus, pedibus institimus: cuius aërem hausimus: in quo infantia nostra vagiit, pueritia lusit, iuuentus exercita & educata est. Vbi familiare oculis cælum, flumina, agri: vbi longâ serie cognati, amici, sodales: & tot gaudij illecebræ, quas frustrà terrarum alibi quæram. Nec Opinionis hic, vt videri vis, filum tenue, sed firmi compedes Naturæ. Ad animalia abi. feræ ecce cubilia sua amant & agnoscunt; aues, nidos. Pisces ipsi in magno illo & interminato Oceano, frui gaudent certa eius parte. Nam homines quid dicam? qui culti siue Barbari, ita adfixi genitali huic glebæ; vt quisquis vir est, nihil ambigat mori pro eâ, & in eâ. Itaque, Langi, nouam hanc & rigidam tuam sapientiam nec sequor adhuc nec adsequor: Euripidem magis, verè adfirmantem:

——— * ἀναγκαῖον ἐχει
Πατρίδος ἐρᾶν ἄνωθεν.

tus ad secundum Adfectum.

Patriæ particularis laus &c

A naturâ cum eâ vinclum.

Etiam in aliis animalibus.

* imperat Necessitas Amare patriam conditor.

CAPVT XI.

Refutatus secundus Adfectus nimij amoris in patriam. quem Pietatem falsò vocant. idque ostensum. Item vnde origo illi Adfectui. & quid Patria propriè ac verè.

AD hunc sermonem renidens Langius, Adolescens, inquit, mira tua pietas: & iam periclitatur, opinor, de cognomine suo M. Antonij frater. Sed tamen hoc commodè, quòd vltrò offert se hic Adfectus & procurrit ante signa: quem iam antè aggredi mihi decretum, & sternere leui hastâ. Detraho autem illi ante omnia velut spolium pulcherrimæ vestis, quâ malè se exornat. Amor enim hic in patriam, Pietas vulgò dicitur: nec capiente me, fateor, nec ferente. Vnde enim Pietas? quam eximiam virtutum esse scio: nec

Rationes ex repulsæ.

Adfectum eum malè Pietatis nomine velari.

nec propriè aliud, quàm LEGITIMVM DEBITVMQVE HONOREM ET AMOREM IN DEVM AC PARENTES. Quâ fronte autem Patria * mediam his se inserit? Quia, inquiunt, etiam illa sanctissima & antiquissima parens. O inepti: nec iam in Rationem iniurij, sed in Naturam ipsam! Illâne parens? cur, aut quomodo? Nihil enim hîc video: & tu si acutior Lipsi, tenebras meas illustra. Quiánc excepit? id enim visus antè dicere. atqui etiam hospes aliquis sæpè aut caupo. Fouit? haud paullò molliùs olim gerula aut nutrix. Aluit? hoc pecudes, hoc arbores, hoc segetes cottidiè: & inter magna corpora quibúsque nihil imputet terra, Cælum, Aër, Aqua. Denique transfer te, & hoc idem faciet quæuis alia tellus. Madida hæc & natantia verba sunt: quibus nihil expresseris, præter plebeium & inutilem quemdam Opinionis succum. Parentes quidem ij soli, qui genuerunt, formâtunt, gestârunt: quorum nos semen de semine, sanguis de sanguine, caro de carne. Quorum si quid in patriam vel comparationis conuenientia nil refuso, quin Pietatem hanc oppugnem iacto tela. At enim viri docti, viri magni, sic effati passim, fateor. sed ad famam, non ad verum. quod si sequeris, sacrum illud & augustum nomen deo remittes, &, si placet, parentibus: hunc quidem adfectum, etiam cùm emendatus est, contentum esse iubebis honesto titulo Caritatis. Sed de nomine tantum est: rem potiùs videamus. quam equidem non totam tollo, sed tempero, & velut scalpello circumcîdo rectæ Rationis. Vt enim vitis, nisi amputes, latissimè se spargit: sic isti Adfectus, quibus aura aliqua velificetur popularitatis. Ac fateor libens, Lipsi, (non enim ita hominem exui aut ciuem) inclinationem aliquam & amorem cuique nostrum in miserem hanc patriam esse: sed cuius caussæ, vt video, parùm liquidò tibi cognitæ aut origo. A naturâ enim esse vis: reuerâ autem est à more quodam & instituto. Postquàm enim homines ex rudi illâ & soliuagâ vitâ ab agris in opida compulsi sunt, & domos ac mœnia struere cœperunt, & cœtus facere, & populariter vim inferre vel arcere: ecce communio quædam necessariò inter eos exorta, & societas variarum rerum. Terram & fines quosdam coniunctim habuerunt: templa in promiscuo, fora, æraria, tribunalia: & quod præcipuum vinclum, cerimonias, iura, leges. Quas tamen ipsas res ita amare & curare aua-

ritia

* *Nam faciunt tres gradus Pietatis: in deum, patriam, parentes.*

Nec Patriam parentis nomine dignandam.

In deum & parentes, Pietas: in patriam, Caritas. Quæ temperanda est.

Vnde ea Caritas nata? A more non à naturâ.

Imò ideò amamus patriam, quia quiddam in eâ nostrum.

ritia postea occœpit (nec errauit prorsus) vt suas. Verè enim singulis ciuibus in eajus: nec differunt à priuatis possessionibus, nisi quòd non vnius. At consortio ista velut formam, & faciem quandam expressit noui status. quam Remp. & namdem propriè Patriam appellamus. In quâ cùm intellegerent homines quantum momenti esset ad salutem singulorum: latæ etiam leges de eâ iuuandâ & propugnandâ: aut certè traditus à maioribus mos, qui instar legum. Hinc factum, vt commodis eius gaudeamus, doleamus incommodis: quia, reipsâ, priuatæ nostræ opes saluæ, illâ saluâ: & mortuæ, morientę. Hinc caritas in eam siue amor. quem boni publici caussâ (illùc autem occulta quædam dei Prouidentia nos trahit) auxêre maiores, factis dictisque omnibus maiestatem patriæ adstruentes. Ab instituto hic adfectus igitur, me quidem iudice. quod si à naturâ, vt tu pertendebas; quid ita non pariter in omnes, & eâdem mensurâ diffusus? à duris nobiles diuitésque patriam magis amant, curant: minus plebeij aut inopes, quos plerumque curarum suarum videas, publicâ omissâ? Quod tamen aliter euenire eorum est, in omni adfectu qui à violento iussu naturæ. Denique quid caussæ adfert, quòd tam leuis caussa sæpe, eum minuit aut tollit? Ecce alium ira, alium amor, quosdam ambitio patriâ elicuit: & hodie quàm multos Lucrius ille deus? Quot Itali relicta reginâ regionum Italiâ, in Galliam, Germaniam, imò Sarmatiam sedes transtulerunt & fixerunt, quæstus tantùm caussâ? Hispanorum quot millia quorannis in sepositas & sub alio sole terras auaritia aut ambitio trahit? Magno hercules & valido argumento, externum & opinabile totum hoc vinclum esse, quod vna aliqua cupiditas tam temerè soluit aut rumpit. At terras etiam largitere, Lipsi, in circumscribendâ patriâ ipsâ. Adstringis enim eam ad natale illud solum, quod instituimus, quod pressimus: & quæ alia mihi tinnis inani sonitu verborum. Petere enim illinc frustrà vis insitas amoris huius caussas. Nam si genita, Iis solius soli id nomen: patria mihi quidem Bruxella tantùm erit, tibi Isca tum, alteri cuipiam tugurium aut magar. imò multis pro tugurium quidem, sed silua & nudus ager. Amor ergo meus & cura intrà istos angustos limites conclusa? villam illam tantùm aut domum, vt patriam, amplectar & defendam? Vides ineptias, & quàm beati, te desinente, siluani

illi

Et origo illi, ab amore priuato.

Quem produxit & auxit consuetudo, siue lex.

Idque societatis humanæ caussâ.

Argumenta clara, cutnó à natura.

Primò, quia non æquiter tangit omnes.

Secundò quia facilis minui, imò tolli.

Reiecta opinio de particulari patriâ.

Non esse eam, locum natalem.

illi aut agrestes, quorum natalis terra florens semper & pe-
Quid verè & propriè ea sit.
nè extra omne cladis aut interitus discrimen. Sed non illud profectò Patria est, non: sed VNVS ALIQVIS STATVS, VT DIXI, ET COMMVNIS VELVT NAVIS, SVB VNO REGE AVT SVB VNA LEGE. Quam si iure amari à ciuibus vis: fatebor. defendi: agnoscam. mortem pro ea susci-
Itaque ciuiliter sanè defendenda.
pi: permittam. non illud, vt etiam doleat quis, iaceat, lamentetur.

Dulce & decôrum est pro patria mori,

At non mulièbriter complorandа.
magno adsensu caueæ dixit poëta Venusinus: sed mori dixit, non flere. Ita enim esse boni ciues debemus, vt etiam boni viri simus. quos exuimus, cùm in luctum & lamenta transmus puerorum aut mulierum. Postremò, Lipsi, altum illud & arcanum tibi instillo: si hominem totum aspicis, vana falsáque esse has omnes patrias. & corpori quidem fortasse aliquam hîc posse tribui, nullam animo: qui è supero illo domicilio delapsus, velut carcerem & custodiam habet omnem hanc terram. At cælum vera illi germanáque patria est. ad quam adspiremus, vt cum Anaxagorâ ex animo possimus dicere fatuo huic vulgo quærenti, Nihil tibi cura patria est? Mihi verò illa patria. & digitum mentémque in æthera intendamus.

Sapientum decretum de verâ patriâ.

CAPVT XII.

Tertius Adfectus temperatus, qui Miseratio. eam in vitio esse. discriminata, lucis causâ, à Misericordiâ. quomodo, & quatenus vtendum.

NVBEM aliquam mihi ab animo dispulisse hoc sermone visus Langius. & ad illum, Iuuas largiter mi senex quâ monendo, quâ docendo. & iam Adfectum illum qui ergà suos aut statum est, videor temperare posse: nondum illum, qui in homines ipsos. Quomodo enim non tangant & angant me damna patriæ, propter ciues & populares meos: qui iactantur in hoc calamitatum pelago, aut pereunt, variâ & miserâ sorte? Langius excipiens, At istic, Lipsi, inquit, non dolor propriè, sed Miseratio est: quæ ipsa tamen spernenda à sapiente & constante. Nihil enim illi magis cõuenit, quàm firmitas animi & robur: quæ esse non possunt, si deiicit contrahítque eum non suus solùm luctus, sed alienus. Interrupi

Ad miserationem transitũ.

Quæ aliena sapienti.

hîc

hîc ego,& Quæ iſtæ Stoïcorum ſpinæ ſunt ? inquam. Miſerari me vetas ? at virtus ea apud bonos eſt, certè apud nos qui verâ religione imbuti & pietate. Langius adfirmatè, Ego verò veto, inquit: & ægritudinem hanc ſi ab animis tollo, ægrè non feret quiſquam bonus. Verè enim ægritudo: nec longè à miſeria eſt, quiſquis miſeratur. Vt imbecilli maliſque oculi nota eſt, lippire ad conſpectum lippientis : ſic animi, dolere viſo dolente. Definitur ea rectè, VITIVM PVSILLI ANIMVTIQVE ANIMI, AD SPECIEM ALIENI MALI COLLABENTIS. Quid ergo ? tam duri & ferrei nos, qui flecti in alieno dolore quemquam nolimus aut inclinari ? Imò flecti non diſplicet: ſed ad iuuandum, non ad dolendum. Miſericordiam tibi permitto, non miſerationem. Diſtinguere enim ea nunc placet, & recedere paulliſper à noſtra porticu, docendi cauſsâ. Miſericordiam appello, INCLINATIONEM ANIMI, AD ALIENAM INOPIAM AVT LVCTVM SVBLEVANDVM. Hæc virtus illa, Lipſi, quam velut per nebulam vides, & pro quâ Miſeratio tibi ſubrepit & imponit. At enim humanum eſt adfici, & miſerari. Eſto. ſed non rectum. An tu virtutem vllam in mollitie & abiectione animi eſſe cenſes ? vt ne ingemiſcas? vt ſuſpires ? vt verba fracta & tertiata cum lugente miſceas? Erras, alioqui dare tibi auaras aliquot anus & deparcos Eucliones poſſum; è quorum oculis mille lacrymas citiùs expreſſeris, quàm vnum è bulga nummum. At noſter verus ille miſericors, non miſerabitur quidem, ſed tamen eadem omnia aut maiora faciet miſeranti. Adſpiciet aliena mala humanis oculis, ſed tamen rectis: adducto quodam vultu adfabitur, ſed non lugubri aut deiecto. ſolabitur fortiter, iuuabit liberaliter: & faciet benigniùs, quàm dicet : & manum potiùs egeno aut lapſo porriget, quàm verba. Atque hæc omnia cautè & circumſpectè præſtabit. ne, vt in mala contagione, alienus morbus in illum tranſeat : néve, quod de gladiatoribus dicitur, per alterius latus ipſe feriatur. Quid hîc rigidum, ſodes, aut durum ? & talis omnis Sapientia eſt : quæ procul intuentibus ſeuera & tetrica appâret; cùm propiùs ſucceſſeris, lenis, clemens reperitur, & quâ non mitior aut amicior ipſa amorum dea. Sed ſatis de tribus his Adfectibus. quos ſi in parte tibi deterſi, magnum mihi id ad reliquam pugnam momentum.

Nec Chriſtiano quidem prorſus conuenit: ſano intellectu.

Quid ea ſit?

Miſericordiam tamen non excludi.

Quid item ea ſit?

Diſcrimen inter vtramque.

Effectus vtriuſque.

Multa Stoïcorum παράδοξα, non ἄτοπα.

CAPVT

CAPVT XIII.

Remotis obstaculis, ventum seriò ad leuanda aut tollenda ipsa Publica mala, quatuor ea præcipuis argumentis oppugnanda à me & expugnanda. Ac primò hîc de Prouidentiâ dictum: eáque probata inesse & præesse rebus humanis.

Verum pro Constantiâ nunc certamen.

VENIO enim tandem à velitatione ad veram seriámque pugnam; & omissis leuibus istis telis & lusoriis, ad decretoria arma. Milites copiásque meas omnes ordine & sub signis inducam: quarum quadruplex mihi agmen. Primò pugnabo, A deo immitti & circummitti hæc publica mala: secundo, Necessaria ea esse & à Fato: tertio, Vtilia nobis: postremo, Nec grauia, nec noua. Quæ copię si locis suis aptè pugnant & repugnant: etiámne resistere mihi vltrà aut os obuertere audebit exercitus tui doloris? non audebit. Vici. Et cum hoc omine, signa canant.

Diuisio & ordo quattuor rationum, quæ principes.

Stultissimum inter Adfectus, dolorem publicum esse.

Quia fine nullo aut spe susceptus.

Cùm omnes igitur adfectus, Lipsi, qui vitam humanam variè incurrunt & turbant, à dementi mente sint: tum, meo animo, dolor præsertim, qui de rep. sumptus. Nam cùm ceteri finem aliquem habeant & tanquam scopum (vt amator, potiri; iratus, vlcisci; auarus, acquirere; itémq; in ceteris:) soli huic nihil propositum reperies, præter ipsum. Ne vaga & libera nimis oratio mea sit, sed adductis habenis maneam in hoc gyro: nempe tu patriam nunc luges, vt ais, corruentem. sed quâ fini, cedò? aut quid speras in eo aut spectas? Vtrúmne vt rem lapsam corrigas? labentem firmes? an vt dolendo imminentem patriæ pestem perniciémque depellas? Nihil horum. tantùm vt tritum illud possis dicere, Doleo; & cetera vanus irritúsq; hic omnis luctus. Rei enim præteritæ is est: quam reprendere & infectam reddere, ne diis quidem voluerunt esse in manu. Et vanus tantùm? imò impius, si rem pendes æquâ iudicij lance. Quod enim te non fugit, æterna quædam mens est, quam Deum appellamus: quæ cælorum perennes orbes, quæ siderum inæquales cursus, quę elementorum alternas vices, quæ denique omnes res superas inferas, temperat, moderatur, gubernat. Casum tu aliquem Fortunámve dominari in hoc pulcherrimo mundi corpore censes? temerario aut cæco impetu ferri miscérique res humanas? scio, non censes: nec quisquam à te alius, qui aliquid non

Eumdem impium: quia in deum pugnat.

Fortuna expulsa è rebus humanis.

non dicam sapientiæ habeat, sed sanitatis. Naturæ enim, naturæ ista vox est: & quocumque oculos animúmq; conuertas; mortalia, immortalia; sublimia & terrena; animata & inanima, clamant clarè & loquuntur; quiddam super nos esse, quod hæc tam mira, tam magna, tam multa, creârit, fecerit: & creata, facta, etiam nunc dirigat & conseruet. Id autem est Deus. cuius summæ & perfectissimæ naturæ nihil magis conuenit, quàm vt curam tutelámq; operis sui gerere & velit, & possit. Quídni autem velit? optimus est. quídni possit? maximus est. adeóque vires nullæ supra ipsum, vt nullæ nisi ab ipso. Nec distringit eum aut distinet magnitudo hæc rerum aut varietas. Spargit enim æterna illa lux quoquouersum suos radios: & vno eodémque, vt ita dicam, ictu siue nictu, sinus omnes & abyssos penetrat cæli, terræ, maris. nec præest solùm diuinitas hæc rebus omnibus, sed interest, imò ineſt. Quid miramur? Sol ille quantam mundi partem simul lustrat & illustrat? nostra mens quantam congeriem rerum vnâ cogitatione complectitur & sensu? & ô fatui, non censemus plura inspici & concipi ab eo posse, qui hunc ipsum Solem, hanc ipsam Mentem creauit & fecit? Egregiè vel diuinè potiùs, is qui non multa de rebus diuinis, *Aristoteles: ὅπερ ἐν νηὶ μὲν κυβερνήτης, ἐν ἅρματι δὲ ἡνίοχος, ἐν χορῷ δὲ κορυφαῖος, ἐν πόλει δὲ νόμος, ἐν στρατοπέδῳ δὲ ἡγεμών, τοῦτο θεὸς ἐν κόσμῳ. Πλὴν καθ' ὅσον τοῖς μὲν κάματος ἡ ἀρχή, πολυμιγὴς τὸ ἄρχειν, πολυμερεμένων τῶν δὲ ἄλυπον, ἄπονόν τε, πάσης κεχωρισμένον σωματικῆς ἀοριστίας. id est: *Quod in naui gubernator, in curru auriga, in choro præcentor, in vrbe Lex, in exercitu Imperator: id in orbe est Deus. Hoc tantùm discrimine, quòd illis quidem laboriosum suum regimen, anxium, & exercitum est: deo autem sine dolore aut labore, scientiámq; ab omni corporis nisu.* Est igitur in deo, Lipsi, fuit, erit, PERVIGIL ILLA ET PERPES CVRA (sed cura tamen secura) QVA RES OMNES INSPICIT, ADIT, COGNOSCIT: ET COGNITAS IMMOTA QVADAM ET IGNOTA NOBIS SERIE DIRIGIT AC GVBERNAT. Id autem est, quod Prouidentiam hîc voco. de quâ queri non nemo per imbecillitatem possit, nemo quærere, nisi qui obsurduit & obbrutuit contra Naturæ vocem omnem & sensum.

Prouidentiæ stabilita.

Cuius immensa capacitas, celeritas, immensæ vires.

*Libello περὶ κόσμου. quem Stobæus citat, vt Epistolam ad Alexandrum.

Descriptio Prouidentiæ.

CAPVT

CAPVT XIIII.

Nihil hâc geri, nisi Prouidentiæ eius nutu. ab eâ clades in populos aut vrbes immitti. ideò parùm piè super iis queri nos aut flere. Deinde adhortatio ad parendum deo. cum quo temerè & frustrà pugnamus.

Argumentum à prouidentiâ in rem præsentem.

QVOD si benè imbibisti, si gubernatorem illam vim inserere se atque insinuare, & vt cum poëta loquar,

——————ire per omnes
Terrásque tractúsque maris,

Ab eâ enim clades & mala immitti.

seriò & ex animo credis: non video, quis locus vltrà esse possit dolori tuo aut querelæ. Illa enim ipsa prouida mens, quæ cælum hoc cottidiè voluit reuoluit, solem ducit reducit, fruges promit recondit: casus istos & vicissitudines omnes rerum peperit, quas miraris aut indignaris. Grata tu tantùm & nobis commoda submitti cælitus putas? imò tristia etiam & incommoda: nec quidquam omnino in hac grandi machina geritur, turbatur, miscetur, (peccatum excipio) cuius non causa & origo à primâ illa causâ. *Πάντων enim πμίαι ἐργων ἐν ἑνεχῶ ait rectè Pindarus: & aurea quædam veluti cathena demissa supernè est (vt per fabulam Homerus velat) ad quam omnia hæc inferna alligata. Quòd ibi labes terræ opida aliquot absorpsit, à Prouidentia est. quòd alibi pestis multa millia hominum demessuit, ab istâ. quòd cædes, bellum, tyrannis apud Belgas, ab eadem ista. Diuinitus Lipsi, diuinitus immissæ omnes istæ cledes: ideóq; benè & sapienter Euripidi *ξυμφορὰι θεόθεν dictæ. Fluxus, inquam, omnis & refluxus hic rerum humanarum, ab illâ Lunâ dependet: ortus regnorum & occasus, ab illo Sole. Itaq; tu nunc cùm fræna dolori tuo laxas, & indignaris patriam tuam conuerti aut euerti: ne illud quidem cogitas quis, & in quem, indignêre? Quis? homo, vmbra, puluis. in quem? formido dicere, in deum. Vetustas gigantes quosdam fabulata est, qui diuos deturbare aggressi de sua arce. mittamus fabulas: vos queruli, ij estis. Si enim hæc omnia non permissa solùm à deo, sed immissa: vos qui fremitis, qui repugnatis, quid aliud quàm sceptrum illi (quod in vobis est) eripitis & arbitrium regnandi? Cæca mortalitas! Sol, Luna, sidera, elementa, & omnia hæc sæcla animantum parent non inuita & obaudiunt supremæ illi legi: nobilissimum rerum homo, solus

* omnium rerum dispensatores & administri in cælo.

* clades à deo immissa.

Indignum verò vt in eam homo insurgat.

Cetera enim omnia creata pârent.

solus in conditorem suum calces iacit & resistit. Atqui si vela ventis dedisses, sequerêre non quò voluntas impelleret, sed quò illi: & in hoc vitæ Oceano spiritum illum sequi recusas temperatorem Vniuersi? Et recusas tamen frustrà. quia aut sequêre, aut trahêre: & cælestia illa decret[illegible]m ordinémq. seruabunt, siue in volentem siue in rebellem. Rideamus, si is qui cymbam ad rupem alligauit & funem idemtidem trahat, rupem ad se accedere censeat cùm ipse ad illã: & non maior nostra stultitia est, qui ad rupem illam æternæ Prouidentię nexi, trahendo & reluctando volumus eam nobis obsequi, non nos ipsi? Mittamus aliquando hæc vana: &, si sapimus, sequamur ab alto attrahentem illam vim, & æquum censeamus vt homini placeat, quidquid placuit Deo. Miles in castris, audito vię signo, vasa colligit; audito pugnę, deponit; animo, oculis, auribus, paratus ad omne imperium & intentus. idem nobis fit, & in hac militiâ sequamur alacres & pleno gradu quocumque vocantem Imperatorem. *Ad hoc sacramentum adacti sumus*, ait Seneca, *ferre mortalia: nec perturbari his, quæ vitari nostræ potestatis non est. In regno nati sumus: deo parêre libertas est.*

Sed & stultũ, quia insurgit sine effectu. Omnia enim diuina illa mens volentia, nolentia, moderatur & trahit. Ideò sponte parendum.

Auro meliora verba Senecæ.

CAPVT XV.

Ad secundum pro Constantiâ argumentum transitum, quod à Necessitate Vis eius & impetus. Dupliciter ea Necessitas considerata: & primò in Rebus ipsis.

Hoc firmum, Lipsi, & Vulcanium planè scutum contra omnia externa: hæc aurea illa arma, quibus tectos, Plato pugnare nos iussit in casum & Fortunã. Deo subiici, Deum cogitare: & in omni euentu, mentẽ hanc flectere ad magnam illam Mundi mentem. Prouidentiã dico. Cuius* pias & felices copias quoniam satis explicui: producam, & inducam agmen alterum, quod sub Necessitatis vexillo. Agmen forte, durum, ferreum: & quam non vanè legionem dixerim Fulminatricem. Rigida enim & infracta ista vis, quæ omnia domat, superat: & cui mirabor, Lipsi, si resistes. Thalès interrogatus olim, *τί ἰχυρότατον*; rectè respondit. *Ἀνάγκη, πάντων γὰρ κρατεῖ.* & sermo de eâdem vetus etsi parum cautus, *τί ῥᾴιστον*; *τὸ παρὰ γνώμην ἅπαντα τοῖς ἄλλοις πράττειν.* Hanc prouidentiæ nunc adtexo: quia cognata illi, vel, vt verius dicã, ex eâ nata. A deo enim

* *Alluſi ad Legionis veteris cognomen, Pię Felicis.*

A necessitate argumentum alterum. Cuius vis communiter ostenſa.

* *Quid fortissimum? Necessitas. omnia enim vincit.*

* id est: *ne deos quidem cogere posse Necessitatem.*

eiúſque decretis Neceſſitas. nec aliud hæc Ἀνάγκη, vt Græcus philoſophus definiuit, quàm Κρίσις βεβαία τῆς ἀμεταπτώτου τοῦ ὅλου μοίρας. FIRMA *ſanctio & immutabilis Prouidentiæ* teſtas. Eam Malis publicis interuenire, dupliciter euincam, A rebus, & à Fato: A rebus ipſis: quoniam ingenium hoc omnibus creatis, vt inſitâ quadam vi ad mutationem ferantur & caſum. Vt ferro conſumens quædam rubigo per naturam agnata eſt: ligno, exedens caries aut teredo: ſic animalibus, opidis, regnis, interne & ſuæ cauſſæ pereundi. Supera, infera reſpice: grandia, parua: manu facta, aut mente: ab omni æuo corruunt, & corruent in omne æuũ. Atq. vt flumina ad mare feruntur, perpeti & prono curſu: ſic res omnes humanæ, per hunc (vt ſic dicam) cladium canalem labuntur ad ſuam metam. Meta ea, mors & interitus. quibus peſtis, Bella, Cædes, adminiſtri & inſtrumenta. Ita ſi mors iis neceſſaria: neceſſariæ hoc reſpectu & clades. Quod vt clariùs videas ſub exemplis, non diffugiam mente & animo paulliſper tecum peregrinari per magnum hoc Vniuerſum.

Plato v. De Legib. & VII. vſurpat.

Quid ſit Neceſſitas?

Quotupiex in noſtrâ hac re?

Inſita rebus & innata, primò.

Quia ad mutationem omnia & interitum creata.

CAPVT XVI.

Exempla neceſſariæ mutationis aut mortis in toto Orbe. Cælum & elementa conuerti, aliquando interitura. Idem in opidis ſpectari, in prouinciis & regnis. Deniq; gyrare hîc omnia, nec quidquam ſtabile aut firmum.

Exemplis ſuperis interiſque id oſtenſum.

AETERNA lex à principio dicta omni huic Mundo, naſci, denaſci, oriri, aboriri: nec quidquam ſtabile aut firmum arbiter ille rerum eſſe voluit, præter ipſum.

* ——— * μόνοις ἀ γήρανν

Θεοῖσι γῆρας, οὐδὲ μὴν θανεῖν ποτε·

Τὰ δ' ἄλλα συγχεῖ πάνθ' ὁ παγκρατὴς χρόνος:

*. *Vni deo Numquam ſenectus, atra nec mors imminet: Sed alia miſcet domitor ætas omnia.*

Sunt Sophoclis verſus.

exclamat Tragicus vates. Omnia iſta quæ ſuſpicis, quę miraris, vicibus ſuis aut pereunt, aut certè mutantur. Solem illum vides? deficit. Lunam? laborat & tabeſcit. Sidera? labuntur & cadunt. Et vt velet aut excuſet hæc ingenium humanum: euenêre tamen in cæleſti illo corpore & euenient, quæ Mathematicis legem omnem frangant & mentem. Cometas omitto, variâ formâ, vario ſitu, & motu: quos omnes ab aëre & in illo eſſe, haud facilè imponat mihi Lycæum: ſed ecce nuper negotium Aſtrologis fecêre noui quidam motus deprehenſi,

A cælo & aëre, initio facto.

deprehenſi, & nouæ ſtellæ. *Sidus exortum hoc ipſo anno: cuius incrementa & decrementa clarè obſeruata. vidimuſq. (difficulter creditum) in cælo ipſo naſci aliquid poſſe, & mori. Quin Varro ecce apud Auguſtinum clamat & adſerit, *ſtellam Veneris quam Plautus Veſperuginem, Homerus ἑωσφόρον appellat, colorem mutaſſe, magnitudinem, figuram, curſum.* Proximum cælo aërem inſpice. mutatur cottidiè: & in ventos abit, nubes, & imbres. Tranſi ad aquas. flumina illa quę perennia dicimus & fontes, aliâs periiſſe videbis, aliâs alueum mutaſſe & curſum. Ipſe ille Oceanus, magna & arcana Naturæ pars, modò tempeſtatibus attollitur aut deiicitur: & vt eæ non ſint, ſuos habet aquarum acceſſus & receſſus. atq. vt interire eum totum poſſe cenſeas, creſcit minuitúrque cottidiè per partes. Iam ſi Terram intuêris, quam vnam immobilem voluerunt, & *vi ſuâ ſtare: ecce illîc labat, & tremore atq. occulto ſpiritu concutitur: alibi aquâ corrumpitur, aut igne. Pugnant enim & hæc inter ſe: neu bella inter homines tantùm eſſe indignêre, ſunt inter elementa ipſa. Diluuies maris ſubita inundatioque, quot terras imminuit, aut abſorpſit! Olim magnam illam Atlantidem inſulam (nec enim meo animo fabula eſt) poſteà Helicen, Buren: & ne ad vetera aut remota eamus, apud nos Belgas, patrum æuo, *duas inſulas cum opidis viríſque. Quin iam nunc cùm maximè cærulus ille Diuus nouos ſibi ſinus aperit, lambens cottidiè & abrodens infidum marginem, Friſiorum, Canunefatum, Cauchorum. Nec terra ipſa muliebri ignauiâ ceſſat: ſed interdũ ſe vindicat, & in medio mari inſulas ſibi facit: mirante & indignante cano illo patre. Quòd ſi ad interitũ mutationémq; magna illa corpora, & noſtro ſenſu æterna, deſtinata ſunt: quid cenſes opida, reſpublicas, regna? quæ tam mortalia eſſe neceſſum eſt, quàm eos qui fecerunt. Vt hominib. ſingulis adoleſcentia ſua, robur, ſenecta, mors: ſic iſtis. Incipiunt, creſcunt, ſtant, florent: & omnia ideò, vt cadant. Vnus ſub Tiberio terræ motus duodecim celebres Aſiæ vrbes euertit. totidem Campaniæ opida alius, ſub Conſtantino. & vnum aliquod Attilæ bellum, plus centenas. Veteres Ægypti Thebas vix fama retinet: centum Cretæ vrbes vix fides. & vt ad certiora veniam, cadauera Carthaginis, Numantiæ, Corinthi, priſci viderunt & mirati ſunt: nos Athenarum, Spartæ, & tot illuſtrium vrbium ignobiles ruinas. Illa ipſa rerum gentiúmque

* *Anno lxxij. quod ſuprà omnẽ elementarem regionẽ fuiſſe peritiſſimi Mathematicorũ conſentiebant.*

Ab aquis & mari.

A terrâ.

* *Ideò Veſtam appellatam.*

Hoc fine pugna & aduerſitas inter elementa.

* *In Zelandiæ partibus.*

Si elementa pereunt, quãto magis quæ ex ipſis?

Vrbium magnarum exitia aut excidia.

*Romæ senio.

que* domina & falsò Æterna vrbs, vbi est? obruta, diruta, incensa, inundata; periit non vno leto, & ambitiosè hodiè quæritur nec inuenitur in suo solo. Byzantium illud vides, quod sibi placet* duplicis imperii sede? Venetias istas, quæ superbiunt mille annorum firmitate? veniet illis sua dies: & tu nostra Antuerpia, ocelle vrbium, aliquando non eris. Diruit videlicet construitque, & (si fas dicere) ludit in rebus humanis magnus ille architectus: & velut plastes, varias sibi formas & imagines fingit ac diffingit ex hac argillâ. Opida adhuc loquor & vrbes: sed regna etiam & prouinciq; trahuntur in hanc labem. Olim Oriens floruit. & * Assyria, Ægyptus, Iudæa valuêre armis ingeniisque: sors ea in Europam transiit, quæ tamen ipsa, vt corpore instante morbo, vibrari mihi nunc videtur, & præsentiscere magnum suum casum. Quod ampliùs & numquam satis miremur, hic à quinq. annorum millibus & quingentis habitatus orbis senescit: & vt Anaxarchi explosæ olim fabulæ iterum applaudamus, surgunt alibi succrescúntque noui homines & nouus Orbis. O mira & numquam comprehensa Necessitatis lex! abeunt omnia in hunc nascendi pereundíq. fatalem gyrum: & longæuum aliquid in hac machinâ est, nihil æternum. Attolle & circumfer mecũ oculos (non enim me piget premere hunc locum) & vide rerum humanarum alternas vices, &, vt in Oceano, æstus. Tu surge, tu cade. tu impera, tu serui. tu occultare, tu emerge. & eat hic rerum in se remeantium orbis, quamdiu erit ipse Orbis. Germani feri olim fuistis? nunc mitescite ante pleroſque populos Europæ. Britanni inculti & inopes? deliciis ac diuitiis Ægyptios prouocate & Sybaritas. Græcia olim floruit? nunc iaceat. Italia sceptrum tenuit? nunc seruiat. Vos Gothi, vos Vandali, vos sex Barbarorum prodite è latebris, & gentibus imperate per vices. Adeste etiam pelliti vos* Scythæ, & potenti manu paullisper habenas temperate Asiæ atque Europæ. Sed istiipsi mox discedite, & sceptrum relinquite illi ad Oceanum genti. Fallor enim? an Solem nescio quem noui imperii surgentem video ab Occidente?

*Romani, & Turcici.

*De Assyriâ historici: de Iudæa, sacra litteræ. At de Ægyptiorum olim potentiâ, præter alios Tacitus, qui non minus magnificam eam facit, quã vum Parthorum aut imperium Romanum. Lib. 11. Annal.

Conclusio, & per cogericem, mutationum exempla.

*Ob Turcas dico, qui ex illis.

CAPVT XVII.

Ventum ad Necessitatem quæ è Fato. Fatum ipsum primò adsertum. Vulgi in eo & sapientum vniuersum quemdam consensum fuisse, sed in partibus dissensum. Quotuplex priscis Fatum.

DIXE RAT

DIXERAT Langius: & lacrimas mihi pænè expresserat hic sermo. ita visus mihi in clarâ luce cernere ludibria rerum humanarum. Et exclamans, Heu, quid aut ipsi sumus, inquam, aut omnia hæc in queîs sudamus? * τί δέ με; τί δ' ἐμὲ; σκιῆς ὄναρ ἄνθρωπος, vt verè nimis olim Lyricus vates. Langius ad me, At tu Adolescens, inquit, non adspice solùm ista, sed despice: & Constantiam animo imprime, ex hac inconstanti & desultoria leuitate omnium rerum. Inconstantem dico, à mente & sensu nostro. quia Deum prouidentiámque si adspicis, rato omnia & immobili ordine decurrunt. Iam enim omissis gladiis, ad machinas venio: nec telis dolorem tuum oppugnabo, sed tormentis. Fati arietem intorquebo, firmum, validum: & quem nulla vnquam humana vis elidet, aut acumen eludet. Qui locus etsi lubricus ad lapsum: tamen ingrediar. sed cautè, lentè, & quod Græci dicunt, ἠσύχῃ πάϊ. Ac principio Fatum aliquod in rebus esse, non tu Lipsi, vt opinor, non gens aut ætas vlla dubitauit. Ego interpellans, Ignosce, inquam, si remeligo tibi obiicior in hoc cursu. Fata mihi opponis? Futilis hîc aries Langi, & qui Stoïcorum nervis dirigitur parùm firmis. Liberè dico. & illa ego spernio, & Parcas: & cum Plautino milite, totum hoc anile agmen vno spiritu difflauerim, vt folia ventus. Langius seuero atque adeò minace oculo, Temerarie & inconspecte, inquit, fatâ tu eludis aut tollis? non potes: nisi vnà vim omnem tollis numénque diuinum. Si enim deus est, Prouidentia est: si hæc, Decretum & ordo rerum: si istud, firma & rata necessitas euentorum. Quomodo exis hunc ictum? aut quâ securi scindis hanc cathenam? Deum enim & æternam illam mentem, non aliter cogitare nobis fas, quàm vt scientia & præuisio in eo sint æterna. Eumdémque fixum, firmum, immutabilem, semper vnum & sui similem sentimus: in iis quæ semel voluit aut vidit, nihil flectentem, nihil fluctuantem.

* *Quid est esse aliquem? quid est esse nullis? vmbræ somnium, homo.*

Deflexum ad alteram Necessitatem, respectu Fati.

De quâ, ob spinosa ingenia, dissertio anceps.

Probatum initiò fatalem aliquam necessitatem esse: Ex indissolubili isto nexu.

* Οὐ γάρ τ' ἄλλα θεῶν τρέπεται νόος εἴην ἀνάγκην. *Non etenim diuum mens vertitur æternorum.*

Quæ si vera fatêris (& fatearis necesse est, nisi rationem omnem exuis & sensum:) illud quoque adfatêre, decreta omnia diuina firma & immota esse, ab æterno in æternum. Homeri versus. At ex eo necessitas emergit, & hoc quod illudis fatum. Cuius rei tam liquida & tam obuia veritas, vt non alia veterior aut receptior sententia inter gentes. omnibúsque ferè, quibus dei aut prouidentiæ lux aliqua adfulsit, his & Fati. Vt

Fati impressa quædam omnibus notitia.

iidem illi primi puríque igniculi, qui homini illum aperuêre præluxisse pariter videantur ad istud. Homerum ecce adi & audi, primum & sapientissimum poëtarum. mentior, si aliam magis orbitam diuina illa Musa calcauit & inculcauit, quàm hanc Fatalem. Nec abiit reliqua poëtarum stirps à suo patre. Euripidem, Sophoclem, Pindarum: & è nostris, Virgilium vide. Ad historicos me vocas? omnium illæ voces, Fato hoc tale accidisse, &, Regna euersa aut stabilita Fatis. Ad Philosophos? quibus cura maior eruendæ & tuendæ contra vulgum veritatis. At illi cùm in plerisque aliis diuersi ierint, studio & malo ambitu certandi; mirum quàm omnes conuenerint in vnius huius viæ capite, quæ ducit ad Fatum. Capite viæ dixi. quia non eo negatum, quin ea in plures mox semitas secta. quas tamen omnes ad hoc Quadrifinium videor posse reducere, Fati Mathematici, Naturalis, Violenti, Veri. Quæ explicabo breuiter, & tanquam pedem in singulis ponens: quia vulgo confusio hîc & error.

Homerus verè sapiens poëta apud sapientes.

Dux ad Fatum.

Quem secuti scriptores reliqui.

Philosophi pænè omnes in Fato conspirant.

Sed de naturâ eius, quadripartitæ sententiæ.

CAPVT XVIII.

Tria prima genera Fati explicata breuiter. omnium definitio sua descriptio. Stoici leuiter & breuiter excusati.

Fatum Mathematicum, quid?

AC Fatum Mathematicum quidem appello, QVOD LIGAT ET NECTIT FIRMITER ACTIONES OMNES EVENTVSQVE AD VIM SIDERVM ET POSITVRAM STELLARVM. Cui Chaldæi & Astrologi, primi auctores. intérque philosophos fundus & subscriptor, sublimis ille * Mercurius. qui Prouidentiam, Necessitatẽ, Fatum, subtiliter nec vanè prorsus distinguens, ait: προνοια ἐστὶ αὐτη τελὴς λόγος τῦ ἐπερχὸν θεὸ δύο δὲ τύτε δυνάμεις αὐτοφυεῖς, Ανάγκη καὶ Εἱμαρμένη. ἡ δὲ εἱμαρμένη ὑπηρετεῖ προνοία, καὶ ἀνάγκη. τῦ δὲ εἱμαρμένη, ὑπηρετῦσιν οἱ ἀστέρες· ὥτε γὰρ εἱμαρμένη φυγεῖν τις δύναται, ἢ φυλάξαι ἑαυτὸν ἀπὸ τ τύτων ἀνυπόπτως. ὅπλον γὰρ εἱμαρμένης, οἱ ἀστέρες· ἐπὶ γὰρ ταύτην πέφυκε ἀποτελῶσι τῇ φύσει καὶ τοῖς ἀνθρώποις. Id est: *Prouidentia est perfecta & absoluta ratio cælestis dei, cui duæ cognatæ facultates, Necessitas & Fatum. Et Fatum quidem subseruit ministrátque Prouidentiæ, simul & Necessitati: at Fato ipsi, subseruiunt stellæ. Nam nec Fati vim effugere quisquam potest, nec cauere sibi à vi & potentiâ stellarum. Hæc enim, tela & arma Fati, cuius arbitrio, cuncta efficiunt & perficiunt Naturæ atque Hominibus.* Et in eâdem stultâ naui hodie non solùm Astrologorum vulgus,

* Etiam Plato inclinare ipsum videtur in Timæo.

vulgus, sed (pudet dicere) è Theologis non nemo. At Naturale Fatum voco, ORDINEM CAVSSARVM NATVRALIVM, QVAE (nisi impediantur) VI ET NATVRA SVA CERTVM EVMDEMQVE PRODVCVNT EFFECTVM. Aristoteles in hâc parte: si *Alexandro Aphrodisiensi fides, interpreti eius haud infido. itémque Theophrastus, qui clarè scribit, τὴν εἱμαρμένην εἶναι τὴν ἐκάστου φύσιν, *Fatum esse vniuscuiusque naturam.* Ex horum mente, quòd homo hominem gignit, Fato fit: quòd moritur ab internis & sine alienâ vi caussis, Fato. & retrò, Quòd homo serpentem gignit aut monstrum, *praeter Fatum: itémque, quòd gladio occiditur aut igne. Sententia non valdè peccans, quia ad vim Fati ne adsurgit quidem. quis autem casum non vitet, qui non ascendat? Et talis in *diuinis vbique ferè Aristoteles est: libellum illum de Mundo excipio, qui totus aureus, ab aliâ mihi videtur & magis cælesti aurâ. Quin hoc amplius in Graeco scriptore lego, Aristotelem censuisse, τὴν εἱμαρμένην ὐκ αἰτίας μὴ, πρότον δὲ πᾶσι αἰτίας συμβεβηκότα πᾶσι τοῖς τῆς αἰτίας τεταγμένοις. Cor philosophi! qui Fortunam casúmque seriò numerare inter causssas audet, non audet Fatum. Sed nunc mitto: ad Stoïcos meos venio (non enim dissimulo. in pretio & amore mihi ea secta) qui auctores Fati Violenti. Quod definio, cum Seneca, NECESSITATEM RERVM OMNIVM ACTIONVMQVE, QVAM NVLLA VIS RVMPAT. aut cum *Chrysippo, δύναμιν πνευματικὴν, τάξεως τῶν ὅλων διοικητικὴν. *vim spiritalem, ordine Vniuersum hoc gubernantem.* Nec abeunt definitiones illae nimis à recto aut à vero, si sanè & modestè interpretêre. vti nec tota fortasse eorum sententia, nisi iugulasset eam pridè conuersus pollex omnis vulgi. Tribuunt iis duo impia. &, Quòd deum subiicem faciunt trigis fati. &, Quòd actiones item internas, & nostrae voluntatis. Nec fidenter nimis eos purgem vtriusque culpae. E scriptis enim eorum, quae pauca restant, est vbi haec elicias; est, vbi magis saniora. Seneca sanè porticus illius tibicen haud infirmus, in prius illud impingere videtur, libro quo minimè debuit, De Prouidentiâ: *Eadem necessitas,* inquit, *& deos alligat, irreuocabilis humana ac diuina pariter cursus vehit. Illeipse omnium conditor ac rector scripsit quidem Fata, sed sequitur. Semper paret, semel iussit.* Et indissolubilis illa cathena nexúsq. causarum, quo omnia & omnes ligant, vim facere non obscurè videtur Arbitrio humano. At germani

Fatum physicum quid?

*Nam ipse Aristoteles silet. excipio De mundo, vbi aliter.

*Ita Virgilio, & Ciceroni, Fato perire, aut praeter Fatum, scriptum.

*Vt qui nec Prouidentiam plenè, & planè fatis adserat, sed obiter aliquid in Ethicis.

Stoïci fortasse soli sapiunt inter veteres Sapientes.

Quid Fatum Stoicum.

*Cuius etiam alia definitio in Agellij lib. VI.

In quo aberret hic Stoici,

Deum Fato subiicere videntur,

Tollere humanam libertatem.

mani tamen veriq; Stoici, apertâ fronte professi numquam ista. aut siquid tale iis elapsum in calore illo, vt fit, scribendi siue disserendi: verbis id magis tale comperies, quàm re & sensu. Chrysippus ipse (qui primus corrupit & eneruauit virilem sectam spinoso acuminę quæstionum) de libertate imminutâ, apud Agellium diluit & purgat. Nec Seneca noster deum Fato subiicit (sanior illi mens) sed genere quodam sermonis, deum deo. Nam qui inter eos proximè verum accessêre, Fatum aliâs Prouidentiam ipsam appellabant, aliâs Deum. Itaque Zeno cùm definisset εἱμαρμένην, δύναμιν κινητικὴν τῆς ὕλης κατὰ τόπον, ἢ διοικοῦσαν: *Vim secundum eadem eodem modo materiæ motricem:* addidit, ἢ τινα μὴ διάφορον ἢ πρόνοιαν ἢ φύσιν καλεῖν: *quam nihil interfit, Prouidentiam etiam aut Naturam dixisse.* Et Chrysippus ab eâdem mente Fatum alibi dixit λόγον εἶδος τῆς προνοίας: *Prouidentiæ æternam rationem.* Iam Panætius Stoicus διὸ ἀπεφήνατο τὸν εἱμαρμένην, *Deum ipsum dixit esse Fatum.* Quod idem sentiens clarè * Seneca: *Quoties volet,* inquit, *tibi licet aliter hunc auctorem rerum & naturarum compellare. Et Iouem illum optimum ac maximum ritè dices, & Tonantem & Statorem: qui non, vt historici tradiderunt, ex eo quòd post votum susceptum acies Romanorum fugientium stitit, sed quòd stant beneficio eius omnia, Stator Stabilitorq; est. Hunc eundem & Fatum si dixeris, non mentieris. Nam cùm Fatum nihil aliud sit, quàm series implexa causarum: ille est prima omnium causa, ex quâ cæteræ pendent.* Quæ postrema tam piè dicta, vt calumniari ea nec Calumnia ipsa possit. Neq. abiit hac parte à Stoicis scriptor ille * magnus ad regem Magnum: ἴσμεν δέ, inquit, καὶ τοῦτο ἀνάγκην ἐκ ἄλλο τι λέγοντες πλὴν τοῦτο ὃ ἀεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ εἱμαρμένον δι' ὃ τὰ εἰρομένα τε καὶ χωρεῖν ἀκωλύτως. id est: *Exiftimo autem & Necessitatem non aliud dici debere, quàm Deum tanquam stabilem naturam, & Fatum item ipsum, quòd connectat omnia, & progrediatur liberè ac sine impedimento.* Qui sermones siquid improuidi habent, nihil tamẽ impii: & apud æquos interpretes haud longè absunt â vero nostróq; Fato. Illud quidem elogium seriò Stoicorum genti do. non aliam sectam maiestatem suam et prouidentiam deo magis adseruiisse: non aliam homines ad ætherea illa et æterna traxisse magis. Et in fatalis huius stadij decursu siquid lapsi: à laudabili bonóque studio fuit, cæcos mortales à cæcâ Deâ reuocandi. Fortunam inquio, cuius nõ solùm numen ab iis fortiter explosum, sed et * nomen.

Sed reuera non penitus ea sensêre.

Nam Fati nomine sępe aliter abutuntur, & Prouidentiam, imò deum ipsum intellegunt.

* *Lib. IIII. De benef. cap. VII. vbi hæc tamen aliter & corruptè legas.*

* *Aristoteles De mundo.*

Alta & erecta Stoicorum secta: & quæ tales gignit.

* *Vti & ab Augustino lib. I. Retract. cap. I.*

CAPVT

CAPVT XIX.

Quartum siue Verum Fatum explicatum. De nomine ipso dictum breuiter. Id definitum tenuiore filo: & ostensum à Prouidentiâ differre.

SED de sensu veterum aut dissensu, dixi satis. cur enim curiosè nimis aut subtiliter scruter τὰ τῶν ἀρχαίων? Cũ vero Fato adfatim mihi negotii: quod nunc propono & illustro. Id autem hîc appello, æternum Prouidentię decretum: quod tolli non magis è rebus potest, quàm Prouidentia ipsa. Nec nomen mihi aliquis cauilletur. quia fidenter hoc adseuero, non aliud huic rei proprium in Romanâ linguâ. Abusi ea veteres? nos vtemur: & eductam è Stoïcorum carcere vocem, trahemus ad lucem meliorẽ. Fatum enim certè à fando: nec aliud propriè, quàm *dictum & iussum diuinum*. At hoc ipsum illud est, quod hîc quærimus. Fatum enim Verum definio, siue cum illustri Pico: PENDENTEM A DIVINO CONSILIO SERIEM ORDINEMQ; CAVSSARVM. siue nostris verbis, obscuriùs sed subtiliùs: INHAERENS REBVS MOBILIBVS IMMOBILE PROVIDENTIAE DECRETVM, QVOD SINGVLA SVO ORDINE, LOCO, TEMPORE, FIRMITER REDDIT. Dixi, prouidentiæ decretum, quia Theologis qui hodiè (venia mihi in libero veri studio sit) non prorsus adsentior, qui id cum Prouidentia ipsâ, re & nomine miscent. Scio arduum imò temerarii ũ, τὸ πρόσωπον illam &, ὁ τοῦ παντὸς ποιητὴς (Deum dico) verbis certis eõcipere velle aut adstringere, & quidquid ad illum: tamen vt humanæ mentis captus est, perseuero aliud Prouidentiã esse propriè, aliud nostrum Fatum. Nam prouidentiam non aliter capio aut considero, quàm vt IN DEO VIS SIT ET POTESTAS OMNIA VIDENDI, SCIENDI, GVBERNANDI. & vis dico vniuersa, indiuisa, stipata, &, vt cum Lucretio loquar, vniter iuncta. At Fatum ad res ipsas magis descendere videtur, in iisque singulis spectari, vt inquam sit digestio et explicatio communis illius* Prouidentiæ distinctè et per partes. Itaq. illa in deo est, et ei soli tribuitur: hoc in rebus, et iis adscribitur. Tricari tibi videor, et quod ille ait, *τὰ ἐγγὺς τριπάτει? Imò sumo hæc, Lipsi, è medio sermone vulgi.

* *Triceſimus quæ in orco.* Quod adagiũ malè vertit, malè cœpit noster Desiderius.

Fati nomen an, & quatenus, nobis licitum.

* *Priſciani verba. & ſimilia Varro.*

Veri Fati finitio prior, simplex.

Altera implicatior, sed ad rei vim expressior.

Idémne id cum Prouidentia?

Non videri & discrimina.

Prouidentia communiter consideratur: Fatum partitè. illa in deo, hoc in rebus.

* *Hæc vt explicarent, alij triplicem Prouidentiam fecêre. vt Platonici & Plutarchus. quã diuiſione nihil opus.*

* *Milium terebrare.* adagio est, quã vsus Galenus.

gi. quo nihil magis increbuit, quàm vt dicamus *Meo bono fato id fieri, aut malo:* et, *Hoc esse regni illius aut opidi fatum.* At de Prouidentiâ nemo sic loquetur: nemo, inquam, rebus ipsis eam tribuet, citra impietatem aut irrisum. Benè ergo dixi, in deo illam esse: hoc à deo quidé, sed intellegi in rebus. Addo ampliùs, Prouidentiam etsi reapse à Fato indiuulsam, tamen præstantius quiddam et prius Fato videri: vti Solem præcellere lumini, æternitatem tempori, intellectum rationi, vulgò adserimus in Sapientum scholis. Sed ne dilatem hæc tristia, etsi nondum trita: vides ex istis caussam mihi iustam discriminis, itémq. nominis retenti contra nouitium σὺν συνολογεμένων Senatum. Nam prisci illi et olim conscripti *Patres, nihil mihi inuident aut inhibent quin verbo Fati in sanâ et verâ notione fidenter vtar. Sed vt ad clarandam finitionem meam redeam, dixi Inhærens decretum. vt ostenderem spectari Fatum debere in iis ad quæ peruenit, non à quo venit. Addidi, Rebus mobilibus. illud adsignificans, Fatum ipsum etsi immobile, motum tamen insitum et naturam non tollere à rebus: sed leniter et sine vi agere, vt cuiq. rei impressa à deo signa postulant et norç. In caussis quidem (secundas intellego) necessariis, necessariò: in naturalibus, naturaliter: voluntariis, voluntariè: contingentibus, contingenter. Itaq. rerum quidem respectu, vim nullam adfert aut coactionem: sed vt quidq. natum est facere aut pati, ita dirigit singula et flectit. At si id ad originem suam tamen retrahis, id est Prouidentiam et Deum: constanter nec timidè adfirmandum, necessariò omnia fieri quæ Fato fiunt. Postremò adiunxi, de Ordine, Loco, Tempore. firmans quod antè posui, Prouidentiam rerum omnium iunctim esse; Fatum per distributionem, singularum. Et in Ordine, seriem nexúmq. caussarũ intellego, quas Fatum definit in Loco et Tempore, miram illam et numquam explicandam vim, quâ omnia euenta et certis locorum sedibus, et temporum momentis, sunt adstricta. Fatum est Tarquinium regno eiici? fiat: sed adulterium præcedat. ordinem vides. Cæsarem interfici? ita: sed in Curiâ etiam, et ad statuam Pompeii. locum vides. Domitianum à suis cædi? cædetur: et illa ipsa horâ, quam fruſtrà vitabat, quinctâ. tempus vides.*

Prouidentia melior Fato.

* *Vt August. lib. v. De Ciuitate cap. 1. & cap. 1 x. Item Isidorus, Orig. 9111. cap. vl. Quin & Thomas Aquinas libellum De Fato scripsit & inscripsit.*

Vlterior totius definitionis explicatio.

Fatum res non violat.

Ordo caussarum in Fato. Adstrictio eius ad Locum & Tempus.

CAPVT

CAPVT XX.

Diſtinctum & diuulſum id à Stoïco fato quattuor terminis. Offenſum accuratiùs, quomodo vim non inferat voluntati, itémque deum nec συνεργὸν mali nec auctorem eſſe.

SATIN' hæc capis adoleſcens: an clarior etiam fax tibi accendenda? Ego caput concutiens, Clarior, Langi, clarior, inquam: aut æternùm relinquis me in hac nocte. Quod enim iſtud diſcriminum ſubtile ſtamen? qui quæſtionum captioſi laquei ſunt? Inſidias, mihi crede, metuebam: & tam expenſa & ſuſpenſa tua verba ſuſpiciebam, vt ſingulos hoſtes. Langius, ſubridens, At tu confide, inquit. nullus hîc Annibal eſt: & in præſidium, non inſidias deueniſti. Dabo lucem: illud modò effare, vbi & in quâ parte cæcutis? In eâ, Langi inquam, quæ de vi eſt & neceſſitate. Non enim capio prorſus, quomodo Fatum hoc tuum ab illo Stoïcorum diſiungis. quod cum verbis & ianuâ, quod dicitur, benè excluſiſti; re & poſtîco vidêris admittere.

Quidquid bîc diſputo, prudentium iudicij eſto, corrigam monitus. & erroris aliquis me conuincet, nemo pertinaciæ.

Langius promptè, Abſit Lipſi, inquit, abſit. Non enim ego vel per ſomnium Fatum vllum Stoicorum induco: nec * anus illas recoquo diu extinctas: modeſtum piúmq; Fatum profero, quod ab illo Vioſéto quattuor his finibus abiungo. Illi deum Fato ſubiiciunt, nec Iupiter ipſe apud Homerum, cùm maximè vellet, Sarpedonem ſuum eripuit eius vinclis: at nos Fatum deo. quem liberrimum omnium rerum auctorem & actorem eſſe volumus, & tranſcendere cùm libuit ac rumpere implexa illa agmina & volumina Fati. Item illi ab æterno fluentem ſeriem cauſſarum naturalium conſtituunt. nos nec naturalium cauſſarum ſemper, (deus enim prodigij aut miraculi cauſſa, ſæpe citra, imò contra naturam egit:) nec ab æterno: quia ſecundæ cauſſæ non æternæ. Origo enim iis certè cum mundo. Tertiò, illi τὸ ἐφ' ἡμῖν ſuſtuliſſe videntur è rebus: nos id reddimus, & quoties ſecundæ cauſſæ tales ſunt, Contingens fortuitúmq. admittimus in euentis. Poſtremò, voluntati vim illi intuliſſe viſi violentam. abeſt hoc à nobis, qui & Fatum ponimus, & in gratiam tamen reducimus cum arbitrij libertate. Ita enim Fortunæ & caſus fallacem ventum fugimus, vt nauim hanc ad Neceſſitatis ſcopulum non allidamus. Fatum eſt? ſed prima nempe

Fatum verum videri cum Stoico mixtum.

* *Parcas intellego.*

Sed diſcretum tamen his terminis. Primò, quòd Deus nobis ſupra Fatum. Secundò, quòd cauſſæ nobis non æternæ.

Tertiò, quòd contingentia non tollimus.

Poſtremò, quòd libertatem quandam homini permittimus.

nempe cauſſa. quæ adeò ſecundas mediáſque non tollit, vt non niſi (ordinatim quidem & ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον) per eas agat. At inter ſecundas etiam Voluntas tua eſt: quam fuge credere, vt deus ille * cogat aut tollat. Hic error omnis in iſta re, hæc nubes. nemo ſcit ſe velle debere, quod vult Fatum: & dico, liberè velle. Deus enim ille qui res creauit, rebus vitur, ſine corruptione rerum. Sicut ſupremum illud cælum inferiores omnes orbes ita ſecum ducit, vt proprium eorum motum non abrumpat aut ſiſtat: ſic Deus fati impetu humana omnia trahit, ſed peculiarem cuiuſque vim aut motionem non tollit. Arbores & fruges voluit creſcere? creſcunt ſine vllâ vi, per naturam. Homines deliberare, eligere? deliberant ſine vlla vi et eligunt, per voluntatem. Et tamen hoc ipſum quod electuri fuerunt, vidit ipſe ab æterno: ſed vidit, non coëgit; ſciuit, non ſanxit; prædixit, non præſcripſit. Quid titubant hîc noſtri Curiones? Miſelli! non alius mihi locus videtur in clariori luce. niſi quòd petulca iſta mens idemtidem ſe ſcalpit et exaſperat, malâ quâdam ſcabie infecta litigandi & differendi. Quomodo enim, inquiunt, ſi Deus prouidit peccaturum me, nec falli prouiſio illa poteſt, non neceſſariò peccem? Fatue, quis id negat? peccas neceſſariò: ſed adde, per tuam voluntatem. Nempe hoc prouidit, vt eo modo pecces quo prouidit: prouidit autem vt liberè: liberè igitur neceſſariò peccas. Satin' hoc clarum? Sed vrgent iterum, At enim deus in nobis auctor omnis motus. Communiter auctor, fateor: ſed non niſi boni fautor. Ad virtutem accingeris? illo ſciente et iuuante fit. Ad vitium? ſciente et * ſinente. Nec eius hîc aliqua culpa. Equum infideo et impello debilem et claudum: quòd impello, à me eſt; quòd debilem, ab ipſo. Citharam pulſo diſſonam et neruis malè vinctam: quòd tamen diſcordat, inſtrumenti vitium eſſe fatebere, non meum. Terra hæc ipſa arbores et fruges omnes alit communi ſucco: ſed illæ ſalutarem fructum proferunt, aliæ venenum. quid dices? à terrâ hoc eſſe, an potiùs ab inſitâ arborum vi, quæ alimentum bonum decoquunt in ſuum virus? Simile hîc eſt. et à deo quidem quòd mouêre; à te et in te, quòd ad malum. Deniq. vt concludam de hac libertate: Fatum veluti præſultor eſt, et funem ducit in mundi iſta choréa: ſed ita, vt partes aliquæ noſtræ ſint volendi ſemper aut nolendi. Nec vltrà. non enim efficiendi: quia arbitrium ſaltem

* Acutè Auguſtinus: *Non enim voluntas cogi poteſt vt velit quod non vult: non enim vellemus, ſi nolemus.*

* προγινώσκει μὲν τὰ, ἀλλ' οὐ προκρίνει. Damaſcenus

* Plutarchus ſatis argutè, Peccata negat fato fieri, tamen fato contineri: ſicut non omnia lege fiunt, quæ lege continentur.

* Quâdam etiam ſententiâ, volente. quia. nihil certè inuito deo fit.

saltem relictum homini, quo reluctari et obniti deo libeat: non vis etiam, quâ possit. Vt in naui ambulare mihi fas, et per foros discurrere aut transtra, sed mihil minutus hic motus valet vt impediat eius cursum: sic in fatali hac naui, quâ omnes vehimur, currant licet voluntates nostræ et transcurrant, non viâ eam eiicient aut sistent. Temperabit et habenas moderabitur semper supremę illa voluntas: et quo visum erit cúmque, currum hunc diriget leni quodam fræno.

CAPVT XXI.

Conclusio tractationis de Fato. monitum, periculi plenam & ancipitem eam esse. non curiosè indagandam. deniq. adhortatio seria vt vires animo imprimantur à Necessitate.

SED quid ego ista? verto proram, et remoueo me ab hac Charybdi, quæ multorum ingenia absorpsit. Ciceronis hic naufragium video, qui prouidentiam * maluit tollere, quàm delibare aliquid de humanâ libertate. *Ita dum homines liberos facit,* (ait eleganter antistes Hipponensis) *facit sacrilegos.* Damascenus etiam inter nostros, natat in hoc freto: et Prouidentiam ad cetera quidem porrigit, remouet ab iis quæ ἐφ' ἡμῖν. Quorum periculis moniti, terram malimus legere, Lipsi, nec altè penetremus nos in hoc mare. Euclides olim interroganti multa de diis, percommodè respondit: Cetera quidem nescio, illud scio, quòd odêre curiosos. Idem de Fato censet: quod aspici vult, non inspici: credi, non cognosci. Biantis opinor illud est, *σοφὸν λέγειν οὐ εἰσιν melius ad Fatum transferam: de quo hoc satis esse moneo, vt esse scias. Cetera, nihil peccas, si ignoras. Illud propriè ad nostram Spartam (iam enim ab implicito hoc flexu redeo in veterẽ et apertam viam) vt Necessitatem agnatam malis Publicis credas, et in illâ solatium aliquod quęras tui luctus. Quid ad te curiosè de libertate arbitrii quærere, aut seruitute? de coacta voluntate, aut ductâ? Miser! Syracusæ tuæ capiuntur, & in puluere pingis. Bellum tibi supra caput, Tyrannis, cædes, mors: quæ supernè, certè immissa, nec quidquam ad tuum arbitratum. Timere ea potes, non cauere: fugere, et non vitare. Arma aduersum hęc indue, et arripe hoc Fatale telum. quod dolores istos omnes non pungit, sed iugulat: non minuit, sed tollit. Vt vrticam si contanter attin-

* *In libris De diuinat.*

Ignem sub cinere esse, hæc de Fato.

Non nimis commouenda.

* *De diis hoc tantùm dic, esse.*

Ad vtilitatem saltem nostrã applicanda.

Violenta enim hæc arma contra dolorem.

gas,

gas, adurit; si fortiter, hebescit: sic luctus ista asperitas increscit si lenioribus remediis attractes; si duris et fortibus, cedit. Necessitate autem nihil fortius est, quę solo impetu mollia hæc agmina obruit et auertit. Quid enim tibi vis dolor? non inuenis locum in eo, quod fieri non solùm potest, sed debet. Quid tu querela? quatere hoc cęleste iugum potes, non potes excutere.

Desine fata deûm flecti sperare querendo.

*Epictetus in Enchirid.

Necessitatis non aliud effugium est, quàm velle quod ipsa cogat. Eximè* eximius ille Sapientum: Ἀνίκητος εἶναι δύνασαι, ἐὰν μηδένα ἀγῶνα καταβαίνῃς, ὃν οὐκ ἔστιν ἐπί σοι νικῆσαι. *Inuictus esse poteris, si in nullum certamen te dimittes, quod in te non est vincere.* At talis agon iste cum Necessitate est: quem quisquis suscipit, succumbit: et quod magis mirere, succubuit, priusquàm suscepit.

CAPVT XXII.

Ignauiæ latibulum aliquod quæri solere in Fato. sed id detectum. Fatum agere per causſas medias, eòque illas adhibendas. Quatenus auxiliari patriæ, quatenus non oporteat. Finis impositus primo libro & sermoni.

ET sermonis pausam hic aliquam faciente Langio, alacriùs erupi & interrupi ego: Si ventus hic diutiùs spirat à puppi, non procul mihi videar à portu. Audeo enim iam deum sequi, audeo necessitati obsequi: & videor cum Euripide posse dicere,

*Potius sacra illi fecerim, quàm percitus Irâ, ferire calcibus stimulos velim, Mortalis ipse calco pugnans deo.

* Θύσιμ' ἂν αὐτῷ μᾶλλον, ἢ θυμούμενος
Πρὸς κέντρα λακτίζοιμι, θνητὸς, ἂν θεῷ.

Obiectio cõtra Fatum, pro ignauis.

Æstus tamen vnus est turbidæ cogitationis, qui me iactat. quem Langi siste. Si enim Mala publica à Fato: nec vinci id potest aut vitari: quid vltrà de patriâ aut pro eâ laboramus? cur non omnia rectori illi magno & indomito permittimus, et sedemus ipsi, quod dicitur, manibus compressis? Nam tuo quoque concessu, vanum auxilium omne et consilium, aduersantibus fatis. Langius renidens, Per contumaciam aut proteruiam adolescens, inquit, à recto abis et à vero. Fatis hoc est obsequi, an oppedere et illudere? Sedebo, inquis, manibus compressis. Benè habet. vellem nunc labiis. Quis enim vmquam tibi dixit, Fatum merum solúmque agere, sine

Remora. & ostensum, causſas me-

medicâ et auxiliante causâ? Liberos tibi tollere fatum est, sed ita vt in vxoris tuæ horto priùs seras. A morbo saneſcere: sed hactenus, vt medicum adhibeas et fomenta. Simile hîc. et seruari hanc fluctuantem et mergentem patriæ tuæ nauem si Fatum est; hoc quoque Fatum, propugnari eam et defendi. Si ad portum peruehi vis, manum remis admoueas oportet, et vela expandas: non vt otiosus captes et exspectes ab alto ventum. At contrà, si Fatum illam ipsam patriam tuam perire: fient Fato videlicet ista quoque, quæ ad exitium humanâ viâ ducant. Plebs cum proceribus, et inter se, erit discors. nemo parêre gnarus, nemo imperare. strenui linguâ multi, ignaui omnes operâ. deniq; in ducibus ipsis non consilium, non fides. Verè * Velleius: *Ineluctabilis fatorum vis, cuius fortunæ mutare constituit, consilia corrumpit.* Itemque: *Quippe ita res habet, vt plerumque qui fortunam mutaturus est deus, consilia corrumpat: efficiátque, quod est miserrimum, vt quod accidit iniuriam meritò accidisse videatur.* Nec tamen illuc statim delabere, vt extrema fata vrgere patriam tuam censeas. Quî enim nosti? et quî scis an concussio et commotiuncula hæc tantùm sit, an ad interitum morbus? Fer opem igitur. et quamdiu, iuxta vetus verbum, anima huic ægro est, spera. Quòd si iam certis clarísque indiciis fatalis mutatio apparebit: me quidem iudice valebit illud, μὴ στομαχεῖν. Et Solonis exemplum tutò hîc ingeram: qui cùm Athenas Pisistratus occupasset, viderétq. conatum omnem frustrà esse pro libertate; arma & scutum ante fores Curiæ ponens, O patria, inquit, tibi & dictis & factis opitulatus sum: atque ita domum abiit, in posterum quieturus. Hoc facias. cede deo, cede tempori: &, si bonus ciuis es, te ipsum mollioribus & melioribus fatis reserua. Quæ nunc periit libertas, reuiuiscere potest: & patria quæ corruit, resurgere labenti æuo. Cur temerè abiicis animum, aut despondes? Ex illo pari Consulum apud Cannas, fortiorem ciuem Varronẽ habeo qui fugit, quàm Paullum qui occubuit. Nec aliter Senatus populúsque Romanus iudicauit: qui publicè gratias ei egerunt, quòd de rep. non desperasset. Ceterùm siue titubat illa tantùm, siue cadit: siue perit, siue prorsus interit: nihil adfligere, sed Cratetis excelsum illum animum indue, qui quęrenti Alexandro an *patriam suam vellet restitui? Quid opus? respondit. alius Alexander iterũ eam fortasse diruet. Hæc sapientum, hæc virorum.

dias Fata præcedere.

Fata bona aut mala, sine miraculo: & per suetos modos. Belgicam hanc vide.

* *Velleius Paterculus hæc lib. 11. De Cæsare, & Varo.*

Non desperandum statim, velut si infestum Fatum.

Tentanda priùs omnia. Sed cum modo, quem sola Prudentia definit.

Conclusio. & generalis admonitio pro Constantia.

* *Thebas.*

* ἄλλως

* id est: Dolores autem In animo residere fingimus, licet tristes.

——— * ἀλγέα δ' ἔμπης
Ἐν θυμῷ κατακεῖσθ' ἀάσσεμεν, ἀχνύμενοί περ.
Οὐ γάρ τις σχεδίη πέλεται κρυερῆσι γόοισι.

vt rectè monitum Achilli apud Homerum. Namaliâs, vt Creon ille in fabulis ardenté filiam amplexus, nihil eam iuuit, sed ipse vnà periit: sic te citiùs, Lipsi, exstinxeris, quàm lacrymis tuis hunc publicum Belgicæ ignem. Dum dicit ecce rectè ad nos introiit, qui à Clarissimo Torrentio missus, vt admoneret de horâ cænæ. Langius velut experrectus, Hem! inquit, ita imposuit mihi hæc fabulatio? et dies clàm elapsus? Simúlque surgens et manum mihi iniiciens, Eamus Lipsi, inquit, ad optatam mihi cœnam. Imò sedeamus, inquam ego renitens. Ante omnes cænas hæc mihi est: quam verè cum Græcis dixerim* θεῶν προφήν. In his epulis Esurio semper ego, numquam Saturio. At Langius nihilominus me traxit, et Fidem, inquit, nunc seruemus. cras si voles, Constantiæ perlitabimus.

Non enim vilitas aliqua frigidi luctus. Abrupti & dilati sermonis causa.

* Deorum cibum.

IVSTI LIPSI DE CONSTANTIA LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

Occasio repetiti sermonis. itio ad Langij amœnum hortum, eiúsq; laudatio.

Langij hortē. se studium.

SEQVENTI die, visum Langio abducere me ad suos hortos. Quos impenso sanè studio duplices colebat. alteros in colle, è regione ædium: alteros paullò longiùs sitos, in depressiore loco, ad ipsum Mosam,

Iunij versus.

Quod per amœnam vrbem leni fluit agmine flumen.

Itio nostra ad hortum.

Itaque cùm occupasset me satis manè in cubiculo, Ambulamúsne Lipsi? inquit. an quies tibi magis cordi et sessio? Imò ambulatio Langi, inquam, si tecum. sed quò imus? Si placet, ad hortos meos, inquit Langius, qui ad flumen. Non longa ea

ta via eſt. corpus obiter exercueris: vrbem videris: denique grata ibi in hoc æſtu et frigerans aura. Placet, inquam ego. Sece te duce via mihi vlla moleſta, non ad extremos Indos. Et cum dicto pallia poposcimus, ſumſimus; iuimus, iniuimus. Cúmque in ipſo aditu, oculos circumtuliſſem vago quodam et curioſo adſpectu: miratus ex animó elegantiam & cultum loci, Mi ſenex, quæ hæc amœnitas eſt? inquam. quis ſplendor? Cælum hîc habes Langi, non hortum. nec aſtrorum illi ignes profectò magis nitent in ſerena nocte, quàm hi tui ſcintillantes micantésq; variè flores. Adonidis aut Alcinoi hortos loquuntur? nugæ, ad iſtos comparati, & imagines muſcarum. Et ſimul propiùs accedens, & flores quoſdam naribus oculísque admouens, Quid primum voteam? inquam. oculus cum Argo fieri, an naſus cum Catullo? Ita vtrumque ſenſum pariter permulcet mihi & titillat hæc voluptas. Ite ite omnes Arabum odores, qui nautea mihi præhalitu hoc ingenuo & verè cæleſti. Langius manum mihi blandè præmens, nec ſine riſu, Præſiſcine Lipſi, inquit. non ego, non hæc ruſtica mea flora agnoſcimus tam ſcitam, tam vrbanam laudem. Ego iterum, Tamen Langi veram. Blandiri me putas? ſeriò hoc dico & ex intimo meo ſenſu, Campi Elyſij, Elyſij non ſunt, præ hoc tuo rure. Ecce enim quæ hîc vbique nitela eſt? quis ordo? quàm aptè omnia in areolas ſuas puluillósq; diſpoſita! vt non elegantiùs teſſellæ aliquæ in pauimento. Iam quæ florum herbarúmque copia! quæ raritas & nouitas! vt videatur in exiguum hunc locum Natura concluſiſſe, quidquid eximium habet noſter aut alter orbis.

Eius pulchritudo & nitor.

CAPVT II.

Hortorum in genere Laudatio. Cultum eum antiquum eſſe, & à naturâ. Reges & viros magnos vſurpaſſe. Denique delectatio eorum ob oculos poſita, & non improbum meum votum.

ET profectò egregium & laudabile hoc tuum ſtudium, Langi, in re hortorum. ſtudium ad quod, niſi fallor, optimus & modeſtiſſimus quiſque trahitur à naturâ ipsâ. Cui argumentum quòd non facilè voluptatem aliam dixeris, in quam ab omni æuo tam cupidè conſenſerint ſelecti inter gentes. Sacras litteras luſtras? videbis vnà cum orbe nato

Hortorum laus: idque ſtudium videri ingenitum.

Optimos enim ad ſe

traxit,& trahit.

natos hortos: quos Deus ipse primo homini domicilium attribuit,& velut sedem beatæ vitæ.Profanas? ecce Adonidis, & Alcinoï,& Tantali,& Hesperidum hortos prouerbia & fabulæ loquuntur: & in veris certisque historiis,reperies Cyri regis manu plantaria instituta,& Semiramidis aërios pensilesq; flores,& Masanissæ nouum & celebrem cultum,Africâ mirante. Iam inter priscos Græcos Romanósque,quot illustria capita tibi proferam, qui positis aliis curis, soli in hac cura? In illis quidem: vno verbo, omnes philosophos & sapientes. qui remoti ab insano foro & vrbe, hortorum se spatiis sepibúsque clauserunt. At in istis ? Tarquinium regem video iamtum priscâ illâ Româ,in hortis molliter ambulantem & papauerum capita resecantem: Catonem Censorium agnosco in re hortensi deditum, & de eâ seriò scribentem: Lucullum post Asiaticas victorias,in iisdem otiantem: Sullam,abiecti â Dictaturâ,suauiter hîc senescétem: & Diocletianum Principem, olera sua & lactucas ad Salonam, purpuræ & omnibus sceptris præferentem. Nec abiuit ab hoc meliorum iudicio vulgus. in quo ipso, simplices omnes & sine malâ ambitione animas scio fuisse in hoc cultu. Est enim profectò arcana quędam & congenita nobis vis,cuius intimas causas non facilè reddo, quæ ad hanc innoxiam & ingenuam delectationem trahit non nos tantùm qui propendemus; sed illosipsos serios & seueros, qui renituntur & irrident. Atque vt cælum & æternos illos ignes nemini adspicere fas, sine occulto horrore quodam & religione: non item Terræ sacras opes & hunc inferioris Mundi* mundum, sine tacitâ quadam gaudij titillatione & sensu. Animum tuum mentémq; percontare : capi se hoc adspectu dicet, imò pasci. Oculos sensúmque: fatebuntur non alibi libentiùs se acquiescere, quàm in his hortorum areis & puluillis. Circumsiste, quæso te, paullulum hæc agmina florum & augmenta. vide mihi illum è calyce, hunc è vaginâ, alium è gemma protuberantem;vide hunc morientem subitò,alium subnascentem; denique inspice in vno aliquo genere cultum,formam,faciem, mille modis paria & diuersa. Quæ illa tam rigida mens, quæ inter hæc non flectat se molli aliquâ cogitatione,& liquescat? Iam ades curiose tu ocule: defigere paullùm in nitores istos & pigmenta. inspice hanc natiuam purpuram,hunc sanguiné, hoc ebur, hanc niuem,hanc flammam

Antiquitas horti culturæ.

Insignes in eâ viri dediti.

Voluptas interna & mystica in hoc studio.

* *Ornatum intellego.*

Quæ animum & sensus fascinat.

Ea in vario augmento aut facie florum.

Item in tot colorum lasciuiâ: &

flammam, hoc aurum: & tot colores, quos artifici cuique penicillo æmulari fas. æmulari, sed non imitari. Denique quis exhalans ille odor? quis penetrans spiritus? & nescio quæ pars ætheræ auræ infusa ab alto? Vt non vanè poëtarum nostra gens flores plerosque natos finxerit, è succo aut sanguine immortalium deorum. O gaudij & liquidæ voluptatis verè fons! ô Venerum & Gratiarum sedes! mihi in vestris vmbraculis quies & vita sit: mihi fas remoto extra ciuicos tumultus, inter has herbas, inter hos noti ignotíque orbis flores, hilari & hiante oculo aberrare: & modò ad hunc occidentem, modò ad illum exorientem manum vultúmque circumferre: & cum vagâ quadam alucinatione curarum hic omnium falli & laborum.

In odoris fragrantiâ.

Votum meū.

CAPVT III.

Contra curiosos quosdam disserium, qui horiis ad vanitatem & ignauiam abuuntur. Quis verus eorum vsus. Sapientibus & doctis idoneos esse: & Sapientiam ipsam altam in iis & educatam.

CVM dixissem hæc acriùs, & voce vultúque accenso: remisso ore ad me Langius, Amas certè Lipsi, inquit, amas floridam hanc purpureámque Nympham: sed vereor vt ames immodestè. Hortos enim laudas. sed ita vt vana pleraque in iis mirere aut externa: vera & legitima eorum gaudia omittas. Colores enim duntaxat auidè inspicis, & in puluillis quiescis, & flores petis ab noto ignotóq. orbe. Obsecro vt quid? vt ne te quoque esse sciam in hac sectâ, quæ exorta hodie, malè curiosorum hominum, malè feriatorū? quietem optimam simplicissimámque, instrumentum duorum vitiorum fecerunt, Vanitatis & Torporis. Hac enim fini habent hortos. Herbulas aliquot & flores exoticos ambitiosè conquirunt: & quæsitos ita anxiè fouent & tuentur, vt nulla mater suum gnatum. Hi sunt, quorum litteræ in Thraciam, Græciam, Indiam discurrunt: idque seminis exigui aut bulbuli caussâ. Hi, quibus ægrius sit florem aliquem nouum mori, quàm veterem amicum. * Romanum illum riserit aliquis, qui piscem suum atratus luxit? isti plantam. Iam siquis ex his Florę candidatis nouius aliquid aut rarius nactus est, vt ostentat! vt alij competitores æmulantur, inuidentiè quibus non nemo tristior domum discedit. quàm olim in Præ-

Hortensiorum secta: & ea irrisa.

* *Hortensium, qui lugubria sumpsisse dicitur ob muræ-nam.*

turæ petitione victus Sulla aut Marcellus. Quid dicam? nisi hilaram hanc quandam insaniam esse: nec absimilem illi puerorum, pallentium & rixantium circa pupas suas & figilla? At eorumdem industriam in hortis etiam cognosce. Sedent, circumambulant, oscitant, dormiunt. nec aliud. prorsus vt non otii sui secessum hunc habeant, sed desidiæ sepulcrum. Profanum genus! & quos iure arceam ab orgiis veri arcanique horti. quem modestæ voluptati natum scio, non vanitati: quieti, non torpori. An ego tam leuis, quem efferat aut deprimat herbula aliqua rarior, siue adepta siue amissa? Imò æstimo res suis pretiis: & sepositò lenocinio illo nouitatis, scio herbas esse, scio flores: id est breuia quædam & fugacia, de quibus aptissimè poëta princeps

Deflexum ad verum hortorum vsum.

* Ζεφυρίη πνείουσα τὰ μὲν φύει, ἄλλα δὲ πλύνει.

Qui non in æstimatione florum: * *Zephyri spirans aura alia quidem gignit, alia concoquit.*

Itaque non sperno eas siue delicias siue elegantias (& exemplum vides:) sed hoc à mollibus Hortensiis istis muto, quòd sine curâ hæc talia conquiram: sine curâ habeam: sine curâ amittam. Nec idem ille ego tam marcidus; imò tam mortuus, vt recondam & velut sepeliam me in his hortorum vmbris. Negotium etiam in illo otio reperio, & inuenit ibi animus quod sine actione vllâ agat, sine labore vllo elaboret. *Numquam minus solus sum*, aiebat ille, *quàm cùm solus: numquam minus otiosus, quàm cùm otiosus.* Vox egregia, & quam ausim dicere natam in hisipsis hortis. Scilicet menti parati illi, non corpori: ad eam recreandam, non ad hoc laxandum: & ad salubrem quemdam secessum à curis áque turbis. Homines tibi molesti? hîc apud te eris. Occupatio exhausit? hîc replebere. vbi animo quietis illud pabulum, & ab aurâ puriore velut inspiratio nouæ vitæ. Itaque vides veteres illos Sapientes? in hortis habitarunt. Eruditas hodie doctásque animas? hortis delectantur. & in iis diuina illa pleraque scripta procusa, quæ miramur, & quæ nulla temporum series aut senectus abolebit. Viridi illi Lycæo tot dissertiones de naturâ debemus. vmbriferæ Academiæ, de moribus. & ex hortorum spatiis diffusi vberes illi Sapientiæ riui quos bibimus, & qui fæcunda diluuie orbem terræ inundarunt. Scilicet attollit se magis erigitque ad alta iste animus, cùm liber & solutus videt suum cœlum: quàm cùm ædium aut vrbium carceribus inclusus. Hîc mihi vos poëtæ duraturum aliquod carmen pangite. hîc vos litterati meditamini & scribite. hîc vos Philosophi

Sed in quiete & laxatione honestâ animi.

Aptissimi enim illi ad secessum.

Ad captandam auram.

Domus ideò olim Sapientum.

Scriptioni & meditationi litteratæ apti.

losophi de tranquillitate, de constantiâ, de vitâ & morte disputate. En Lipsi, quæ vera hortorum vsio & finis. otium inquam, secessio, meditatio, lectio, scriptio: & ea tamen omnia velut per remissionem & per lusum. Vt Pictores longâ intentione hebetatos oculos ad specula quædam & virores colligunt: sic nos hic animum defessum, aut aberrantem. Et cur celem te meum institutum? Pergulam illam topiario opere vides? Hæc Musarum mihi domus est, hæc Sapientiæ meæ gymnasium & palęstra. Illîc aut seriâ arcanáq. lectione pectus impleo: aut semente quâdam obsero bonarum cogitationum. Et vt tela quædam in armamentarium, sic ex iis præcepta in animum recondo: quæ prompta mihi mox contra vim varietatémque Fortunæ. Intra eam quoties pedem penetraui, emanere viles omnes seruilésque curas iubeo: & erécto quantum licet capite, studia profanę plebis despicio, & magnum hoc in rebus hominum inane. Hominem imò ipsum exuere mihi videor, & in altum rapi igneis Sapientiæ quadrigis. An illîc angi me censes, quid Celtę, quid Celtiberi moliantur? quis sceptrum Belgicæ teneat, aut amittat? Asiæ tyrannus classe nobis an terrâ minetur? aut depique

Sed inprimis exercitio Sapientiæ.

——quid sub Arcto
Rex gelidæ meditetur oræ?

Nihil horum. munitus & clausus contra externa, intra me maneo: à curis omnibus securus præter vnam, vt fractum subactúmq; hunc animum rectæ Rationi ac Deo subiiciam, & animo ceteras res humanas. Vt quandocumque fatalis ille & meus dies venerit, fronte compositâ nec mœstus eum excipiam: abeámque ex hac vitâ non vt eiectus, sed vt emissus. Hæc muginatio mea in hortis Lipsi, hi fructus. quos non permutem (quamdiu sana mihi mens) cum omni gazâ Persarum aut Indorum.

CAPVT IIII.

Ad Sapientiam igitur adhortatio. per eam ad Constantiam veniri. & seriò monita iuuentus, vt serias Philosophiæ litteras cum amœnioribus illis & liberalibus coniungat.

DIXERAT Langius. & postremo illo tam alto & constanti sermone, verè fateor, dederat me in stuporem. quem tamen abrupi, O te felicem, inquiens, otij pariter & cura-

curarum! & ô vix humanam in homine vitam! quam vnam parte aliquâ imitari mihi fas: & per vestigia ista serpere, etsi longo intervallo. Langius velut castigans, Imitari? inquit, imò superare. nec sequi tibi solùm hic ius, sed præire. Parum enim, Lipsi, parum in hac Constantiæ & Virtutis viâ ipsi nos promouimus: nec fortibus bonísque pares adhuc sumus, sed proiectę mollibus aut malis paullò fortasse firmiores. At tu cuius vegeta & alta indoles, accingere. & me duce, viam hanc ini quæ rectà ad firmitudinem & Constantiam ducit. Via quam dico, Sapientia est. cuius æquabilem & tranquillam orbitam, quæso moneóque, ne vltrà fugias calcare. Litteræ tibi hactenus cordi, & nouem istę deæ? placet, scio enim amœniore hac & externâ doctrinâ excoli & præparari priùs animum debere, * *non antè idoneum cui diuina semina committantur.* sed illud non placet, si in his adhæresis, eáque vna tibi studiorum, quod dicitur, prora & puppis. Rudimenta enim hæc nostra esse debent, non opera: via, non meta. In conuiuio aliquo si assedisses, non bellaria solùm & placentas gustares, credo: sed stomacho fulcimentum aliquod dares cibi firmioris: in hoc publico doctrinarum epulo, cur non idem fit? cur inquam ad illa oratorum & poëtarum mella, non adiungis hanc firmiorem Philosophiæ dapem? Non enim deseri illas volo (ne tacitus me calumniêre) sed hanc adseri: & solutas per se fluentésque Nymphas temperari hoc seueriore, vt ita loquar, Baccho. Proci illi apud Homerum non iniuria ridentur, qui relicta Penelope conuertêre se ad ancillas: caue idem tibi sit, neu spretâ illâ rerum domina, ardeas tantùm in eius administris. Pulchra hæc laudatio, O virum doctum! sed illa melior, O virum sapientem! & ista optima, O virum bonum! Has sectemur: & per tot labores non Scire tantùm velimus, sed Sapere & Facere.

* Ὡς ὠδὶν ἢ μέλπηται, ἀτὰρ μὰ νῶϊ παρῇ!

ait vetus & verus versus. Quàm multi hodie in hoc nostro Musico cœtu, qui & se dedecorant, & omne nomen litterarum! quidam, quia flagitiis & sceleribus cooperti: plerique, quia vani, leues, μετέωροι, & nullius feriæ curæ. Linguas discunt? sed linguas tantùm. Græcos Latinósque scriptores intellegunt? sed intellegunt tantùm. & quod Anacharsis scitè olim de Athenienſibus dixit, Nùmis eos vti dumtaxat

ad

Omnibus ad Constantiam via patet:

Quæ est, Sapientia.

Damnata igitur Philologia sola:

* *Augustini verba & sententia, lib. 1. De Ordine.*

Nisi Philosophia adiungatur,

* *Quàm scire nihil est, sapere si non adsies!*

Curiæ nostræ sordes.

Aut ineptiæ.

ad numerandum: ſic iſti ſcientiâ, ad ſciendum. Vitæ factorúmque adeò nulla cura eſt: vt, me quoque iudice, non fruſtrà litteræ in vulgus malè audiant, tanquam ad nequitiam magiſtræ. Atqui ad virtutem eæ ſunt, ſi legitimè vtâre. Sapientiam modò adiunge. cui præparare ingenia noſtra litteræ debent, non detinere ea aut ſibi vindicare. Vt enim arbores quædam fructum non ferunt, niſi aliis velut maribus adſitæ: non item tuæ iſtæ virgines, niſi cum virili Sapientiæ robore coniunctæ. Quid Tacitum mihi corrigis: ſi vita tua inemendata eſt? Quid Tranquillum illuſtras: cùm tu in errorum tenebris? Plauto notas aut maculas ſtudioſè eluis: cùm animum ſordeſcere pateris & ſqualere? Tranſi aliquando ad meliores curas: & doctrinam para, quę non in pompam tibi ſolùm ſit, ſed in vſum. Ad Sapientiam conuertere. quæ mores tibi corrigat, quæ animum turbidum ſordidúmque tranquillet & illuſtret. Illa eſt quæ virtutem imprimere, quæ Conſtantiam ſuggerere poteſt: illa ſola, quæ templum tibi aperire Bonæ Mentis.

Quâ verâ fini ſint litteræ ſ.

Ad eam adhortatio.

CAPVT V.

Sapientiam non voluendo, ſed conando acquiri. Reditum in ſermonem de Conſtantiâ. Cupidinem diſcendi bonum eſſe in adoleſcentiâ ſignum.

ARDOREM mihi iniecit ea admonitio: quem non celaui. &, Animo ſequor te mi ſenex, inquam: quando factis? Quis erit ille dies, qui me ſolutum his curis in Sapientiæ veræ orbita ſiſtat? qui per eam ad Conſtantiam ducat? Langius velut increpans, Itáne voues potiùs, quàm facis? inquit. vanè prorſus & ex more vulgi. Non enim vt Cæneus ille in fabulis è fœminâ in virum tranſiit, optando: ſic tu votis, è fatuo in ſapientem, è leui in conſtantem. Addas iſtuc operam oportet & * manum moueas, quod aiunt, vnà cum Mineruâ. Quære, lege, diſce. Ego excipiens, Scio Langi, inquam: ſed tu quoque, ſodes, adde operam, & filum illud heſterni ſermonis pertexe quod inuitatio malè abrupit. Ad Conſtantiam inquam redi: cuius intermiſſum ſacrum ſine piaculo non differs. Langius capite leuiter abnuens, Vtne includar iterum in hunc ludum? inquit. non faciam Lipſi: non certè in hoc loco, quem otio meo ſcire debes non

Non votis ad Sapientiam iri.

* σὺν Ἀθηνᾷ καὶ χεῖρα κίνει.

Reditio ad ſermonem abruptum.

negotio consecratum. Denique aliàs decurremus illum cursum. Imò nunc, inquam ego. & quis locus sapienti huic sermoni aptior, quàm illa Sapientiæ tuæ domus? Pergulam hanc dico, quæ mihi quidem velut templum est; & mensula in ea, tanquam ara: ad quam sedentes ritè faciamus huic Diuæ. Denique capto etiam ex eâ omen. Quódnam illud? ait Langius. Istud, inquam. Vt ij qui in taberna aromatum aut vnguentorum sederunt, in vestibus ipsis referunt secum odorem loci: sic mihi spes, vt halitus aliquis Sapientiæ animo adhærescat, ab infesta hac eius officinâ. Langius ridens, Vereor vt in tam leui omine pondus sit, inquit: tamen, Lipsi, eamus. Non enim dissimulo, me quoque excitat & calè iam facit tam ingenuus hic ardor. Atque vt aquileges cum manè halitum quemdam erumpentem è terrâ vident, indicium id habent latentium aquarum: sic mihi de fœcunda scaturigine virtutum spes, vbi in adolescente præit & elucet cupiditas hæc discendi. Et cum iis verbis duxit ad pergulam me, & induxit. Ille ad mensulam adsedit, ego priùs ad pueros conuersus, Heus vos, inquam, state, obseruate: ostium istud inprimis obserate. Atque auditis? Vita à vobis exit, si viuus quisquam huc init. Non virum, non canem, non fœminam admitti volo: non, si venerit, Bonam Fortunam ipsam. Et cum dicto adsedi. Sed Langius largiore risu, Sceptrúmne tu vsquam gessisti? inquit. ita basilicæ prorsus & seueræ tuæ edictiones. Nimirum, inquam ego, ab hesterno infortunio iure mihi caui. Tu perge, cum deo.

Amor & ardor discendi, nota bonæ indolis.

CAPVT VI.

Pro Constantiâ tertium argumentum ab Vtili. Clades bonas esse, Originem intueare sine Finem. Originem enim à deo sumere, qui æternùm & immutabiliter bonus: ideóque caussa nullius mali.

LANGIVS non diu meditatus sic infit. In sermone quem de Constantiâ herè cœpi, Lipsi, à Constantiâ non abibo: ordinem eundem exsequar, & limites tenebo quos semel finiui. Quattuor, vt scis, velut agmina mihi facta, quæ pro eâ in Dolorem Abiectionémque pugnarent: è quibus priora duo, quæ de Prouidentiâ & Necessitate, iam produxi: docuíque satis, supernè & à deo mala Publica immitti: itémq; necessaria ea esse, nec vitari vlla fuga. Instruam nunc igitur agmen

Breuis reductio priorum.

agmen tertium, quod Vtilitas ducit: & in quo legio, quam rectè dixerim Adiutricem. Agmen, si inspicis, validum & callidum: quod nescio quo modo illabitur & insinuat se in animos, & blandâ quadam vi vincit non inuitos. Irrepit enim potius, quàm irrumpit: suadet, non cogit: & tam facilè duci nos ab Vtilitate patimur, quàm à Necessitate trahi. Hanc tibi, Lipsi, & mollibus tuis copiis nunc oppono. Vtilia enim sunt, hæc quæ patimur Publica mala: & cum interno nostro fructu commodísque coniuncta. Mala autem? imò Bona veriùs, si remoto hoc Opinionum velo, oculos ad Ortum eorum referes ádque Finem. Quorum ille, à bono: hic, in bonum. Origo enim certè harum cladium (herè satis mihi dictum & doctum) à deo: id est, non ab ipso Summo bono solùm, sed bonorum omnium auctore, capite, fonte. A quo non magis est vt malum aliquod emânet, quàm vt malus sit ipse. Benefica tantùm & salutaris illa vis; quæ lædere æquè spernit, ac lædi: & cui vna summáque potentia est, prodesse. Itaque etiam prisci illi tenebriones, cùm superum illud numen mente conciperent, rectè à iuuando dixêre Iouem. An tu exasperari eum censes & irasci, & hæc velut noxia quædam tela spargere in humanũ genus? Erras. Ira, vindicta, vltio humani adfectus nomina sunt: & nata ex imbecillitate, cadunt tantùm in imbecillos. Perseuerat autem æternùm in benignitate suâ illa mens: & ista ipsa aspera quæ suggerit aut ingerit, velut medicamenta sunt: sensu tristia, re salubria & euentu. * Homerus ille Philosophorum rectè: ὁ δὲ Διὸς μήδε᾽ ἐτέλει, νόστον τοῖς, ἐπὶ τῶν πρὶν ἐν πρώτῃ ἔριδι. Et meliùs impressiúsque noster * Sapiens: *Quæ caussa est diis benefaciendi? natura. Erat, si quis putat illos nocere velle, vel posse, nec accipere iniuriam queunt, nec facere. Primus est, deorum cultus, deos credere: deinde, reddere illis maiestatem suam, reddere bonitatem, sine quâ nulla maiestas est. Scire illos esse qui præsident mundo, qui vniuersa vt sua temperãt, qui humani generis tutelam gerunt, curiosi etiam singulorum. Hi nec dant malum, nec habent.*

Ratio tertia ab vtili: Binúsque communiter vires.

Mala Publica, Bona esse. Quia à deo.

Qui non nisi beneficus & iuuans.

Nec immitti vt pœnas:

Sed vt medicinas.

* *Plato.*

* *Seneca in Epistolis.*

CAPVT VII.

Finem itaque cladium semper dirigi in bonum. etsi persæpe ea per noxios homines, & noxæ caussâ administratæ. Sed frangi & temperari eorum vim à deo. flecti omnia in nostrum vsum. obitérque dictum cui malorum operâ in iis deus vtatur.

ORIGINE

Mala Publica item bona esse.

*Certè in bonis.

Quia bonus semper eorum Finis.

ORIGINE igitur Clades bonæ: aio etiam Fine, quia ad bonum directæ semper & * salutem. Occurris mihi tacitus, scio: & quomodo? inquies. nónne bella hæc & cædes clarè scopum nocendi habent lædendíque? Habent, fateor, si homines spectas: non habent, si deum. Quod vt planè & plenè capias, opus mihi illato quodam lumine distinctionũ. Duplices diuinæ Clades: aliæ Merę, alię Mixtę. Meras appello, QVAE PVRE A DEO SVNT, SINE INTERVENTV VLLO HVMANAE MENTIS AVT MANVS. Mixtas, QVAE A DEO QVIDEM SED PER HOMINES ADMINISTROS. Illius generis sunt, Fames, Sterilitas, Terræmotus, Terræ labes, Inundatio, Morbi, Mortes. Istius, Tyrannides, Bella, Oppressiones, Cædes. In illis pura omnia & liquida, quia hausta è purissimo fonte. in istis, sordium admixtum aliquid non negauerim, quia lapsæ & deriuatæ per impurum hunc Adfectuũ canalem. Homo iis interuênit: quid miraris, si noxa & peccatum? Illud mirare potiùs, quòd tam prouida dei benignitas est, vt illam ipsam noxam in salutem nostram vertat, & peccatum in bonum. Vides tyrannum illum, qui minas spirat & cædem? cui voluptas, nocere est? qui perire ipse optet, dum perdat? Sine. aberrabit à suâ mente: & deus occultóque fune insciũm inuitúmque trahet ad suum finem. Vt sagitta ad emittentis scopum peruenit sine vllo suo sensu: sic impii isti. Frænat videlicet coërcétque humanam omnem vim suprema illa vis: & exerrántes eorum gressus dirigit ad salutarem hanc metam. Vt in exercitu varii adfectus militum sunt, & hunc præda incitat, hunc gloria, illum odium; omnes tamen pro victoriâ & Principe pugnant: sic omnes istæ voluntates bonæ malęq. deo militant, & inter varios fines veniunt tamen ad hunc, vt sic dicam, finium finem. Sed cur, inquies, malorum operâ deus vtitur? cur ipse clades eas bonas non immittit, aut saltem per bonos administros? Curiosè nimis, mi homo, quæris: nec scio an arcana illa expediam. hoc scio, constare illi rationem sui facti, etiam cùm de eâ nihil nobis constat. Et tamen quid hîc miri aut noui? Ecce Prę́ses prouincię in noxium aliquem cum lege agit: agi iubet per Brutianum aut lictorem. Pater in magnâ familiâ, interdum filium ipse castigat, est cùm seruo id munus mandat aut pędagogo. cur deo non

Ea tamen duplicia.

Purè à deo quædam: Quædam hominũ operâ.

In his postremis noxæ aliquid: Quam deus tamen abstergat, quod ad nos quidem spectet.

Ducit quò vult homines.

Nec iniquum esse, si per alios castiget.

non idem ius sit? cur non ipse, cùm visum, sua manu nos verberet, cùm aliter visum, alienâ? Nihil enim hic iniurię aut noxę. Seruus ille iratus tibi est? animum adtert nocendi? Nihil refert. tu illo omisso ad animum respice iubentis. Pater enim certè exactor adstat: nec plagulam vnam tibi superaddisinet vltra præscriptum. Sed cur tamen peccatum hic admixtum, & adfixum diuinis his sagittis Adfectuum venenum? Ad asperum & arduum me collem vocas: in quem tamen eniter. Vt sapientiam potentiámque suam deus ostenderet, *melius iudicauit* (* Augustini verba sunt) *de malis bona facere, quàm mala nulla permittere.* Quid enim eo sapientius aut melius, qui è malo bonum potest elicere, & reperta ad perniciem vertere ad salutem? Medicum quoque laudas, qui Theriacę suę viperam admiscet salubertimo effectu: in deo cur improbes, si pharmaco huic cladium humanas quasdam noxas intemperat, sine tuâ noxa? Decoquit enim certè & consumit adiunctum illud omne virus arcano quodam Prouidentię suę igne. Denique ad potentiam eius hoc facit & gloriam, quò necessariò omnia ipse refert. Quid enim magis vim eius exprimat, quàm quòd non vincat solùm obluctantes sibi hostes, sed ita vincat vt ad se traducat & sua castra? vt pro ipso militent? vt arma pro victoria eius ferant? Quod euenit cottidie, cùm in malis dei voluntas fit, etsi non à malis: cùm ea quæ contra voluntatem eius improbi faciunt, ita flectit, vt non fiant tamen præter eius voluntatem. Et quod potest insignius miraculum, * *quàm vt malos mali bonos faciant?* Ecce, ades paullum tu C. Cæsar. abi, & duo sancta nomina simul conculca, Patriam, Generúmque. Ambitio hęc tua, te ignaro, deo seruiet: imò patrię seruiet, contra quam sumpta. Reparatio enim erit salúsque Romani status. Tu Attila ab extremo orbe aduola, sitiens sanguinis & prędę. rape, cęde, vre, vasta. Sęuitia hęc deo militabit: nec aliud quàm excitatio Christianorum erit, qui vitiis & deliciis immersi aut sepulti. Quid vos duo Vespasiani? ludęam ludęósque perdite: capite & excidite vrbem sacram. quâ fini? vos quidem gloriæ & propagandi imperii: sed erratis. reuerâ lictores & satellites vltionis diuinę estis in impiam gentem. Ite. & qui Romę Christianos morte fortasse adficitis, Christi mortem in ludęa vindicate. Iam tu ille noster ab * Hespero Prędes siue ab Aurorâ, quid per hoc bellum & cruda

Non item quod cum peccato alieno: & caussa aliqua eius rei.

* *In Enchiridio, cap. xi.*

Mali, inscij & inuiti deo seruiunt.

* *Seuerini Boëthi verba sunt De Consolat.*

* *Allusio nostra ad patriam & cognomen Præsidu.*

cruda arma tibi vis ? Firmare imperium regis, vt putas, & vim tuę gentis. tu quoque erras: quia non aliud quàm Flagellum & maſtix es laſciuientium Belgarum. Concoquere felicitatem noſtram non potuimus, niſi adiuti Neronianis hiſce thermis. Et exempla hęc ab omni æuo obuia, vbi deus per improbas aliorum cupidines, bonam ſuam voluntatem exercuit; pef aliorum iniuſtitiam, exſeruit iudicia ſua iuſta. Quare miremur, Lipſi, reconditam hanc Sapientiæ vim, non rimemur: & ſciamus clades omnes exitu bonas eſſe, etiamſi cęca hęc mens non videat, aut tarda eò non pertingat. Latent enim nos ſępe veri earum fines: ad quos tamen ignaris nobis peruenient. non aliter quàm fluuii quidem, qui erepti oculis & ſub terram reconditi, feruntur nihilominus ad ſuum mare.

Occulti ſæpè cladium fines

CAPVT VIII.

Magis diſtinctè de finibus ipſis, eos triplices eſſe: & qui, quibus conueniant. Mox paullò fuſiùs de Exercitio, quod Bonis non vno modo prodeſt, firmando, probando, præeundo.

QVOD ſi fas mihi vela pandere, & nauim immittere altiùs in hoc rerum diuinarum fretum: poſſum de finibus ipſis promere fortaſſis aliquid magis diſertè & exſertè. Homericum tamen illud iure præfatus,

* *Si facere id poſſum, aut fieri res ipſa poſſit.*

* Εἰ δυνάμαι τελέσαι γε, ἠ εἰ τετελεσμένον ἔσται.

Sunt enim ex iis, quos ſatis certò comprehendere & ſignare poſſe videor: ſunt, quos ambiguè & adſpectu confuſo. E certis, hi tres: Exercendi, Caſtigandi, Puniendi. Pleraque enim iſta immiſſio cladium, ſi attendis, aut Bonos exercet; aut Lapſos caſtigat; aut Improbos punit. eáque omnia noſtro bono. Nam vt illuſtrem, & pedem paulliſper in primo fine deſigam: videmus cottidie optimos quoſque aut ſeorſum premi cladibus, aut hiſdem inuolui pariter cum malis. Videmus, & miramur quia nec cauſſam ſatis capimus, nec attendimus ad finem. Cauſſa autem amor in nos dei, non odium: finis, non læſio noſtra ſed fructus. Iuuat enim Exercitium illud non vno modo: ſed Firmat, Probat, Pręit. Firmat, quia hoc velut gymnaſium eſt, in quo deus ſuos ad robur inſtituit & virtutem. Athletas per multa aſpera exerceri videmus, vt vincant: idem de nobis cenſe in hac cladium palęſtrâ. Acer enim

Tres fines Cladium.

Exercendi cauſsâ, primò.

Quod tripliciter nos iuuat. Firmando:

enim ille noſter gymnaſtes & exercitor eſt: laboris patientiæque exactor non ad ſudorem tantùm, ſed ad cruorem. Molliter eum habere ſuos cenſes? deliciis fouere aut luxu? non facit. Matres ſunt, quę plerumque ſpecie dulcium corrumpunt & euernant liberos: patres qui triſtium ſpecie ſeruant. Pater autem ille nobis eſt: ideóque verè nos diligit & ſeuerè. Si nautam te eſſe velis; per tempeſtates doceare. ſi militem; per pericula. ſi verè virum; cur recuſas adflictiones? non enim alia ad robur via. Vidéſne languida illa & vmbratica corpora, quę rarus ſol vidit, ventus non ſtrinxit, aura triſtior non libauit? tales mollium iſtorum & perpetim felicium animi ſunt, quos deiiciet & reſoluet minima aduerſantis Fortunę aura. Firmant clades igitur. & vt arbores ventis agitatæ, altiùs radices agunt: ſic boni in virtute magis comprehẽdunt, impulſi aliquoties aduerſitatum flabris. Sed Probant etiam. quia aliter, quomodo cõſtare cuiquam poteſt de firmitudine ſua aut progreſſu? Vela gubernatori ventus ſemper à puppi impleat: artem nuſquam explicabit. felicia omnia homini & Obſequentia: nuſquam virtutem. Obruſſa enim eius vnica & non fallax, adflictio eſt. Magnificè Demetrius: *Nihil mihi videtur infelicius eo, cui nihil euẽnit aduerſi.* & verè. Non enim parcit Imperator noſter talibus, ſed diffidit; nec indulget, ſed abiicit & contemit. expungit inquam eos è legionum ſuarum numeris, vt ignauos quoſdam & imbelles. Poſtremò Præcunt. quia bonorum in cladibus robur & patientia, velut lumen quoddam eſt tenebroſo huic mundo. Vocant exemplo ſuo ad eadem alios, & velut limitem ſignant per quem eant. Bias bona & patriam amiſit: ſed inclamat etiam hodie mortalibus, vt *Omnia ſua ſecum portent.* Regulus inter tormenta fœdè periit: ſed viuit præclarum illud fidei exemplum. Papinianus à Tyranno cęditur: ſed ſecuris illa ſecuritatem nobis inprimit pro luſtitiâ moriendi. Denique tot ſelecti ciues per vim & iniuriam pulſi aut interfecti: ſed è riuis illis ſanguinis Conſtantiam cottidie bibimus & virtutem. Quæ tamen omnia latẽrent in tenebris, ſine cladium iſta face. Vt enim aromata longè latéque odorem emittunt, ſi teras: ſic virtutis fama diffunditur, ſi premas.

Probando:

Præcundo.

CAPVT

CAPVT IX.

De caſtigatione, qui ſecundus finis. eam quoque offenſum ex vſu noſtro eſſe, dupliciter.

Clades, caſtigandi cauſâ.

IAM Caſtigandi alter finis eſt. quo nego aliud mitius aut melius repertum ad ſalutem. Iuuat enim ſeruátque dupliciter: ſiue Flagelli loco, cùm peccauimus; ſiue Fræni, ne peccemus. Flagelli quidem; quia paterna manus eſt quæ lapſos crebrò verberat: carnificis, quæ tardè ſed ſemel punit. Vt ignis aut aquæ luſtratio quædam adhibetur ad ſordes: ſic iſta cladium ad peccata. Et Flagellum, Lipſi, meritò nunc nobis. Lapſi enim pridem Belgæ ſumus, & deliciis diuitiiſque corrupti præcipitem viam inſtitimus vitiorum. Sed admonet ille deus & reuocat clementer; plagas aliquot infligens, vt iis admoniti ad nos redeamus, imò ad ipſum. Bona nobis eripit: quia ad luxum iis vſi. Libertatem: quia ad licentiam eâ abuſi. & miti hac calamitatum ferulâ crimina noſtra velut expiat & depurgat. Vere miti. quantula enim iſta ſatisfactio? Perſas aiunt cùm ſupplicium de illuſtri viro ſumpturi ſunt, veſtem & tiaram ei detrahere, eáque ſuſpenſa verberare vt hominem ipſum: facit hoc noſter ille pater, qui in omni caſtigatione non nos tangit, ſed corpus, agros, opes, & omnia externa. At Frænum etiam caſtigatio eſt. quod opportunè iniicit, cùm videt peccaturos. Vt medici ſanguinem interdum prouidè demittunt, non quia æger ſis, ſed ne ægreſcas: ſic deus per has clades quædam nobis adimit, materiam aliâs & fomitem vitiorum. Nouit enim ille naturas omnium, qui condidit: nec ex venis aut colore de ægritudine iudicat, ſed è pectore & è fibris. Videt Etruſca ingenia vegeta nimis & excitata? principe coërcet. Heluetiorum ſedata & mitia? libertatem indulget. Venetorum media? medium dat regimen. eáque ipſa in tempore fortaſſe mutaturus eſt, cùm ipſi ſe mutabunt. Tamen querimur. & cur, inquiunt, nos diutiùs bello adfligimur quàm alii? aut cur in acriori ſeruitute? Stulte & verè iam æger, tu prudentiâ ante deum es? Dic mihi cur medicus aliquis huic plus abſynthij aut ellebori miſcet, quàm illi? nempe quia morbus eius id poſtulat aut natura. Idem in te cenſe. Videt hunc populum fortaſſe ferociorem eſſe, ideóq. flagris coërcendum: illum

Quæ caſtigatio, aut eluit peccata & deterit;

Aut deterret ab iiſdem & arcet.

Sæpe enim in anteceſſum adhibetur.

Ab illo, qui internos omnes morbos, imò inclinationes nouit.

Ideò fruſtrà & temerè in medicinam eius inquirimus.

Aptat enim eam pro varietate ingeniorum.

illum alterum mitiorem, & in gyrum reduci posse solâ virgæ vmbrâ. At tibi ita non videtur. Valdè scilicet id refert! Ne parentes quidem puero cultrum aut ferrum in manu relinquunt, etsi valdè se adflictanti. præuident enim læsionem. cur deus nobis ad perniciem indulgeat, qui verè pueri, nec salutaria gnari sumus petere, nec abiicere nocitura? Tamen, si voles, & quantum voles, plora. bibes nihilominus illud poculum mærorum, quod non temerè tam plenum tibi cælestis ille medicus propinat.

Nostra porrò iudicia, in nostro morbo, corrupta.

CAPVT X.

Denique Punitionem ipsam bonam & salubrem esse: dei respectu, hominum, & eius qui punitur.

AT Punitio ad malos spectat, fateor: non tamen mala. Bona enim primò, si deum respicis: cuius iustitiæ æterna & immota lex postulat peccata hominum aut emendari, aut tolli. Castigatio autem, quæ ablui possunt, emendat: quæ nequeunt, Punitio tollit. Bona iterùm, si homines spectes: quorum stare aut perennare hæc societas non potest, si violentis sceleſtísque ingeniis omnia sint impunè. Vt ad priuatam cuiusque securitatem, priuati furis aut sicarij supplicio opus est: sic ad publicam illustri aliquo & communi. Animaduersiones istæ in tyrannos & orbis terræ latrones aliquando interueniant necessum est, vt exempla sint quæ admoneant.

Clades, puniendi causâ.

Quæ punitio amara, sed bona: dei, hominúmque respectu.

*Εἶναι δίκης ὀφθαλμὸν, ὃς τὰ παίθ' ὁρᾷ.

* *Iustitiæ lumen esse, cuncta quod videt.*

quæ aliis regibus populísque inclament,

Discite iustitiam moniti, & non temnere diuos.

Imò etiam, respectu punitorum.

Bona tertiò, si eosipsos spectes qui puniuntur. Pro ipsis enim. Quia non vltio hæc aut vindicta propriè est, nec vnquam benignum illud numen ——*ex irâ pœnas petere imbibit acres*, vt piè poëta impius ait: sed non aliud quàm cohibitio quædam à scelere & repressio: &, vt cum Græcis signanter dicam, * κόλασις, ἀλλ' ἢ τιμωρία. Vt mors bonis clementer sæpe immissa ante scelus: sic desperatè malis, in scelere. quod ita amant, vt nisi sectione ab eo non auellantur. Sistit igitur deus effrænem illum cursum, & peccantes paratósque peccare benignè tollit. Denique pœna omnis bona, Iustitiæ adspectu: sicut impunitas mala, quæ efficit vt diutiùs sceleſti, id est miseri

Diuina non vltio propriè, sed cohibitio.

* Aristoteles ægregiè 1. Rhet. διαφέρει δὲ τιμωρία καὶ κόλασις. ἡ μὲν γὰρ κόλασις τῶ πάσχοντος ἕνεκα ἐστὶν ἡ δὲ τιμωρία τῶ ποιοῦντος.

miseri viuant. Acutè Boëthus: *Feliciores esse improbos supplicia luentes, quàm si nulla eos infelicitæ pœna coërceat.* & causſam dat, quia bonum aliquod iis accessit (pœna videlicet) quod in reliquo cumulo criminum non habebant.

CAPVT XI.

De Fine quarto, qui homini ambiguus est, cum pertinere vel ad Conſervationem intellexi, Vniuerſi, vel ad Cultum. Singula uberiùs explicata.

Finis quidam cladiſi communis, & Vniuerſum ſpectans.

HI tres illi fines, Lipſi, certi, clari: & quos pede peragraui ſatis firmo. quartus ſupereſt, quem vacillante. Ignotior enim ille & remotior, quàm vt humanæ mentis veſtigium firmiter cum premat. Per nubem dumtaxat video: & ſuſpicari mihi de eo ius, non ſcire; ambire, ſed non adire. Finis quem intelligo communis eſt, & tangit Conſeruationem ſiue Cultum Vniuerſi. Ac de Conſeruatione quidem eò ſuſpicor, quòd deus ille qui ſapienter hæc omnia condidit & diſpoſuit; ita condidit, vt ſingula certo* numero, augmento, pondere definiret. nec modum cum generi cuique excedere fas, ſine inclinatione omnium aut ruinâ. Ita magnis illis corporibus ſui termini, cælo, mari, terræ: ita animantium cuique ſæclo deſcriptus numerus: itémque hominibus, opidis, regnis. Excedere ea volunt? turbo igitur cladium aliquis atterat neceſſum eſt & tempeſtas. Nam aliter, noceant lædántque pulcherrimum hoc opus Vniuerſi. Atqui excedere volunt ſæpe, præſertim ea quibus data lex gignendi creſcendíque. Homines ecce vide. quis neget denſiùs per naturam nos naſci, quàm per eamdem mori? adeò vt duo aliqui homines ex ſuo cœtu centena capita paucis annis producant, non occidant ex iis dena aut vicena. Gregem pecudum, creſcat immenſum, niſi pecuarij quot annis ſecernant aliquas & eligant ad macellum. Aues & piſces. aëra ſiue aquas breui impleant, niſi diſſidia quædam & velut bella inter ipſa ſint, itémque inſidiæ ab humanâ gente. Opida aut vrbes ſtruit & ædificat ſua quæque ætas: & niſi incendia interueniant aut ruinæ, vix ceperit ea noſter & alter orbis. Et licet in cogitatione ſimili perambules naturã hanc rerum. Quid ergo mirum, ſi Saturnius ille pater falcem interdum immittit in luxuriantem hunc agrum, & ſuperflua aliquot millia peſte

Ad id conſeruandum ſiue ornandum.

* πάντα μέτρῳ καὶ ἀριθμῷ καὶ σταθμῷ διέταξε, ait Hebræus Sapiens cap. xi.

Creata omnia, & præſertim animata, exuberant & fœtificant. Idque ſi violentum nihil interueniat, immenſum.

Ideò gladio quodam cladium opus, ad metendum & minuendum.

peſte demetit aut bello? Niſi faceret: quæ iam regio capiendis nobis ſit? quæ tellus alendis? Pereat ergo iure in partibus aliquid, vt ſumma iſta ſummarum æterna ſit. Vt enim moderatoribus reip. ſalus populi ſuprema lex eſt: ſic deo, mundi. At de Cultu conicio dupliciter. Primùm, quia ornatum nullum in hac vaſtâ machinâ concipio, ſine varietate & diſtinctâ viciſſitudine rerum. Solem illum pulcherrimum fateor. ſed gratiorem tamen eum roriſua nox facit, & pallium obductum nigræ matris. Æſtatem amœniſſimam. ſed quam Hiems commendat & glacialia illa marmora, & canę niues. Quæ ſi tollis, reuerâ ſenſum gaudiúmque intimum tollis ſiue lucis ſiue æſtus. In hac ipsâ noſtrâ terrâ, non vna facies me delectat. ſed plana videre capior & colles, valles & rupes, culta & arenas, prata & ſiluas: ſempérque faſtidium & ſatias, comites paritatis. Et in hâc vitæ, vt ſic dicam, ſcænâ, cur idem habitus mihi ſemper placeat & vultus? Imò non placeat. ſed, meo animo, Alcedonia interdum & malaciæ quędam ſint, quas mox bellorum aliqui turbines abrumpant & ſæuientium tyrannidum procellæ. Quis voueat hoc Vniuerſum ſicut mare mortuum eſſe, ſine vento, ſine motu? Sed & Cultum etiam alium odoror, magis ſerium & cum interiore fructu. Hiſtoriæ mihi præeunt, meliora omnia & molliora ferè ſubſequi poſt cladium iſtos nimbos. Bella populum aliquem exagitant. ſed eadem * exacuunt, & ingenij variam culturam plerumque inferunt & artes. Romani olim orbi terræ acerbum iugum impoſuerunt: ſed iugum ſalubre exitu, quod, vt ſol caliginem ab oculis, ſic barbariem ab animis fugauit. Quid Galli nos aut Germani nunc eſſemus, niſi magni imperij illa lux nobis adfulſiſſet? Feri, horridi, cædibus alienis & noſtris gaudentes, dei hominúmque contemptores. Idémque, vt auguror, nouo huic Orbi cueniet: quem Ibêri ſalutari quâdam ſæuitiâ exhauſerunt, & iidem mox replebunt & colent. Atque vt ij qui magna plantaria habent, arbores alias transferunt, alias inſerunt, alias excîdunt: eâque omnia peritè adminiſtrant, & in bonum ínque fructum: ſic in vaſto hoc mundi agro deus. Scientiſſimus enim ille cultor eſt: & alibi oneroſos aliquot familiarum ramulos defringit; alibi hominum aliquot folia decerpit ac deſtringit: iuuat hoc ſtirpem: at illi cadunt, & hæc volant ludibrium ventis. Videt idem gentem illam retorridam & virtutum

Aliter orbis non ſtet. Qui deo tamen ante omnia curæ. Ornant & colunt etiam clades: Varietate quadam rerum.

Interdum emendatione & expolitione rerum, ſiue animorũ.

*Quò ſpectat prouerbium, ὁ πόλεμος ἀπάντων πατήρ: quod fruſtra aliàs refe-runt.

iam effætam: eiicit. Aliam asperam & infrugiferam: transfert. & quasdam inter se etiam confundit, & velut insitione quâdam miscet. Vos, labente imperio, enerues & fracti Itali, quid optimam terrarum occupatis? cedite. & duri illi robustíq. Longobardi feliciùs exerceant hanc glebam. Vos mali & molles Græci perite. & crudi illi Scythæ pangantur & molleſcant in hoc solo. itémque confusione quâdam gentium, vos Franci Galliam, Saxones Britanniam, Normanni Belgicam & finitima occupate. Quæ omnia & plura, Lipsi, prompta non ignauo Lectori ex historia & euentis rerum. Attollamur igitur. & quidquid noxæ priuatim nobis infertur, prodesse sciamus in parte aliqua Vniuersi. Huius gentis aut regni interitus, alterius ortus erit: illius opidi occasio, exstructio noui: nec quidquam propriè hîc interit, sed mutat. An soli Belgæ nos eximij apud deum & selecti? soli felices perpetuò & Fortunæ tantùm albæ pulli? Inepti! plures imò liberi magno illi patri sunt: quos permitte, quoniam simul omnes non vult aut potest, foueat & in sinum recipiat per interualla. Fulsere nobis nostri soles: nox paullisper hîc nunc sit, & radiatum illud lumen abeat ad Hesperios & occasum. Seneca, vt solet, ad hanc rem aptè & altè: Vir sapiens *nihil indignetur sibi accidere, sciátque illa ipsa quibus lædi videtur, ad conseruationem Vniuersi pertinere, & ex his esse quæ cursum mundi officiumque consummant.*

Solatium, quod ex hoc fine petendũ.

CAPVT XII.

Contra iustitiam diuinam vetus & vulgata obiectio: cur impœnæ? ea inquisitio ab homine remota, & offensa impia.

CVM interiungeret hîc paullùm Langius, excepi. Quòd fons aquæ viatoribus in æstu: id mihi tuus sermo. Fouet, recreat, & frigerante quodam succo febrim meam temperat & calorem. Sed temperat etiam, non tollit. Spina mihi illa in animo, quæ priscos quoque pupugit, de imparitate puniendi. Quid enim ita Langi, si æquabilis iustitiæ illa lanx, telum hoc cladium,

——— * *plerumque nocentes*
Præterit, exanimátq, indignos inq, merentes?

Cur inquam immeriti aliquot populi euertuntur: & culpæ maiorum in posteros sæpe expetunt & nepotes? Fumus iste

Per occasionem, Iustitia diuina accusata.

* *Lucretij versus.*

Quasi pœnæ & clades non ex æquo, nec in meritos.

acer

acer mihi in oculis: quem, si potes, rationis radio tolle. Langius contracta fronte, Itáne adolescens, inquit, itérum mihi exorbitas? Nolim. Vt enim periti venatores canem non sinunt aberrare, sed insistere vni feræ: sic ego te vestigia illa tantùm velim premere, quæ signaui. Fines cladium tibi ingero, vt si bonus es, exerceri te sentias; si lapsus, alleuari; si improbus, puniri: tu me rapis ad causas. Vaga mens, quid per hanc curiosam curam tibi vis? Tangere cælestes illos ignes? liquesces. Scandere in Prouidentiæ arcem? cades. Vt papiliones & minuta quædam animalcula vesperè lucernę lumen idemtidem circumuolitant, donec amburantur: sic humana mens lasciuit circa arcanam illam flammam. Cedò causas, inquis, cur diuina vltio hos prætereat, illos tangat. Causas? tutissimè dicam me nescire. Non enim cepit me vnquam cælestis illa curia, nec ego eius decreta. Hoc tantùm scio, causam ante omnes causas esse, voluntatem dei. A qua qui quærit aliam, vim & potentiam ignorat naturæ diuinę. Nam causam omnem necessum est, genere quodam, priorem & maiorem esse suo effectu: at deo & eius voluntate nihil prius aut maius. non ergo vlla eius causa. Deus præteriit, deus tetigit. quid vltrà hîc vis? *Summa iustitia est*, vt rectè & piè Saluianus ait, *voluntas dei*. Tamen rationem aliquam huius imparitatis exigimus, inquiunt. A quo? à deóne? cui vni licet quod libet: & nihil libet, nisi quod licet. Si seruus à patrefamilias, subditus à Principe rationes exigat; ille contumeliam putet, hic rebellionem: tibi plus animi aduersus deum est? Apage te peruersa curiositas. * *non aliter hæc ratio constat, quàm si nulli reddatur.* Et tamen cùm omnia feceris; non euolues te tuis tenebris, nec ad consilia illa & consulta verè Tacita pertinges. Egregiè Sophocles:

Sed supra hominem ostensa ea inquisitio.

Quæ cum casus periculo:

Et ad quam planè cæcutimus.

Quidquid deus vult ideò rectum, quia vult.

* *Quod in summo imperia acutè dictum & Tiberio ingestum à Sallustio. Tacitus 1. Annal.*

* *Diuina numquam, ipsis tegentibus deis, Scribu, nec omnia vsque sit peruasere.*

* Αλλ' ἐ γὰρ ἂν τὰ θεῖα, κρυπτόντων θεῶν,
Μάθοις ἄν, οὐδ' εἰ πάντ' ἐπιξέλθοις σκοπῶν.

CAPVT XIII.

Tamen vt curiosis satisfiat, separatim ad tres veteres obiectiones responsum. & primò ad eam de Malis non punitis: quos differri docemus, non dimitti. idq; vel hominum ipsorum causâ: vel naturâ quâdam dei quæ ad supplicium lenta.

implicitas
modestia,
eo gratæ.

RVDIS hæc & simplex via, sola hîc tuta, Lipsi, reliquæ, fallaces & lubricę ad lapsum. In diuinis superísque vnum acumen est nihil cernere, vna scientia nihil scire. Tamen quoniam olim & nunc inuoluit ingenia hæc nubecula: euoluam eâ te breuiter, si possum, & hærentem transferam quoque per hoc flumen. Tu cælestis & æterna Mens (in altum suspiciebat) pacem veniámque mihi da, siquid in his arcanis minùs pium purúmve dicam, adfectu tamen pio. Ac primùm, Lipsi, communiter Iustitiam suam adserere deo posse videor, vno isto ictu. Si adspicit res humanas deus, etiam curat. si curat, regit. si regit, iudicio regit. at si iudicio, quomodo iniustè? Non enim regimen vllum sine eo sit, sed congeries, confusio, turba. Quid habes quod opponas huic telo? quod scutum aut quæ arma? si verum fateri vis, imperitiæ humanæ. Non capio, ais, cur hi puniantur, hi non puniantur. Benè habet. ergóne ad imprudentiam, impudentiam adiunges; & vim diuini illius purique iuris quia non capis, carpes? Quæ potest contra iustitiam iniustior esse ratio? Si hospes aliquis arbitrari leges aut instituta patriæ tuæ velit, silere eum iubeas & facessere, quia non capit: tu terræ huius incola temerè damnabis ignotas cæli leges? tu opus, conditorem? Et tamen age, liceat. premam te enim iam propiùs, & calumniæ tuæ nebulas distinctè examinabo ad rationis, vt postulas, solem. Tria obiicis. quòd malos non puniat: quòd immeritos puniat: quòd substituat & commutet. De primo, priùs. Malos, ais, diuina vltio malè prætcrit. Itáne prætcrit? imò, vt ego sentio, differt. Si magnum æs alienum habeam, & ab illo debitore statim exigam, huic in diem reponã: quid culpes? arbitrii enim hoc certè mei & spontis. Atqui idem facit magnus ille deus, cui cùm pœnam improbi omnes debeant, ab istis eam statim exigit, in aliis differt sed cum fœnore soluendam. Quæ hîc iniquitas? Nisi tu dei vicem fortasse solicitus es, & metuis nequid ei pereat per hanc benignam moram. Atqui securus es, mi homo: nemo vmquam decoquet supero huic creditori. In oculis eius omnes sumus quocumque fugimus, imò in nervo & in vinclis. Sed vellem inquies, tyrannum illum nunc puniri, & præsenti cæde eius satisfieri tot oppressis. clarior enim ita nobis dei iustitia. Clarior iustitia? imò tuus mihi stupor. Quis enim tu

Cuius iustitia generatim probata.

Quam sola imperitia nostra accusat:

Iniustâ lege & more.

Omnis contra Iustitiam superam calumnia, triplex.
Diluta prima, quòd mali non puniantur.
Omittit præsentaneam pœnam interdum deus, non remittit.
Nec hæc dilatio ei fraudi.
Cur omittat, siue differat?

ille

ille es, qui deo non ad pœnam solùm præeas, sed eius etiam tempora præscribas? Vtrùm iudicem eum tuum esse censes, an lictorem tantùm & administrum? Abi, duc, verbera, caput obnubito, arbori infelici suspendito. ita enim mihi visum. Heu impudentiam! sed deo aliter visum: quem scire debes paullò clariùs hîc cernere, & alio quodam fine punire. Te calor exagitat, & aufert vindictæ quædam cupido. à quibus ille remotissimus, exemplum spectat, & correctionem aliorum. Scit autem optimè quibus ea vtilis esse possit, & quando. Magna momenta temporum sunt, & saluberrima sæpe medicina abiit in perniciem data non opportunè. Caligulam in primo tyrannidis suæ cursu sustulit: Neronem grassari paullò diutiùs siuit: diutissimè Tiberium. nec ambige, quin eorum ipsorum, qui tum quoque querebantur, bono. Egent diuturno sæpe flagello mali nostri & inemendati mores: at nos tolli illud statim volumus & coniici in ignem. Hæc vna tarditatis ratio, quæ nos tangit: alia quę ipsum deum. cui videtur insitum, *vt lento gradu ad vindictam sui procedat, tarditatemque supplicii grauitate compenset.* Benè Synesius: τὸ θεῖον χρόνῳ καὶ πάσχει βαδίζει. nec malè prisci, qui ab hac mente Deos fingebant laneos habere pedes. Vt quantumuis feruidus & Vindictæ properus sis, non videaris ægrè ferre debere hanc moram: quæ ita pœnæ interuallum est, vobis & augmentum. Dic mihi, tragœdiam si spectes, an indignêre si Atreus ille aut Thyestes in primo alteroque actu sublimes per scænam & elati paullisper incedant? regnent, minentur, imperent? non opinor. breuem enim felicitatem eam esse scias, & exspectes vt fœdè mox ruant in extremo actu. In mundi hac autem fabula, cur iniquior in deum, quàm in poëtam aliquem es? Ille impius floret, ille tyrannus viuit. Ita. sed cogita primum hunc actum esse: & iam antè animo tecum præcipe, gaudium istud manere lacrymas & angores. Scæna hæc mox sanguine diffluet, & voluentur in eo purpureę istę auratæque vestes. Bonus enim ille noster poëta est, nec temerè migrabit tragœdię suę leges. Nonne etiam in Musica dissonas aliquamdiu voces fers, quia extrema desitura scis in concentum? idem hîc fac. At enim Punitionem eam non vident semper lęsi. Quid mirum? longiuscula enim sępe fabula est, nec illi persedere tamdiu potuerunt in hoc theatro. Vident tamen alii: & concipiunt iuremetum, quo-

Primò, tempestiuæ correctionis causâ.

Secundò, naturæ suæ (si fas ita loqui) ductu. *Diuinum numen lentè & ordine progreditur.*

Quia clementissima illa mens, tarda in pœnas. Quę aliquando tamen cum fœnore veniunt.

Vita hæ cimiorum tragœdiæ compar.

niam ampliari quosdam in rigido hoc iudicio viderit, non absolui; diffindi pœnæ diem, non tolli. Quamobrem, Lipsi, hoc tene, differri aliquando impios, non dimitti: nec crimen quemquam in pectore gestare, qui non idem Nemesim in tergo. Sequitur enim illa dea, & vt cum Euripide dicam,

-silenter & lento pede Progressa rapiet improbos in tempore.

——* στγᾷ κ) βραδεῖ ποδὶ
τείχυσα μάρψει τὲς κακὲς ὅταν τύχῃ.

CAPVT XIIII.

Deinde offensum plures esse Pœnas: & quasdam Occultas internasque, quæ scelus ipsum comitentur, & quas improbi effugiunt numquam. quæ graviores quàm ullæ externæ.

Plures tamen diuinas esse pœnas.

Internas:

Postumas:

Externas.

QVAE tamen vt clariùs capias, & semel te ducam in arcem ipsam huius caussæ: hoc sciendum, triplices diuinas esse pœnas. Internas, Postumas, Externas. Illas appello QVAE ANIMVM TANGVNT, SED ADHVC IN CORPORE. vti sunt angores, pœnitentia, metus, & conscientiarum mille morsus. Alteras, QVAE EVMDEM ANIMVM, SED LIBERVM IAM ET A CORPORE ABIVNCTVM. vti pœnæ eæ sunt quas, morte obitâ, sceleſtos manere etiam è priscis illis plerique non vanè suspicati sunt. At tertias, QVAE CORPVS TANGVNT, AVT QVAE CIRCA ILLVD. vt paupertas, exsilium, dolor, morbi, mortes. Et est quidem plerumque, vt eæ omnes iusto quodam dei iudicio in impios conueniant: certè quidem priores duæ semper. Vt de Internis dicam: quis ille vmquam tam proiectus ad omne nefas, qui non acria quædam flagella in animo & velut rictus senserit, siue in faciendo scelere, siue magis post factũ? Vere enim * ἀκόλεθος ἡ ἀδικίας ἡ τιμωρία. vt Plato olim dicebat: vel, vt veriùs & fortiùs Hesiodus, * ἠλικώτατε. Cognatum, imò innatum, omni sceleri sceleris supplicium: & nihil in vitâ securum solutúmque præter Innocentiam est. Vt cruciarii, Romano ritu, crucem suam ferebant, ipsi ab eâ mox ferendi: sic impiis omnibus conscientiæ hanc crucem deus imposuit, in quâ pœnas luant priusquàm luant. An tu solam eam punitionem censes, quæ incurrit in oculos? quam corpusculum hoc subit? Non est. externa ista omnia leuiter nec in longum nos tangunt: interna sunt, quæ angunt. Vt magis in morbo iudicantur qui tabe aut marcore laborant, quàm qui

Aliquæ ex istis semper experiunt in impios. Præsertim Internæ, quæ animum lancinant.

* *Subsequa iniuriæ pœna.*

* *Coætanea & æquales.*

Æque pœnæ graviores,

qui inflammatione aliquâ aut febri: & tamen hæ magis appârent: sic in graviore pœnâ improbi, qui lento illo passu ducuntur ad æternam suam mortem. Caligula olim per sævitiam imperare solitus, *Ita feri vt sentiat se mori:* id istis evenit, quos carnifex ille animus cottidie minutis ictibus cædit & pungit. Nec splendor ille tibi imponat, & circumfusa potentia, aut opes. quia non magis illi ideò felices aut beati, quàm sani quorum febris aut podagra recumbit in purpureo strato. Mendicum aliquem in fabulâ vides, qui regis personam sustiner, auratum & pulchrum. vides, sed non invides: quia latêre sub auro illo scis scabiem, pædorem, sordes. idem existima in magnis omnibus istis & superbis tyrannis: *Quorum mentes si recludantur*, ait Tacitus, *possint adspici laniatus & ictus: quando vt corpora verberibus, ita sævitiâ, libidine, malis consultis animus dilaceretur.* Rident illi sæpe, fateor: sed non verum risum. Gaudent: sed non germanum gaudium. non hercle magis quàm ij qui capitis damnati in carcere attinentur, & talis interdum aut tesseris fallere se conantur, nec fallunt. Manet enim impressus ille imminentis supplicii terror, nec tollit se vmquam ab oculis imago luridę mortis. Vide mihi, sodes, dimoto externorum isto velo, Siculum illum tyrannum:

Districtus ensis cui super impiâ
Ceruice pendet.

Audi Romanum illum lamentantem: * *Dij me deæque peius perdant, quàm perire cottidie sentio.* Audi alterum ingemiscentem: * *Ergo ego solus nec amicum habeo, nec inimicum?* Hæc vera illa animorum tormenta, Lipsi, hi cruciatus, angi semper, pœnitere, metuere: quibus caue compares eculeos vllos, fidiculas, vncos.

Quæ sæpe sub alacri & lætâ facie.

In malis dissidium linguæ & sensus.

* *Tiberij verba ex epistolâ ad Senatum.*
* *Neronis moriturí verba.*

CAPVT XV.

Pœnas etiam Postumas manere improbos. & plerumque imò ipsas Externas: quæ exemplis aliquot illustribus adfirmatæ.

ADDE iam huc Postumas illas & æternas pœnas: quas è mediâ Theologiâ Posuisse mihi satis sit, non euoluisse. Adde etiam Externas. quæ tamen si desint, cùm priores illæ irrogentur, quis cælestem Iustitiam iustè culpet? At non desunt. nec factum vmquam (certè rarò) quin apertè scelesti

Postumę pœnæ de quibus Theologi propriè disserunt.

Sed plerum-

cſti & aliorum oppreſſores, pœnas item luerint ſpectabiles & apertas. alij citiùs, alij ſeriùs: alij in ſe, alij in ſuis. Videſ & quereris Dionyſium illum in Siciliâ, ſtupra, rapinas, cædes, multos annos impunè exercentem? paullùm ſuſtine. videbis eumdem mox infamem, extorrem, inopem, à ſceptro (quis credat?) ad ferulam deuolutum. Ille magnæ inſulæ rex ludum Corinthi aperiet, ipſe Fortunæ verus ludus. Parte aliâ, Pompeium in Pharſaliâ vinci indignaris, & exercitum pænè è Senatu? ludere & laſciuîre aliquamdiu in ciuili ſanguine tyrannum? ignoſco. video enim Catoni ipſi clatium hîc tantum non recti iudicij extortum, & elicitam ab alto pectore ambiguam vocem, *Res diuinas multum habere caliginis.* Sed tamen tu Lipſi, tu Cato, flectite paullùm huc oculos: vnus adſpectus in gratiam reducet vos cum deo. Cæſarem illum videte, ſuperbum, victorem, opinione ſuâ & aliorum iam deum, in Senatu, & à Senatu interfectum. nec ſimplici morte, ſed viginti tribus plagis confectum, inſtar feræ in ſanguine ſuo volutantem. & (quid amplius vultis?) in Pompeij cutiâ, ſuperſtante Pompeij ſtatuâ, magnam victimam Magni mânibus parentantem. Ita Brutus in campis Philippicis, pro patriâ & cum patriâ moriens, mihi quoque miſerationi eſt. ſed conſolor idem, cùm haut longè video victores illos exercitus, velut ad eius tumulum, gladiatorio more inter ſe commiſſos: & è ducibus alterum, M. Antonium, terrâ marique victum, inter trés mulierculas, mulierosâ illâ manu, ægrè mortem inuenientem. Vbi tu es Orientis ille paullo antè dominus? laniſta Romanorũ exercituum? Pompeij & reip. ſector? En, in fune cruentis manibus pendes! en, viuus in monimentum tuum repis! en, ne moriens quidem auelleris ab eâ quæ tibi morti! Vide an vanè vocem ſupremam & votum illud efflauerit Brutus iam moriens:

* Ζεῦ, μὴ λάθῃς σε τῶν ἐμῶν ὃς οὐ πολὺς κακῶν.

Non enim latuit profectò, non effûgit. non item ille alter dux, qui pœnam iuuenilium ſcelerum non obſcurè in ſe luit, & clariùs in omni ſuâ ſtirpe. Sit felix & magnus Cæſar, & verè Auguſtus: ſed filiam tamen Iuliam habeat, ſed neptem, nepotes alios per fraudem per vim amittat, alios abdicet. & horum tædio, quatriduanâ inediâ mori velit, nec poſſit. denique cum Liuiâ ſuâ viuat, fœdè ductâ, fœdè retentâ: & quàm turpi amore ipſe periit, * turpi morte per eam pereat. Inſimmâ,

Nec etiam externæ præeunt. ſiue in ipſis qui peccant ſiue in ſtirpe. Dionyſii mira & verè à deo punitio.

Item Iulij Cæſaris.

Item M. Antonij.

* *Ne huius mali te fallat auctor, Iupiter.*

* *Ob ſuſpicionem veneni ab eâ dati.*

mâ inquit Plinius, *deus ille, calumque nescio adeptus magis an meritum, heredè hostia sui* * *filio excedat.* Hæc taliáque cogitanda, Lipsi, cùm querela illa iniquitatis erumpit: & ad duo semper vertenda mens, Tarditatem supplicij & Varietatem. Non punitur nunc ille? mane, punietur. Non in corpore? sed fortasse in animo. Non viuus? sed certè mortuus.

Numquam antecedentem scelestum
Deseruit pede pœna claudo.

Vigilat enim semper diuinus ille oculus: & cùm dormire eum censes, connuet. Tu tantùm æquus in eum sis: nec iudicem tuum inaniter accusa, ipse ab eo iudicandus.

* Nempè Tiberio.

Conclusio huius loci & querelæ de Malis.

CAPVT XVI.

Responsio ad alteram obiectionem, de Immeritis, ostensum omnes meruisse pœnam, quia omnes in culpâ. & qui magis aut minùs, ægrè imò nullomodo ab homine posse discerni. Deum solum esse, qui noxas clarè videat, ideóque iustissimè puniat.

SED enim immeriti & innoxij aliquot populi puniuntur, inquis. Nam hæc secunda tua querela, siue calumniam potiùs dicam. Incaute adolescens, sic loqueris? Puniuntúrne immeriti? Vbi ergo gentium, gentes tibi repertæ sine noxâ? Fiducia imò temeritas sit in singulo aliquo homine id ponere: tu nihil ambigis populos & gentes statuere impeccantes? Vanissimè. Peccamus enim & peccauimus omnes, scio: nati in labe, viuimus in labe: & cæli iam armamentaria, vt cum Satyrico illo ioder, sine telo sint, si fulmina semper missa in merentes. Non enim vt pisces in salo nati & alti, salem tamen non referunt: sic censendum homines in hâc mundi fæce, esse ipsos sine fæce. Atqui si omnes in noxâ, vbi populi isti immeriti? Culpæ enim comes iustissimè pœna semper est. Sed inæqualitas, inquies, illa mihi displicet: quòd quidem premuntur qui minora peccarunt, florent & regnant qui magna. Nempe hoc erat eripies tu, credo, trutinam cælestis iustitiæ manibus, & tuo quodam sensu ponderibúsque eam librabis. Quò enim aliter spectat hæc delictorum parium impariúmve æstimatio, quam ante deum tibi sumis? Sed duo hîc, Lipsi, cogita. Primùm, æstimari ab homine noxas alienas non posse, non debere. Quomodo enim? Tu homullo peccata equiter appendas, qui nec attendis quidem?

Secunda calumnia, de immeritis.

Verè calumnia, quia innoxii aut immeriti nusquam.

Nec prætexenda inæqualitas culpæ aut pœnæ.

Cui homines non boni iudices.

dem? tu ea legitimè discernas, qui nec cernis? Quod enim facilè mihi das, animus est qui peccat: per corpus quidem & sensuum hæc instrumenta, sed ita vt momentum & pondus omne criminis sit ab ipso. Quod adeò verum est, vt si inuitum aliquem statuis peccasse, non peccârit. Id autem si est: quomodo, obsecro, peccatum ipsum peruidebis, qui nec cubile eius aut sedem? Nam mentem certè adeò alienam videre non potes, vt nec tuam. Magna igitur hæc vel vanitas vel temeritas tua est, censuram æstimationémq. vindicantis in re nec visâ plenè nec videndâ, nec notâ nec noscêdâ. Secundò illud cogita, vt maximè ita sit, nec malum tamen aliquid hîc esse, nec iniquum. Non malum: quia illorum ipsorum bono sit, qui castigantur statim vel in minimis noxis. Dilectio illa diuina est: & iure semper suspecta tarditas, cui grauior Punitio adhæret. Non item iniquum: quia pœnam, vt dixi, omnes meruimus: nec vmquam vel in optimis illa puritas, vt non maculæ aliquæ superfint salsâ hac aquâ cladium velut eluendæ. Quamobrem, adolescens, mitte hanc de æstimatione noxarum intricatissimam litem, tu terrestris pedaneúsq. iudex: deo permitte, qui haut paullò æquiùs de ea certiúsq. è superiore tribunali cognoscet. Ille est solus, qui merita potest expendere: ille, qui sine vllo simulationum fuco aut ceruss â, virtutem vitiúmq. videt in vero suo vultu. Quis ei imponat, qui externa & interna pariter rimatur? qui corpus videt & mentem? qui linguas & fibras? aperta denique & operta? Quíque non facta solùm ipsa, sed caussas eorum & progressus videt in clara luce. Thales olim interrogatus, * εἰ λάθοι θεὸν ἄδικόν τι ἐργαζόμενος; ἀλλ' οὐδ' διανοούμενος, verè respondit. At nos contrà hîc in nube. qui non solùm occulta scelera non videmus, sub tunicâ (quod aiunt) & sinu admissa; sed vix aperta & protracta iam in lucem. Non enim culpam ipsam & vim eius cernimus, sed externa quædam vestigia admissæ & iam fugientis. Optimi sæpe nobis, qui deo pessimi: & reiecti contrà, qui illi electi. Claude igitur, si sapis, de meritis aut immeritis os & oculos: caussæ tam obscuræ non benè cognoscuntur de plano.

Vt qui animum non videant, peccati sedem.

Nec caussam item externæ punitionis: quæ sæpe pro bono.

Deo igitur soli seruanda hæc æstimatio. Qui Καρδιογνώστης.

Et quem velum nullum aut simulatio externa fallat.

* *An falleret deos iniustè faciens? ne cogitans quidem.*

CAPVT XVII.

Responsio ad obiectionem tertiam, de pœnis translatis. exemplis monstratum id etiam apud homines fieri. Quæ deo translationis huius caussa sit. & pluscula alia satis curiosæ subtilitatis.

AT

Tertia calūnia, de Substitutis in pœnâ.

AT tertia etiam offusa à te Iustitiæ nebula abstergenda est, de Substitutis. Pœnas enim, inquiunt, parum iustè deus transfert: & maiorũ culpas malè luunt nepotes. Hem! ἰκάνε hoc nouum aut mirum? Imò miror ego mirari istos miriones: cùm cottidie ipsi id faciant in suâ terrâ. Dic sodes, beneficia quę ob virtutem à Principe maioribus data, nónne transeunt ad nepotes? sane transeunt. nec aliter in mulctis aut pœnis, opinor, quæ iisdem impositæ ob scelus. Ecce in perduellionis aut maiestatis crimine, manifestò alii in culpa sunt, alii in pœnâ. idque adeò intendit humana sævitia, vt latæ leges sint, quę innoxios liberos æterna egestate puniant, *vt mors sit eis solatium & vita supplicium*. Maligni vestri animi? regi alicui aut dinastę licêre id vultis, non vultis deo. Cui tamen, si examinas, haud paullò iustior seueritatis huius caussa. Peccauimus enim & rebelles magno huic regi fuimus in vno omnes: & per tot stirpium tráduces primogenia illa macula propagata ad infelices natos. Ita nexus & catena quædam hæc criminum coram deo est: nec peccare, exempli caussâ, pater meus aut tuus iam cœpit, sed patrum omnes patres. Quid ergo mirum, si punit in posteris non propriè diuersa delicta, sed communione quâdam seminis iuncta, nec vmquam intermissa? Sed vt omittam hęc sublimia, & agam tecum magis populari quadam rationum viâ: hoc scito, deum coniungere, quæ nos per imbecillitatem aut imperitiam disparamus: & familias, opida, regna, non vt varium quiddam intueri aut confusum, sed vt corpus naturámque vnam. Scipionum illa aut Cæsarum familia, vnum illi est: Romana aut Attica vrbs, ab omni suo æuo, vnum: vnum item Romanum imperium. Iure. vinclum enim quoddam est, & legum iurísque societas, quæ magna corpora hæc ligat: efficitque vt etiam inter æuo dissitos communio quædam sit prędmiorum & pœnarum. Itaque Scipiones olim boni? apud cælestem illum iudicem posteris id quoq. prosit. Mali? noceat. Belgæ ante annos aliquot lasciui, auari, impii? nos luamus. quia in externâ omni punitione deus non prędsentia solùm adspicit, sed præterita etiam respicit: & duûm horum temporum momentis temperat æquabiliter iustitiæ suæ lancem. Dixi, * externa punitione. & velim notes. Non enim culpę ipsæ transferuntur, aut criminum quędam

Quòd in pœnis iustissimè facit deus? Quia deuincti cum parentibus sumus adgnatâ culpâ.

Deniq. quia coniungit & sub vno aspectu habet res & crimina, quæ nos seiungimus. Societates aut corpora, deo vnum.

Tempora item dissita coniungit.

* *Quæ videlicet castigatio prouida & in-*

dam confusio fit: abest: sed pœnę duntaxat siue castigationes quędam circa nos istę sunt, non in nobis: & ad corpora aut opes spectant propriè, non ad animum hunc internum. Quid autem hîc iniurię? Heredes enim certè commodorum præmiorúmque, siqua maioribus debita sunt, esse volumus: cur onera recusemus & pœnas?

Delicta maiorum immeritus lues
Romane:

canit Romanus ille vates. verè, nisi quòd addit *Immerius*. Meritissimò enim, quia meruêre maiores. Sed effectum videre poëta potuit, non adsurtexit ad caussam. Vt autem in vno eodémque homine, iure in senectâ ætate delictum aliquod punimus admissum in iuuentâ: sic deus in imperiis aut regnis peccata vetera. quia externæ communionis ratione vnum quiddam deo sunt & coniunctum. Interualla hęc temporum apud illum nos non diuidunt, qui omnem æternitatem clausam habet in capaci suâ mente. An verò* Martiales illi lupi olim tot vrbes euerterint, tot sceptra fregerint impunè? tantum cædium sanguinísque hauserint, ipsi semper incruenti? Tum denique fatear vindicem nullum deum esse, * *qui quæ nos gerimus audit & videt.* Sed non est ita. pœnas vel in posteris suis pendant aliquando necessum est, tardas etsi non seras. Nec Temporum solùm hæc coniunctio apud deum est: sed & Partium. Hoc volo dicere. sicut in homine cùm * manus, penis, venter peccauit, totum corpus id luit: sic in communi aliquo cœtu, paucorum delictum expetere sæpe ab omnes. præsertim si ijqui peccant velut digniora quędam membra sint, vt reges, principes, magistratus. Verè Hesiodus & ex ipso Sapientiæ penetrali:

Πόλλακι τ' ξύμπασα πόλις κακοῦ ἀνδρὸς ἰπαύρει,
Ὅς τις ἀλιτραίνει τ' ἀτάσθαλα μηχανάαται.
Τοῖσι δ' ἐρανόθεν μετ' ἰσπίγαρ πῆμα Κρονίων
Ἄμμιν ὀμῶ τ' λοιμόν.
Vnius ob crimen pœnas vrbs tota reprendit,
Siquis sacrilegè sese gerat aut iniuriè.
Iuppiter hinc cœlo clades immisit ab alto
Pestem sine Famem.

Ita classis Argiuorum tota periit

Veiui ob noxam & furias Aiacis Oilei

ita in Iudæâ septuaginta millia hominum pestis vna iustissimè

Pharmacinæ effluat in pœnis, vt cum vulgo dicam, spiritalibus, aliud est: nec ea personam accedunt.

* *Romanus in aliquo.*

* *Plauti est in Captiuis.*

* *Enarra, libellione, negligis.*

me abstulit, ob iustam * libidinem regis. Et interdum contrà, vbi omnes peccarunt, deus vnum paucósve seligit velut piaculares publicæ noxæ. In quo si à * rigido illo paritatis iure paullisper discedit, tamen ex iniquitate ipsâ æquitas noua oritur: & clemens quædam iustitia in multos est, quod seuitia videtur in paucos. Nónne etiam pędagogi ferula, è numero lasciuientis gregis, vnum aliquem cædit? imperator è fuso exercitu, paucos decumatione castigat? salubri tamen vterque consilio, quia paucorum ea punitio terret nihilominus & emendat omnes. Vidi medicos sæpe venam in pede aut brachio incidere, cùm totum corpus dolêret: quid scio an idem hîc sit? Arcana enim hęc arcana, Lipsi: &, si sapimus, propiùs non tangemus sacrum illum ignem. cuius scintillas & stricturas quasdam videre homines fortasse possumus: non possumus ipsum. Vt ij qui in Solem acriùs defigunt oculos, eos amittunt: sic mentis omne lumen, qui eam intendunt in hoc lumen. Abstineamus igitur censeo curiosæ & cum periculo quæstionis: & hoc saltem nobis stet, æstimari noxas humanitùs non posse, non debere. aliam apud deum trutinam esse, aliud tribunal. & quomodocunque se reconditа illa iudicia habeant; non culpanda ea nobis, sed ferenda & verenda. Vnam hanc tibi sententiam ingero, quâ manum huic rei & simul Curionum omnium ori imponam, *Iudicia dei multa occulta sunt: nulla iniusta.*

* *Qui Dauid populum ambitiosè recensuit.*

* Restè Tacitus: *Sumit aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod aduersus singulos vtilitate publicâ rependitur.* Abstracta cogitatio ab istis:

Quæ nec capta nobis nec capienda.

Augustinus.

CAPVT XVIII.

Transitus ad Locum vltimum factus, qui ab Exemplis & offensum, vtile interdum esse seriæ medicinæ admisceri quædam iucunda.

HAEC sunt Lipsi, quę pro diuinâ Iustitiâ dicenda censui contra hos iniustos. quę non planè ex re meâ esse fateor, nec tamen præter illam: quoniam non dubiè æquiùs libentiúsque Clades has feremus, persuasi eas non iniquas. Et interuallo hîc aliquo sermonis, subitò iterum erupit Langius, Benè habet, inquiens. respiraui. Superaui omnes quæstionum illos scopulos, & plenis iam velis inuehi mihi posse videor in portum. Quartum vltimúmq. meum agmen conspicio: quod producam sanè libens. Et vt nautę, cùm in tempestate Geminos vident, spem magnam & alacritatem cõcipiunt: sic ego, cui post hos fluctus apparuit Legio hęc Gemella.

Reditio ad sermonem ipsum de Constantia.

Quartum pro eâ telum, ferro duplici.

mella. Fas mihi enim priſco ritu eam ita dicere: quia bi-ceps, & duo per eam mihi vincenda, Nec grauia hæc mala eſſe quæ nunc patimur, Nec noua. Id dum facio, in pauca hæc quæ ſuperant, Lipſi, volentem attentúmque te mihi da. Numquam magis Langi, inquam ego. Nam me quoq. iuuat euaſiſſe illa aſpera: & à ſeriâ & ſeuerâ illâ medicinâ, auidè adſpiro ad hanc lenem & popularem. Ita enim futuram eam titulus mihi indicat. Nec erras, inquit Langius. Nam vt medici poſtquàm vſſerunt & ſecuerunt ſatis, non omittunt ſtatim ægrum aut deponunt, ſed benigna fomenta quædam & acopa adhibent, doloribus mitigandis: ſic in te ego, quem quoniam ferro & igne Sapientię purgaſſe ſatis video, lenibus nunc quibuſdam alloquiis fouebo, & tractabo manu, quod dicitur, molliore. Deſcendam ex illo philoſophiæ arduo colle, & deducam te paullíſper in amœmos Philologiæ tuæ campos. Idipſum tamen non recreando magis tibi, quàm ſanando. Vt Democharem medicũ aiunt Conſidiæ cuidam mulieri nobili, quæ omnem aſperiorem medicinam abhorrebat, lac caprarum callidè propinaſſe, ſed quas lentiſco paſcebat: ſic ego hiſtorica quædam & oblectantia tibi infundam, ſed occulto quodam Sapientiæ ſucco tincta. Quid refert quâ viâ ſanemus ægrum, dum perſanemus.

Et litteris etiã medicina animorum, ſed præſertim hiſtorijs.

CAPVT XIX.

Non tam grauia eſſe Mala publica, quàm videntur. idque primò, ſed breuiter, Ratione oſtenſum. Circumiecta enim rebus plerumq; vanè timeri, non ipſas.

Prima argumenti huius pars, de leuitate cladium: Si eas Ratione examinas.

SED ades iam mea Legio. & tu ante omnes cohors prima, quâ pugnamus Non eſſe grauia hęc mala. Id duplici telo effectum volumus, Rationis & Comparationis. Rationis: quia illam ſi reſpicis, reuera nec grauia aut magna hęc omnia quę adſunt quęque imminent, ſed videntur tantùm. Opinio eſt quę attollit ea & exaggerat, & velut cothurnis quibuſdam auget. Sed deme, ſi ſapis, circumfuſam eam nubem, & vide res in clara luce. Paupertatem exempli cauſsâ in his Cladibus publicis times, Exſilium, Mortem. Ea igitur ſi rectis firmíſque oculis inſpicis, quantula ſunt! ſi ſuis ponderibus examinas, quàm leuia! Ecce bellum hoc aut tyrannis

per

per tributa multa te exhauriet. Quid tum? eris igitur pauper. Natura nónne talem te dedit, talem rapiet? Quòd si triſte & infame nomen tibi diſplicet, commuta. eris expeditus. Subleuauit enim te Fortuna, ſi neſcis, & tutiore iam loco repoſuit. nemo vltrà exhauriet. quod damnum tu putabas, remedium eſt. At exul etiam ero. Imò, ſi voles, peregrinus. Adfectum tuum ſi mutas, mutas patriam. Sapiens vbicumque eſt, peregrinatur: fatuus ſemper exſulat. Sed mors mihi à tyranno imminet. Quaſi non cottidie à naturâ. Sed infamis illa, quæ per gladium aut per laqueum. O ſtulte, non illa aut vlla mors infamis, niſi vita tua ſit. Cita ab orbe condito optimos & illuſtriſſimos quoſque, violenta eos vis rapuit. Hoc examen, Lipſi, rebus omnibus (guſtum enim tantùm tibi do) adhibendum, quæ terribiles videntur: & inſpiciendæ eæ nudæ, ſine Opinionum vllâ veſte aut perſonâ. At nos miſeri ad vana & externa conuertimur: nec res ipſas timemus, ſed circompoſita rebus. Ecce ſi mare nauiges, & magnum illud fiat: mens tibi abit, et contremiſcis. non aliter quàm, ſi naufragium feceris, totum illud ebidendum tibi ſit. at ſextarius vnus aut alter ſuffecerint. Si terræ motus ſubitò exortus, qui clamor & metus? cenſes totum opidum, ſituat, in te caſurum, aut certè domum. & neſcis quàm ad cerebrum tuum elidendum ſatis ſit vnus aliquis lapis. non aliter in cladibus iſtis fit: in quibus ſtrepitus præcipuè nos terret & vaniſſima imago rerum. En ſatellitium illud! en gladios! Quid iſti ſatellites, quid gladij? quid facient? Occident. Quid occiſio? ſimplex mors. & ne nomen ipſum te terreat, animæ à corpore abſceſſus. Omnia illa agmina militum, omnes illi minaces gladij, facient idem quod vna febris, quod vnus acinus, quod vnus vermis. Sed enim durius. Imò non paullò lenius: ſiquidem febris illa quam præoptas, toto anno hominem ſæpe torqueat; ictu hîc & momento tranſigitur. Benè igitur Socrates, qui hæc omnia non aliter appellare ſolitus quàm μορμολύκεια ſiue laruas. Quas ſi ſumis, vidéſne quomodo pueri te fugiant? ſed pone eaſdem & verâ facie te oſtende, accedent iterum & amplectentur. Idem in iſtis: quæ ſi detractis perſonis & ſine pompâ videas, timuiſſe te fatearis timorem puerilem. Vt grando tectis magno ſtrepitu illiſa, ipſa tamen diſſilit: ſic iſta in firmum animum ſi accidant, franguntur non frangunt.

Paupertas enim non dura.

Non graue exſilium.

Non ipſa mors.

Nos cogitando ea aggrauamus.

Plura vos huius rei in Thraſea noſtro ſiue De contempta morte.

Socratis breue, ſed ſalubre, dictum.

CAPVT

CAPVT XX.

Ad Comparationem ventum. sed prius exaggerata Belgarum & huius ævi mala. eáq, opinio communiter refutata: & ostensum, ingenium humanum pronum ad augendos suos luctus.

Intercisio sermonis, nimis vberis alioqui & diffusi.

NON ex spe aut opinione meâ tam serius Langii sermo. Itaq. abrumpens, Quò abis? inquam. hócne pollicitus? Mella & mulsa historiarum exspectabam: tu acre mihi promis, & quo nihil meracius in Sapientię penu. Quid censes? cum Thalete aliquo rem tibi esse? cum Lipsio est: qui homo & inter medios homines, remedia etiam desiderat paullò magis humana. Langius clementi voce & vultu, Agnosco, iure culpas, inquit. Nam dum purum illum Rationis radium sequor, excessisse Publicâ viâ me video, & furtim relapsum in Sapientiæ callem. Sed iam emendo: & gradum figo in limite magis noto. Displicet Falerni illius austeritas? melle tibi tempero exemplorum. Ad Comparationem ecce venio: & ostendam clarè nihil graue aut magnum esse in his, quæ vndique circumfusa, malis, si ea confers cum antiquis. Maiora enim multis partibus & magis dolenda olim. Ego iterum, & quidem impatienti gestu, Hoc ais? inquam.

Comparatione ostendi posse leuitatem cladium.

——* Καὶ τοῦτο προσδοκᾷς ποτὲ ἐμέ;

* & persuasurum mi hoc putas? Ex Aristophane est.

Numquam Langi, quamdiu caput hoc sentit. Quod enim retrò ævum, si rectè examinas, tam calamitosum fuit quàm hoc nostrum est: aut quod erit? Quæ gens, quæ regio tulit

Tam multa dictu grauia, perpessu aspera,

Belgarum fatales miseriæ.

quàm hodie nos? Bello ecce iactamur, nec externo solùm, sed ciuili; nec hoc, sed intestino. Non enim partes solùm inter nos sunt: sed partium (ô patria quæ salus te seruet?) nouæ partes. Adde Pestem, adde Famem, adde Tributa, rapinas, cædes: & ἰσόνομον ἰσχὺν tyrannidem, oppressionésq. non corporum solùm, sed animorum. Iam in Europâ aliâ quid? aut bellum, aut belli metus, vel si pax; cum fœdâ seruitute sub minutis dominis coniuncta, & non lætior quouis bello. Quocumque oculos mentémque conuertas, suspensa omnia & suspecta: & vt in domo malè fultâ, signa pluria ruinæ. Ad summam Langi, vt omnium omniũ confluxus in Oceanum: sic cladium videtur in hoc ęuum. Et recenseo tantùm quæ in manibus iam, & adsunt. quid ea quę imminent? de quibus

Imò Europæ totius: quæ profectò labascit.

verè

vetè illud Euripidęum canam,

* Κακῶν ὁ πόλας πόλαχοι ἐσσορᾷ
Τοσοῦτον, ὥστε μὴ πόν' ἐκπύσαι πόλιν.

* Pelagus malorum contra. Tam magnũ, vt enatare facile non sit.

Langius ad me ſeuerè & in modum coërcentis, Iterúmne te per querelas iſtas deiicis? inquit. Stare firmum te iam putabam: & cadis. vulnera tua conſſe: retractas. Atqui animi quàdam quiete tibi opus eſt, ſi ſaneſces. Infeliciſſimum, ais, hoc æuum. Vetus mihi iſta cantio. ſcio auum tuum idem dixiſſe, ſcio patrem, ſcio poſteros dicturos & nepotes. Inſitum hoc à naturâ humano ingenio, ad triſtia acriter flectere oculos, prætereire quæ læta. Vt muſcæ & eiuſmodi inſecta læuibus politísque locis non diu inſident, ſcabris adhæreſcunt: ſic querula iſta mens meliorem ſortem leuiter tranſuolat, aſperam non dimittit. Tractat, inſpicit, & ingeniosè plerumque auget. Atq. vt amantes in dominâ ſuâ numquã non inueniunt, cur eximia ea ante omnes: ſic dolentes, in ſuo luctu. Fingimus imò vana, nec præſentia ſolùm dolemus, ſed futura. Quo tam ſagacis ingenij pretio? Non alio, quàm vt quoſdam exercitus motus procul puluis caſtris interdum exuit: ſic nos deiiciat futuri diſcriminis falſa ſæpe vmbra.

Querelæ malã ſopita commouent.

Omnis gens de ſuo æuo queſta.

Quia proni omnes ad dolorem augendum:

Imò & fingendum.

CAPVT XX.

Magis deinde propriè & preſſè id refutatum, ex Comparatione cum veteribus malis. Primò de bellis, & de clade mirabili Iudæorum.

AT tu, Lipſi, plebeia hæc mitte: & ad Compărationem me ſequere, quam depoſcis. Per eam tibi clarum, non paria ſolùm in omni genere cladium olim euenisſe, ſed maiora: & gratandi materiam huic æuo eſſe, quàm querendi. Bello, inquis, iactamur. Quid? ergo bella nulla apud priſcos? Imò nata ea, Lipſi, cum orbe nato: nec deſitura, niſi cum illo. At non tam grandia fortaſſe aut tam grauia, quàm iſta. Adeò contrà eſt, vt ludus hæc omnia ſint & iocus (ſeriò loquor) ſi conferantur cum priſcis. Non aditum, non exitum facilè reperio, ſi ſemel me penetro in profundum hoc exemplorum: ſed tamen viſne paullùm peregrinemur per orbis partes? eamus. A Iudæâ ordiamur, id eſt, à regione & gente ſacra. Omitto quæ in Ægypto paſſi, quæ poſt exceſſum ab Ægypto: tradita enim hæc & prompta in diuinis libris: ad extrema venio. & quæ cum funere eorum coniuncta. Quæ

Ipſa Comparatio cœpta. Et quidem per ſingula genera cladium.

De bello primùm.

Iudæorum innumeræ cædes.

Sumpſi autē collegi è Iosepho.

operæ mihi eſt, vt * exponam velut per indicem, ſingillatim.
Paſſi igitur ciuili externóq. bello, non totis ſeptē annis, iſta:
Hieroſolymis primùm interfecti, iuſſu Flori, —— *ſexcenti triginta.*

Obſerua etiā hunc ſolam religionem multis nociuiſſe.

Cæſareæ ab incolis, odio gentis & * religionis, vno tempore —— *viginti millia.*
Scythopoli (Cœlæ Syriæ vrbs eſt) —— *tredecim millia.*
Aſcalone in Paleſtinâ, item ab incolis, —*duo millia, quingenti.*
Ptolemaïde pariter —— *duo millia.*
Alexandriæ in Ægypto, ſub Tib. Alexandro Præſide —*quinquaginta millia.*
Damaſci —— *decem millia.*
Atque hæc velut per ſeditionem aut tumultum geſta: legitimo deinde & aperto à Romanis bello:
Ioppe captâ à Ceſio Floro cæſi —— *octo millia & CCCC.*
In monte quodam Cabulone —— *duo millia.*
In pugna ad Aſcalonem —— *decem millia.*
Per inſidias iterùm —— *octo millia.*
Aphacæ, cùm capta eſſet, —— *quindecim millia.*
In monte Garizim cæſi —— *vndecim millia & DC.*
Iotapæ, in quâ ipſe Ioſephus, circiter —— *triginta millia.*
Ioppe iterùm capta ſubmerſi —— *quatuor millia & CC.*
In Tarichæis cæſi —— *ſex millia & D.*
Gamalę, tam interfecti, quàm ſponte præcipitati, —— *nouem millia.* nec quiſquam homo natus ex eâ vrbe ſaluus, præter duas mulieres, ſorores.
Giſcalâ deſertâ, in fuga trucidati —— *bis mille,*
& fœminarum ac puerorum capti —— *tria millia.*
Gadarenſium cæſa —— *tredecim millia.*
capti —— *duo millia & ducenti,* Præter eos qui in flumen deſiliêre infiniti.
In Idumææ vicis cæſi —— *decem millia.*
Geraſij —— *mille.*
Machærunte —— *mille DCC.*
In ſiluâ Iardes —— *tria millia.*
In Maſſadâ caſtello, ſua manu perempti —— *nongenti & LX.*
In Cyrene à Catulo Præſide cęſi —— *tria millia.*
At in ipsâ Hieroſolymorum vrbe, per omne tempus obſidionis mortui aut cæſi, —— *decies centena millia.*
capti, —— *nonaginta ſeptem millia.*

Summa

Summa hæc colligit (præter * innumeros qui omissi) *duodecies centena & quadraginta millia.*

* *Qui fame, exsilio, miseriis perierunt.*

Quid ais Lipsi? deiicis ad hæc oculos? attolle potiùs: & aude mihi comparare cum vnius gentis clade, aliquot annorum in orbe Christiano bella. At quantula tamen illa hominum terrarúmque pars, si conferatur cum Europa?

CAPVT XXII.

De Græcorum item Romanorúmq; Cladibus ex bello. Magnus interfectorum numerus ab aliquot ducibus. Item vastatio noui orbis. & miseriæ captiuitatis.

NEC hîc insistoad Græciam me confero. In qua digerere ordine omnia bella, siue inter ipsos siue cum externis gesta, longum nec cum fructu. hoc dico. ita exhaustam & attonsam eam cõtinuo cladium isto ferro, vt * Plutarchus tradat (numquam mihi sine ira & admiratione lectum) eam vniuersam non fuisse, suo æuo, conficiendis *tribus millibus militum:* quot tamen, inquit, olim bello Persico, vnum Megarensium opidulum confecerat. Heu, quò cecidisti flos ille terrarum, sol & sal gentium! Vix opidum hodie alicuius quidem nominis in hac ipsâ attritâ Belgicâ est, quod numerũ eum non adæquet idonei ad bellum sexus. Iam Romanos & Italiam perlustramus? leuârunt me pridem hoc fasce recensionum Augustinus & Orosius. eos vide, & in iis maria malorum. Vnum bellum Punicum secundum, in solis Italia, Hispaniâ, Siciliâ, supra *quindecies centena millia* hominum (quæsiui enim curiosè) non totis annis septemdecim consumpsit. Bellum ciuile Cæsaris & Pompeij, ad *millia trecenta.* & largius, Bruti, Cassij, Sex. Pompeij arma. Et quid bella recenseo plurium auspicio gesta aut ductu? Vnus ecce C. Cæsar (ô pestem perniciémq. generis humani!) fatetur & quidem glorians, * *vndecies centena & nonaginta duo millia hominum prœliis à se occisa.* atq. ita, vt non veniat in hanc rationem strages ciuilium bellorum. Pauculis annis quibus ille Hispaniæ aut Galliæ præfuit, in externos editæ istæ cædes. Quo tamen maior etiam hac parte ille Magnus, qui in delubro Mineruæ inscripsit *fusa à se, fugata, cecisa, in deditionem accepta, hominum vicies semel centena* LXXXIII. *millia.* Quibus velut in numerum, si vis, adde, Q. Fabium, qui *centum decem Gallorum*

Græciæ attritio mira.

* *De defectu oraculorum.*

Etiam Italiæ & Romani imperij.

Cædes ingentes a Romanis editæ.

* *Plinio hæc tradita, lib.* VII.

millia: C. Marium, qui *ducenta Cimbrorum:* posteriori æuo Actium, qui memorabili Catalaunico prælio *centum sexaginta duo millia* Hunnorum occîdit. Et ne bellis illis hominum eadauera tantùm fuisse censeas: fuêre etiam opidorum. Cato ille Censorius* gloriatur plura *opida se in Hispaniâ cepisse, quàm dies in eâ egerit. Sempronius Gracchus, si Polybio fides, *trecenta* in eâdem deleuit. Nec habet omne æuum, opinor, quod adstruat his exemplis, præter nostrum, sed in orbe alio. Pauculi Iberi ante annos octoginta in vastas illas & nouas terras delati, quæ funera, deus bone, ediderunt! quas strages! Nec de cauſſis aut iure belli differo, tantùm de euentis. Cerno ingens illud terrarum spatium, quòd vidisse magnum sit non dicam vicisse, à vicenis tricenísq. militibus peruadi: & passim inermes illos greges sterni, vt segetem à falce. Vbi tu es insularum maxima Cuba? tu Hayti? vos lucayæ? quę olim quingentis aut sexcentis hominum millibus succinctæ, alibi vix quindecim ex iis retinuistis in semen. Ostende etiam te paullùm tu Peruana, tu Mexicana ora. Heu miram miserámq. faciem! immensus ille tractus & verè alter Orbis, vastus attritúsq. * appâret, non aliter quàm si cæleſti quodam igne deflagrasset. Mens & lingua mihi cadit, Lipsi, dum hæc memoro: & video nostra omnia prę istis non aliud quàm palearum cassa esse, vt Comicus ait, aut gurguliunculos minutos. Nec tamen legem illam mancipiorum adhuc refero: quâ nihil acerbius in veterum bellis. Homines ingenuos, nobiles, pueros, fœminas, omnes victor abripiebat, quis scit an in æternam seruitutem? Certè seruitutem? cuius vestigium iure gratulor nonfuisse, non esse adhuc, in Christiano orbe. Turcæ sanè vsurpant. nec aliud est quod magis inuisum & terribilem nobis reddat Scythicum illum dominatum.

Oppida ab iis multa deleta.

* *Apud Plutarchum.*

* *Ad quadringenta, vt tradunt Plut. & Appian.*

Indorum strages, imo excidium.

* *Certè sub initia. Nam nunc habitari iterũ scio, & melius coli.*

Captiuitas olim acerba, & æquanda morti.

CAPVT XXIII.

Pestis Famisque priscæ insignia maximè exempla. item Tributorum magnitudo quæ olim. & rapinarum.

AT tu pergis in querela. & Pestem etiam adtexis Famémque: Tributa & Rapinas. Vis igitur singula comparemus? sed breuiter. Dic mihi quot millia Pestis in tota Belgicâ abstulit, his quinq. aut sex annis? Opinor quinquaginta, aut

Pestis, quæ apud veteres.

aut vt largiter, millia centum. At vna in Iudæâ peſtis ſub Dauide rege, *ſeptuaginta millia* abſorpſit, die non toto. Sub Gallo & Voluſiano Imperatoribus,* peſtis ab Æthiopia exoriens omnes Romanas prouincias peruaſit, & per quindecim continuos annos incredibiliter exhauſit. Nec alia vmquam maior lues mihi lecta, ſpatio temporum, ſiue terrarum. Sæuitiâ tamen & impetu inſignior illa quę Byzantii finitimiſq. locis graſſata, Iuſtiniano Principe. cuius vis tãta, vt in ſingulos *dies quinq; millia* funerum daret, interdum etiam *decem*. Timidè hoc dicerem & ambiguus fidei: niſi fidiſſimi huic rei ab illo ipſo æuo* teſtes. Nec minùs miranda Africana peſtis, quæ euersâ Carthagine orta, in ſola Numidia *octingenta hominum millia deleuit: in maritimâ Africâ, *ducenta*, & apud Vticam *triginta millia* militum, qui ad oræ eius præſidium relicti. Iterúmq. in Græcia, Michaëlis Ducæ imperio, tam ſæua: ὥστε ἀδυνατεῖν (Zonaræ verba ſunt) τοὺς ζῶντας τοῖς τεθνηκόσι τοὺς θάπτοντας, *vt viui prorſus pares non eſſent mortuis ſepeliendis*. Deniq. *Petrarchæ æuo, vt ipſe refert, tam valida in Italiam incubuit, vt ex millenis quibuſq. hominibus vix decem ſupereſſent. Iam de Fame, nihil profectò nos aut ætas noſtra vidimus, ſi videmus antiqua. Sub Honorio Imperatore *Romæ tanta caritas & raritas omnis annonæ, vt homines hominibus iam immineret, & in Circo palàm audita ſit illa vox, PONE PRETIVM HVMANAE CARNI. In totâ * Italiâ vaſtantibus eam Gothis, ſub Iuſtiniano, iterùm tanta; vt in ſolo Piceno *quinquaginta hominum millia* fame interierint: & paſſim in vſum ciborum verſæ ſint non carnes ſolùm humanæ, ſed humana excrementa. Duæ mulieres (narrare exhorreſco) ſeptemdecim viros per inſidias noctu interfecerant, & comederant: ipſæ à decimooctauo, qui id agi ſenſerat, cæſæ. Nec refero in Sacrâ vrbe famem, & exempla iam protrita. Quòd ſi de Tributis etiam aliquid dicendum eſt: non nego grauia eſſe quibus premimur, ſed ita ſi ſola & per ſe ea videas, non ſi componas cum priſcis. Pleræq. omnes prouinciæ ſub Romano imperio, fructuum ex * agro paſcuo *Quintam* quotannis perſoluêre, *Decimam* ex agro aruo. Nec defuêre Antonius & Cæſar nouem decémq. annorum tributa exigere in vnum annum. Iulio Cæſare interfecto, cùm arma ſumpta pro libertate, ſinguli ciues *vigeſimamquintam* omnium bonorum dependere iuſſi: & hoc

* *Zonaras Tom. 2.*

* *Procopius lib. 11. de Bello Perſico. Agathias lib. v. Hiſt.*

* *Oroſius lib. v. cap. VIII.*

* *Sub annum à Chriſto* CCCC. LIX. Fames, quæ apud veteres.

* *Soſimus VI. Annal.*

* *Procop. de bello Goth. lib. II. apud quem plura vide.*

Tributorum olim magnitudo.

* *Appianus ſatis clarè innuit lib. I. ἐμφυλ.*

amplius, Senatorij ordinis omnes, in singulas ꝙdium suarum *regulas, *sex asses*. Quæ immensa contributio, nostrísq. sensibus nec credenda nec reddenda. At * Octauianus Cæsar, (credo ratione nominis sui habita) *octauam* omnium bonorum partem à libertis exegit, & accepit. Et omitto quę Triumuiri, quæ alii tyranni patrauerunt: ne nostros doceam, recitando. Vnum tibi instar omnium exactionum rapinarúmq. sit, de Coloniis. Quo inuento vt nihil ad vim imperii firmius, ita nihil in subditos cogitari potuit tristius. Deducebantur passim legiones cohortésque veteranæ in agros & opida: miserique prouinciales momento temporis bonis & fortunis omnibus prouoluebantur. ídq. nihil ausi, nihil meriti: sed pro crimine omni, opes aut opimi agri. In quo profectò gurges quidam calamitatum omnium apparet. Miserum est nummis spoliari: quid etiam agris tectísque? Graue istis pelli: quid totâ patria? quid templis aríque? Distrahebantur ecce aliquot millia hominum, liberi à parentibus; domini à familiaribus; vxores à viris; & in varias terras, vt cuique fors sua fuit, spargebantur: alii in *fitientes Afros*, vt poëta in hac ipsâ re ait, *Pars Scythiam, aut toto diuisos orbe Britannos*. Solus Octauianus Cæsar in sola Italiâ *duodetriginta* colonias collocauit. in prouinciis quot libuit. Nec alia res magis, vt ego scio, exitio fuit Gallis nobis Hispaníque.

* *Dio aperte lib.* XLVI. οἱ δὲ βελτιστοι τιμασθαι τὰς οὐσίας καθ' ἑκάστην μερίδα τῶν ἐπιτηδείων.

* *Dio l.* 51. In coloniis deducendis acerbitas.

Quæ creberrimæ.

CAPVT XXIIII.

Crudelitatis & Cædium narrationes aliquot, mirę, & supra omnia scelera huius æui.

SED sæuitia tamen hodie, inquis, & cædes inauditæ. Scio quid innuas, & quod nuperum factum. Sed tuam fidem, Lipsi: tale nihil apud antiquos? O imperitum te, si nescis: malum, si dissimulas! Exempla enim adeò prompta & multa, vt laboremus in eligendo. Sullæ nomen nosti, illius Felicis? ergo & proscriptionem eius infamem & immanem, quâ * *millia quattuor & septingentos* ciues abstulit vni vrbi. Et ne vilia quædam capita aut è plebe censeas, *centum quadraginta* in iis Senatores. Nec tango cędes innumeras, quæ vulgo factæ permissu eius siue iussu. vt non immeritò vox illa Q. Catulo expressa sit, *Cum quibus tandem victuri sumus, si in bello armatos, in pace inermes occidimus?* At Sullam eumdem haut multò

Cædes immanes & infames, quæ olim.

* *Valerius lib.* II.

tò pòst imitati tres discipuli (Triumuiros intellego) pariter proscripsêre* *trecentos Senatores*, equites Romanos supra *bis mille*. Heu scelera, quibus nihil acerbius Sol ille vidit visurúsque est, ab ortu omni ad occasum! Appianum, si voles, lege, & in eo variam fœdámque imaginem latitantium, fugientium, sistentium, extrahentium; liberorum circà eiulantium, & coniugum: peream ego, nisi humanitatem ipsam periisse dices fero & ferino illo æuo. Atque hæc in Senatoribus equitibúsq. gesta: id est, totidem pænè regibus aut dynastis: sed in multitudinem fortasse non sæuitum. Imò vide mihi eumdem Sullam qui* *quatuor legiones contrariæ partis, fidem eius secutas, in publicâ Villâ, nequicquam fallacis dextræ misericordiam implorantes, obtruncari iussit*. Quorum cùm morientium gemitus Curiam quoque attigisset, attonito & conuerso Senatu: *Hoc agimus*, inquit, *Patres conscripti, pauculi seditiosi iussu meo puniuntur*. Nec scio quid magis hîc mirer: hominem id facere potuisse, an dicere. Et pluráne poscis sæuitiæ exempla? capę. * Seruius Galba in Hispaniâ trium ciuitatum conuocato populo, quasi de commodis earum acturus, *septem millia*, in quibus flos iuuentutis consistebat, repentè trucidauit. In eâdem regione* L. Licinius Lucullus consul, * Caucæorum *viginti millia* contra deditionis stipulatæ fidem immissis in vrbem militibus occîdit. Octauianus Augustus Perusiâ captâ,* *trecentos è dedititiis, electos vtrinsque ordinis, ad aram Diuo Iulio exstructam hostiarum more mactauit*. * Antoninus Caracalla, nescio ob quos iocos infensus Alexandrinis, pacis specie in vrbem eam veniens, vniuersam iuuentutem in campum conuocatam, milite circumdedit, & signo dato ad vnũ omnes occîdit. parique sæuitia in reliquam multitudinem vsus, frequentissimam vrbem prorsus exhausit. * Mithradates rex vnâ epistolâ *octoginta millia* ciuium Romanorum negotiandi causâ per Asiam dispersa interêmit.* Volesus Messalla proconsul Asiæ, *trecentos* vnâ die securi percussit, & inter cadauera reiectis manibus superbè inambulans, quòd *trecentem* magnificam fecisset, proclamauit,* ὦ πρόγμα βασιλικόν. Et profanos adhuc loquor impiósque. sed ecce tibi etiam inter deo vero deuota nomina Theodosium Principem, qui Thessalonicę per summum scelus & fraudem *septem millia* innoxiorum capitum in theatrum quasi ad ludos conuocatos, immisso milite necauit. Quo facto nihil magis impium vetus

* *Appianus ita numerat.*

* *Ita Valerius lib. IX. id q. efficeret XXIIII. millia hominũ. At Seneca tantùm de septem millibus, De Irâ.*

* *Valerius.*

* *Appianus, Plut.* Vaccæorum.

* *Suetonij verba.*

* *Xiph. Iinus & Herod. an.*

* *Valer. alibi.*

* *Seneca II. De Irâ.*

* *O rem regiam!*

omnis impietas habet. Ite post hæc mei Belgæ, & sæuitiam siue perfidiam Principum accusate in hoc æuo.

CAPVT XXV.

Tyrannis etiam nostra elevata ofensa ea à naturâ siue malitiâ humanâ esse. & externas internásq; oppressiones fuisse olim.

DENIQVE Tyrannidem etiam hodiè culpas, & oppressiones corporum atque animorum. Nec ambitiosè mihi nunc decretum attollere cuum nostrum, vel adfligere. cui enim bono? hoc quod ad Comparationem nostram facit, dicam. Quando mala ista non? & vbi non? Cedò mihi sæclum aliquod sine insigni tyrannide, cedò gentem. Si potes; (subibo enim discrimen huius aleæ:) ego quoque confitebor miserrimos nos miserorum. Quid taces? Verum est, vt video, illud diasyrticum vetus, *Omnes bonos Principes in vno annulo posse perscribi.* Insitum nimirùm humanis ingeniis, imperio insolenter vti: nec facilè modum seruare in eâ re, quæ supra modum. Nos illipsi qui de tyrannide querimur, semina tyrannidis inclusa in pectore gestamus: nec voluntas plerisq; ea efferendi deest, sed facultas. Serpens cùm frigore torpet, venenum nihilominus habet, sed non exerit: simile in nobis, quos sola imbecillitas arcet à nocendo & Fortunę quoddam frigus. Da vires, da instrumẽta: vereor vt vel impotentissimi plerique istorum sint, qui nunc tam iniqui in potentes. Exemplum in cottidianâ istâ vitâ. Vide mihi patrem illum sæuientem in filios, dominum in seruos, præceptorem in discipulos. Phalarides in suo genere omnes isti sunt: & fluctus eosdem in flumine excitant, quos reges in magno mari. Nec animantibus aliis non hæc natura. è quibus pleraque sæuiunt in congeneras sibi species, in aëre, terrâ, aquâ.

——— pisces sic sæpe minutos
Magnus comeſt, sic aues enecat accipiter;

aiebat Varro. Sed corporum istæ oppressiones sunt, inquies: hodiè hoc eximium, quòd etiam animorum. Itáne, animorum? vide ne inuidiosè hoc potiùs, quàm verè. Ignorare mihi ipsi esse & naturam illam cælestem videtur, quisquis premi eam putat posse aut cogi. Nulla enim externa vis vnquam faciet, vt velis quod nolis, sentias quod non sentis. Ius aliquis in vinclũ hoc animi habet siue nexum: nemo in ipsum.

Crebræ semper tyrannides & oppressiones.

Quibus origo à superbiâ & ferociâ humani ingenij.

Sed & tyrannis inter alia animalia.

De oppressione ob religionem.

Soluere

Soluere eum à corpore tyrannus poteſt, non naturam eius diſſoluere: quæ pura, æterna, ignea, ſpernit externum & violentum omnem tactum. At ſenſum tamen animi non licet expromere. Eſto. ſed linguæ tuæ igitur fræna ponuntur, non animo: nec iudiciis, ſed factis. Sed nouum hoc ipſum & inauditum. O bone, quàm erras! Quot tibi poſſim dicere qui ſub tyrannis ſenſuum ſuorum pœnas luerunt, propter incautam linguam? Quàm multi ex iiſdem vim adferre iudiciis conati? & iudiciis dico in re pietatis. Perſarum & Orientis reges adorati, tralatitium fuit. & Alexandrum, eumdem diuinitatis cultum ſibi adſeruiſſe ſcimus, ruſticâ Macedonia ſua non probante. Inter Romanos bonus ille & moderatus Princeps Auguſtus, flamines & ſacerdotes in prouinciis imò in domibus ſingulis habuit, vt deus. Caligula deorum ſtatuis amputato capite, ſuum imponi iuſſit, ridiculâ impietate. idem templum ſuo numini, ſacerdotes, & quæſitiſſimas hoſtias inſtituit. Nero Apollo haberi voluit: & illuſtriſſimi ciuium interfecti, hac præſcriptione, * *quòd numquam pro cæleſti voce immolaſſent.* Iam Domitianus, *Deus dominúſque noſter*, palàm audiebat. Quæ vanitas vel impietas ſi hodie in vllo regum, Lipſi, quid diceres? Nec adnauigo propiùs hanc Scyllam, in quam non trahent aut pellent me vlli ambitionum venti.

Olim eam etiam fuiſſe.

Contra ſacere debuit de eo capite ſuo corpori.

* Idque imago alios Thraſeæ obiectum. Lipſ. ne dixeras non alte ſapere.

* Ἀκίνδυνον γὰρ ἐστι τὸ σιγᾶν γίγνε.

* Periculo vacat ſilentij præmium.

Vnum tantùm in totam hanc rem priſcæ ſeruitutis teſtimonium adferam, & quidem è familiari tuo ſcriptore: quod velim attendas. Tacitus de Domitiani æuo: *Legimus cùm Arulено Ruſtico Pætus Thraſea, Herennio Senecioni Priſcus Heluidius laudati eſſent, capitale fuiſſe. nec in ipſos modò auctores, ſed in libros quoque eorum ſæuitum, delegato Triumuiris miniſterio, vt monumenta clariſſimorum ingeniorum in comitio ac foro ureretur. Scilicet illo igne vocem populi Romani, & libertatem Senatus & conſcientiam generis humani aboleri arbitrabantur:* * *expulſis inſuper Sapientiæ profeſſoribus, & omni bonâ arte in exſilium actâ, nequid vſquam honeſtum occurreret. Dedimus profectò grande patientiæ documentum, & ſicut vetus ætas vidit quid vltimum in libertate eſſet, ita nos quid in ſeruitute: adempto per inquiſitiones etiam loquendi audiendique commercio. Memoriam quoque ipſam cum voce perdidiſſemus, ſi tam in poteſtate noſtrâ eſſet obliuiſci, quàm tacere.*

* Velim nunc veræ tyrannidis mores.

CAPVT

CAPVT XXVI.

Positremò doctum non mira aut noua esse hæc Mala, hominibus gentibúsq; omnibus semper communia. & solatium in eâ re quæsitum.

Contra eos qui nouas aut eximias putant has clades.

NEc adtexo plura de Comparatione. ad alterum Legionis meæ agmen venio, quod oppugnat Nouitatem: sed breuiter & contemptim. Spolia enim potiùs leget ex deiecto iam hoste, quàm vt consertâ manu acriter cum eo pugnet. Reuera autem quid hîc homini nouum esse potest, nisi qui ipse nouus nouitius in humanis rebus? Crantor egregiè & prudenter, qui versum hunc semper habebat in ore.

*Οἵ μει, τό δ' ὀι μει; θνητα τα πεπόνθαμεν.

*Heu me! quid heu me? humana perpessi sumus.

Circulantur enim cottidiè hæ clades, & orbe quodam eunt per hunc Orbem. Quid tristia hæc euenire ingemiscis? quid admirare?

*Οὐκ ὀλὶ πᾶσί σ' ἐφύτευσ' ἀχαθοῖς
Ἀγάμεμνον Ατρεύς.
Δεῖ δ' σε χαίρειν τ̀ λυπεῖδζ.
Θνητὸς γὸ ἔφυς. κἂν μὴ σὺ θέλῃς,
Τῶν δεῶν ὧπω βυλομένων ἔσει.

*Non te omnia ad læta genuit O Agamemnō Atreus. Opus tibi gaudere & dolere. Mortalis enim natus es: & vt recuses, Superis ita volentibus erit.

Illud potius mirum, si exlex quisquam ab hac communi lege, nec onus ferat quod ferunt omnes. Solon amicū quemdam Athenis grauiter lugentem in arcem deduxit, & subiectas omnes in magnâ vrbe ædes ostendit: Cogita, inquiens, quàm multi luctus sub his tectis olim fuerint, nunc versentur, postea futuri sint: ac mitte mortalium incommoda tamquam propria deflere. Velim idem tibi fieri possit, Lipsi, in magno isto mundo. Sed quoniam re non potest; age, fiat paullisper cogitatione. Sisto te in alto illo, si vis, Olympo. despice mihi omnes vrbes, prouincias, regna: & censē totidem consepta te videre cladium humanarum. Amphitheatra hæc quædam sunt & velut Arenæ, in quibus cruenti illi Fortunæ ludi. Nec longè oculos mitte. Italiam vides? nondum triginta anni sunt, cùm à sæuis asperisque ab vtroque latere bellis conquieuit. Latam illam Germaniam? validæ in eâ scintillæ nuper discidii ciuilis: quæ iterùm exardescunt, &, nisi fallor, in exitialem magis flammam. Britanniam? perpetua in eâ bella cædésque. & quòd nunc paullisper in pace est, imperio debet pacati sexus. Galliam? vide & miserere. etiam nunc per omnes eius articulos gangręna serpit sanguinolenti

Solonis arguti inuenti Consolatio.

Clades in omni orbe.

guinolenti belli. Nec aliter in toto orbe. Quæ cogita, Lipſi; & communione hac miſeriarum, tuas leua. Atque vt triumphantibus à tergo deſtitui ſeruus ſolet, qui in medio triumphi gaudio idem tidem interclamaret, Homo es: ſic tibi monitor iſte ſemper adſiſtat, Eſſe hæc humana. Vt enim labor cum pluribus communicatus leuior fit: ſic item dolor.

CAPVT XXVII.

Sermonis totius Concluſio. & ad repetendum eum ruminandúmque breuis admonitio.

EXPLICVI copias meas omnes & ſermonem, Lipſi: & habes quæ pro Conſtantiâ dicenda mihi cenſui in Dolorem. Quæ vtinam non grata tibi ſolùm, ſed ſalubria: nec delectent, ſed magis iuuent! Iuuabunt autem, ſi non in aures ſolùm, ſed in animum demittes: nec audita iacêre & inareſcere ea patiêre, vt ſemina ſparſa ſummo ſolo. Deniq. ſi repetes ſeriò & ruminabere. quia vt ignis è ſilice non vno concuſſu elicitur: ſic in frigido iſto pectore, non primo admonitionum ictu accenditur latens & languens in nobis vis illa honeſti. Quæ vt verè aliquando in te ardeat, nec verbis aut ſpecie, ſed re & factis, ſupplex quæſo venerórque æternum & diuinum illum ignem.

Concluſio & adhortatio.

Repetiti monitionum ictus iuuant & penetrant.

Cùm dixiſſet, ſurrexit properè, &, Eo Lipſi, inquit. Sol hic meridies prandii mihi index. tu ſequere. Ego alacer ac libens, inquam: quódque in myſteriis ſolet; iure nunc acclamem,

——— * ἡύρηκα ἡύρηκα, εὗρον εὕρηκα.

* *Effugi malã, repperi bonum.*

FINIS.

AD DEVM PRO CONSTANTIA

PRECES

Fusæ in graui & diuturno meo morbo, anno ∞. IↃ. LXXIX. Ætatis meæ XXXII.

CVI mare cui tellus famulatur, & ignea cœli
Sidera: quem metuunt mortalia sæcla animantum:
Alme Deus, sine quo dies in luminis oras
Nil venit, & sine quo nil exit luminis oras:
Adspice me quem languor habet, quem tabida vexat
Febris, & exiguam suades sperare salutem.
Annue ne pariter cum corpore mens brueſcat,
Neu timefacta meum fugiat CONSTANTIA pectus.
Certa etenim vitæ finis mortalibus instat,
Et cunctis properamus eundem tangere portum:
Non cursu tamen omnibus unus, ô ille beatus
Qui vitæ infames scopulos & naufraga saxa
Fessinâ potuit præteruexisse carinâ!
Quando voles mea Parca, sequar. non hîc terrenis
Impedior curis: nec me fucata veneno
Vellera, nec rutilo splendor perstrinxit ab auro.
Sola mihi doctæ arrisit pellacia Musæ.
Hanc quoque sperno libens. tu tantùm dîc deorum
Mundi mens æterna & inenarrabile numen,
Suscipe me, & lætum meliori in sede repone.

INDEX CAPITVM,

Quem subiecimus vt Lector in vno aspectu habeat filum totius operis & contextum.

LIBRI PRIMI.

CAPVT I.
Præfatio & introductio. querela item aliqua de Belgarum turbis.

CAP. II. Peregrinationem non facere ad internos morbos, indicinam eam esse, non medicinam. nisi si fortè in leui quodam & primo adfectuum motu.

CAP. III. At veros animi morbos non tolli ea, non minui: imò per eam recrudescere. Animum esse qui in nobis ægrotet: eique remedium à Sapientia & Constantia petendum.

CAP. IIII. Definitiones Constantiæ, Patientiæ, Rectæ rationis, Opinionis.

Opinionis. Item Pernicacia quid à Constantia differat & abeat: & à Patientia, Abiectio.

CAP. V. Ratio & Opinio vnde originem habeant, vtriusque vires & effectus. Alteram ad Constantiam ducere, alteram ad Leuitatem.

CAP. VI. Cõstantiæ laus, & seria ad eam adhortatio.

CAP. VII. Quid sit & quotuplex quod Constãtiam turbet. Bona & Mala externa esse. Mala autem duplicia, Publica & Priuata. ex iis grauia & periculosa maximè videri Publica.

CAP. VIII. Mala publica oppugnata. sed ante omnia tres Adfectus coërciti. exque iis hoc Capite ambitiosa quędam Simulatio. quâ homines Mala propria, vt Publica lugent.

CAP. IX. Simulatio ea clariùs retecta, & ab exemplis. obiter de verâ Patriâ dictum, item malitiâ hominum gaudentium malis alienis, cùm ipsi extra ea.

CAP. X. Querela mea de increpatione Langij tam liberâ. sed additum, Philosophi id munus esse. Conatus itẽ refutandi superiora: & obligatio amórque, qui in patriam.

CAP. XI. Refutatus secundus Adfectus nimij amoris in patriam. quem Pietatem falsò vocant. idq. ostensum. Itẽ vnde origo illi Adfectui. & quid Patria propriè ac verè.

CAP. XII. Tertius Adfectus temperatus, qui Miseratio. eam in vitio esse. discriminata, lucis caussâ, à Misericordiâ. quomodo, & quatenus ea vtendum.

CAP. XIII. Remotis obstaculis, ventum seriò ad eleuanda aut tollenda ipsa Publica mala. quatuor ea præcipuis argumentis oppugnanda à me & expugnanda. Ac primò hîc de Prouidentia dictum. eáque probata inesse & præesse rebus humanis.

CAP. XIIII. Nihil hic geri, nisi Prouidentiæ eius nutu. ab ea clades in populos aut vrbes immitti. ideò parum piè super iis queri nos aut fiere. Deniq. adhortatio ad parendum deo. cum quo temerè & frustrà pugnatur.

CAP. XV. Ad secundũ pro Constantia argumentum transitum, quod à Necessitate. Vis eius & impetus. Dupliciter ea Necessitas cõsiderata: & primò in Rebus ipsis.

CAP. XVI. Exempla necessariæ mutationis aut mortis in toto Orbe. Cælum & elementa conuerti, aliquando interitura. Idem in opidis spectari, in prouinciis, & regnis. Denique gyrare hic omnia, nec quicquam stabile aut firmum.

CAP. XVII. Ventum ad Necessitatem quæ è Fato. Fatum ipsum primò adsertum. Vulgi in eo & sapientum vniuersum quemdam cõsensum fuisse, sed in partibus dissensum. Quotuplex priscis Fatum.

CAP. XVIII. Tria prima genera Fati explicata breuiter. omnium definitio siue descriptio. Stoici leuiter & breuiter excusati.

CAP. XIX. Quartum siue Verum Fatum explicatum. De nomine ipso dictum breuiter. Id definitum tenuiore filo: & ostensum à Prouidentia differre.

CAP. XX. Distinctum & diuulsum id à Stoicofato quattuor terminis. Ostensum accuratiùs, quo modo vim non inferat voluntati. itémque deum nec συνεργὸν mali nec auctorem esse.

CAP. XXI. Conclusio tractationis de Fato mon. tum, periculi plenam & ancipitem eam esse. non curiosè indagandam. denique adhortatio seria vt vires animo imprimantur à Necessitate.

CAP. XXII. Ignauiæ latibulum aliquod quęri solere in Fato. sed id detectum. Fatum agere per causssas medias, eóque illas adhibendas. Quatenus auxiliari patriæ, quatenus non oporteat. Finis impositus primo libro & sermoni.

LIBRI

CAP. I. Occaſio repetiti ſermonis. itio ad Langij amœnum hortum, eiúſque laudatio.

CAP. II. Hortorum in genere Laudatio. Cultum eum antiquum eſſe, & à natura. Reges & viros magnos vſurpaſſe. Denique delectatio eorum ob oculos poſita, & non improbum meum votum.

CAP. III. Contra curioſos quoſdam diſſertum, qui hortis ad vanitatem & ignauiam abutuntur. Quis verus eorum vſus. Sapientibus & doctis idoneos eſſe. & Sapientiã ipſam altã in iis & educatã.

CAP. IIII. Ad Sapientiam igitur adhortatio. per eam ad Conſtantiam veniri. & ſeriò monita iuuentus vt ſerias Philoſophiæ litteras cum amœnioribus illis & liberalibus coniungat.

CAP. V. Sapientiam non vouendo, ſed conando acquiri. Reditum in ſermonem de Conſtantia. Cupidinem diſcendi, bonum eſſe in adoleſcentia ſignum.

CAP. VI. Pro Conſtantia tertium argumentum ab Vtili. Clades bonas eſſe, Originem intueare ſiue Finem. Originem enim à deo ſumere. qui æternùm & immutabiliter bonus. ideóq. cauſſa nullius mali.

CAP. VII. Finem item cladium ſemper dirigi in bonum. etſi perſæpe eæ per noxios homines, & noxæ cauſſa adminiſtratæ. Sed frangi & temperari eorum vim à deo. flecti omnia in noſtrum vſum. obitérque dictum cur Malorum opera in iis deus vtatur.

CAP. VIII. Magis diſtinctè de finibus ipſis. eos triplices eſſe: & qui, quibus conueniant. Mox paullò fuſiùs de Exercitio, quod Bonis non vno modo prodeſt, firmando, probando, præcundo.

CAP. IX. De caſtigatione, qui ſecundus finis. eam quoque oſtenſum ex vſu noſtro eſſe, duplicitez.

CAP. X. Denique Punitionem ipſam bonam & ſalubrem eſſe, dei reſpectu, hominum, & eius qui punitur.

CAP. XI. De Fine quarto, qui homini ambiguus eſt. cum pertinere vel ad Conſeruationem tutelámque Vniuerſi, vel ad Cultum. Singula vberiùs explicata.

CAP. XII. Contra iuſtitiam diuinam vetus & vulgata obiectio: cur impares pœnæ. ea inquiſitio ab homine remota, & oſtenſa impia.

CAP. XIII. Tamen vt cutioſis ſatisfiat, ſeparatim ad tres veteres obiectiones reſponſum. & primò ad eam de Malis non punitis. quos differri docemus, non dimitti. idque vel hominum ipſorum cauſſã: vel natura quadam dei, quæ ad ſupplicium lenta.

CAP. XIIII. Deinde oſtenſum plures eſſe Pœnas: & quaſdam occultas internáſque, quæ ſcelus ipſum comitentur, & quas improbi effugiunt nunquam. quę grauiores quàm vllæ externæ.

CAP. XV. Pœnas etiam Poſtumas manere improbos. & plerumque imò ipſas Externas: quæ exemplis aliquot illuſtribus adfirmatæ.

CAP. XVI. Reſponſio ad alteram obiectionem, de Immeritis. oſtenſum omnes meruiſſe pœnã, quia omnes in culpa. & qui magis aut minùs, ægrè imò nullo modo ab homine poſſe diſcerni. Deum ſolum eſſe, qui noxas clarè videat, ideóque iuſtiſſimè puniat.

CAP. XVII. Reſponſio ad obiectionem tertiam, de pœnis tranſlatis. exemplis monſtratum id etiam apud homines fieri. Quæ deo tranſlationis huius cauſſa ſit. & pluſcula alia ſatis curioſæ ſubtilitatis.

CAP.

CAP. XVIII. Transitus ad Locum vltimum factus, qui ab Exemplis. & ostensum vtile interdum esse, seriæ medicinæ admisceri quædam iucunda.

CAP. XIX. Non tam grauia esse Mala publica, quàm videntur. idque primò, sed breuiter, Ratione ostensum. Circumiecta enim rebus plerumque vanè timeri, non ipsas.

CAP. XX. Ad Comparationem ventum. sed prius exaggerata Belgarum & huius æui mala. eáque opinio communiter refutata, & ostensum ingenium humanum pronum ad augendos suos luctus.

CAP. XXI. Magis deinde propriè & presè id refutatum ex Comparatione cum veteribus malis. Primò de bellis. & de clade mirabili Iudæorum.

CAP. XXII. De Græcorum item Romanorúmque cladibus ex bello. Magnus interfectorum numerus ab aliquot ducibus. Item vastatio noui orbis. & miseriæ captiuitatis.

CAP. XXIII. Pestis Famísque priscæ insignia maximè exempla. item Tributorum magnitudo quæ olim. & Rapinarum.

CAP. XXIIII. Crudelitatis & cædium narrationes aliquot, miræ, & supra omnia scelera huius æui.

CAP. XXV. Tyrannis etiam nostra eleuata. ostensa ea à naturâ siue malitiâ humana esse. & externas internásque oppressiones fuisse olim.

CAP. XXVI. Postremò doctum non mira aut noua esse hæc Mala. hominibus gentibúsque omnibus semper communia. & solatium in ea re quæsitum.

CAP. XXVII. Sermonis totius Conclusio. & ad repetendum eum ruminandúmq. breuis admonitio.

FINIS INDICIS.

IN CONSTANTIAM

V. C. IVSTI LIPSI.

DVM patriam exercet plus quàm ciuilibus armis
Triste inter Reges discidium & populos,
(Ah quantum lis illa dedit quantumq; datura est
Sanguinis! at vos ô DI meliora date.)
Non iisdem castris, auibus non militat iisdem
Belgica, & heu ciues perditum it ipsa suos.
Tantorúmque diu sperata fine laborum
Decipimur. mendax spes ea abit miseris.
An mirum aduersa rerum succumbere mole
Déque gradu tantùm non animum excidere?
Ceu nauem inuitus Rector pugnantibus Austris
Deserit, & pelago ludibrium ire sinit.
Id vero prohibet IVSTVS *(nihil addimus vltrà)*
Per quem degeneri non licet esse animo.
Ille ipsi bellum Dux non inglorius infert
Fortunæ, en viso vt tota stupet titulo.
Ille addit vires animoso: turpè labantem
Sustinet, & mente stare facit solida

Omnem

Omnes impauidum conuexa tenentia mundi
Cœli contra fluctus stare videre senem.
Vtiam, Socratices quamuis scrutere magistros,
Quantum vsquam ellychnia nil alibi inuenias.

F. Ducius I. C.

DOM. BAVDII AD EVMDEM TETRASTICHON.

Ἐλλίζου τὰ λόγοις ἐρίτιν, ἴχνος τὰ φιλάεις
Τῆτα μὲν εὑρήσεις, τοῦτο δὲ πυλημαθίης.
Ἄλλως εἰμὶ τροφὸς μούνοις ἰδίοις μαίτυρίς εἰσι
Βίβλοις τε βίος, πυλημαθεὶς τε βίβλος.

EPIGRAMMA IN CONSTANTIAM I. LIPSII.

PRODIT iam in diem CONSTANTIA luminis ora,
Et nobis Lipsi munere fit BATAVA,
Narrat nobis, quantum PRVDENTIA, quantum
Possit in humanis pectoribus RATIO.
Cedite ROMANI SAPIENTES, cedite GRAII:
Aut ne aliquid maius SOL videt hoc Opere?

Ianus Douza Filius.

IN I. LIPSII V. C. LIBROS DE CONSTANTIA CARMEN.

NIL mirum subitò mortales rebus in arctis
Abiicere audaces ex animis animos.
Ipsa ignota diu latuit CONSTANTIA, nostris
Robora quæ solita est indere pectoribus.
At nunc fortunæ ludibria ludicra, & eius
Vires atque vices discite ferre homines.
Sit vobis doctor non vanus LIPSIVS, ille
Flos populi, atque oculus Pieridum & Charitum.
Ipsa à quo didicit CONSTANTIA stare, librisque
Illius erectum tollere in astra caput.
Libris, quos, LIPSI si doctum nomen abesset,
Aethereos dicam composuisse Deos.
Nec minùs adposito titulo: nam LIPSIVS idem
Ingenium æthereis maius habet Geniis.

Franciscus Raphelengius Filius.